

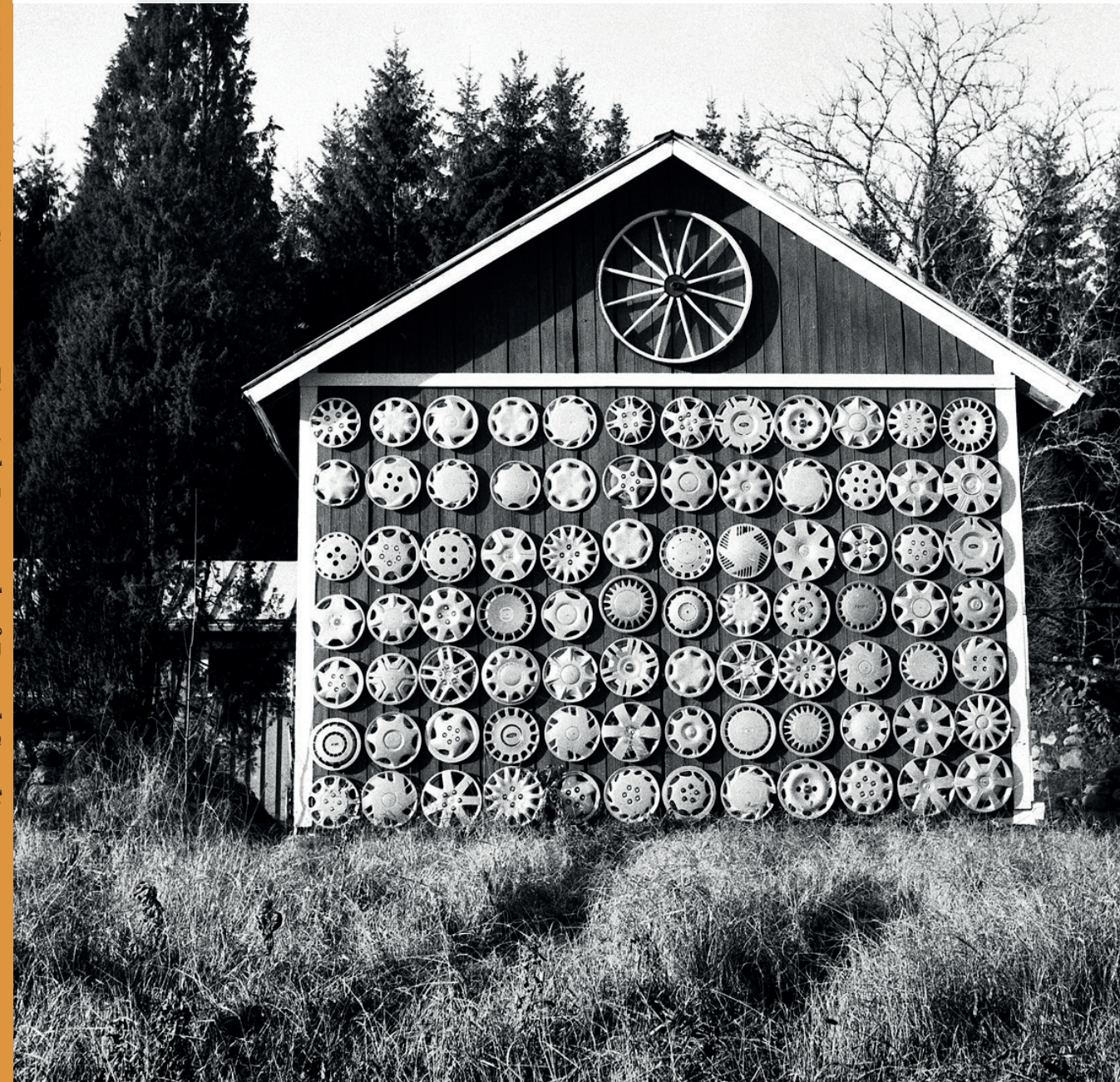
2 / 2021

MAASEUTUTUTKIMUS

• Finnish Journal of Rural Studies

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies 2/2021

Lehti tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille
Verkossa: www.maaseutututkimus.fi

mua.fi

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

2 | 2021 | 29. vuosikerta

Päätoimittaja

Torsti Hyryläinen, Helsingin yliopisto,
Ruralia-instituutti
pt@maaseutututkimus.fi

Toimituskunta

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto
Katri Lassila, Aalto yliopisto
Marko Nousiainen, Terveyden- ja hyvin-
voinnin laitos
Anni Rannikko, Itä-Suomen yliopisto
Sulevi Riukulehto, Helsingin yliopisto
Kaisa Schmidt-Thomé, Demos Helsinki
Katriina Soini, Luonnonvarakeskus
Kaarina Tervo-Kankare, Oulun yliopisto
Seija Tuulentie, Luonnonvarakeskus

Toimitussihteeri

Petja Kauppi, Tekstihuoltamo
toimitussihteeri@maaseutututkimus.fi

Maaseutututkimus on monitieteinen julkaisu tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille. Julkaisemme erilaisilla teoreettisilla asetelmilla ja metodologisilla lähestymistavoilla tuotettuja tieteellisiä artikkeleita, tutkimustuloksiin perustuvia katsauksia sekä puheenvuoroja ja arvioita. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä muutoksista maaseuduilla sekä avata uusia näkökulmia erilaisten maaseutujen kehitykseen ja tulevaisuuteen.

Kirjoitukset voivat käsitellä ihmisiä ja identiteettejä, yhteisöjä ja kulttuuria, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä, merkityksiä sekä maaseutukysymyksiin liittyvää asiantuntijuutta ja politiikkaa.

Artikkelit ovat vertaisarvioituja, ja lehti on akateemisen julkaisuforumiluokituksen tasolla 1.

Julkaisija

Maaseudun uusi aika -yhdistys
www.mua.fi

Kannen kuvat

Etukansi: Mikko Haiko: Lato. 2007–2012.
Yksityiskohta.
Takakansi: Mikko Haiko: Ensilumi. 2007–
2012. Yksityiskohta.

Painopaikka

Grano Oy
ISSN 2670-2347

Verkossa

www.maaseutututkimus.fi

PÄÄKIRJOITUS

3 Mitä maaseutututkimus on?

Torsti Hyyryläinen

ARTIKKELI

8 Sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman merkitys maaseudun valokuiturakentamisessa

Tuomas Honkaniemi ja Ilkka Luoto

32 Kestävyyttä kohden?

Kalastuksen säätelyn tietoperustaisuus ja hyväksyttävyyys Lieksanjoen Ruunaan koskilla

Timo Haapasalo

PUHEENVUORO

63 Kohti mahdollistavaa maaseutuhallintoa: Yrittäjyyden edistäminen Euroopan unionin maaseutupolitiikassa

Lectio praecursoria Vaasan yliopistossa 21.5.2021

Päivi Kujala

70 Feminististä aluepolitiikkaa?

Maarit Sireni

77 Liikennepalvelulain valmistelu maaseudun näkökulmasta

Heli Siirilä

ARVIO

87 Omakohtaisesti maaseudun muutoksesta

Silja Keränen: *Missä syrjä sijaitsee? Kun kaupunki ei ole kaikki*. 2021. Kirjapaja. Helsinki. 192 s.

Torsti Hyyryläinen

MAASEUTUKUVA

89 Mikko Haiko ja elämä maaseudulla

Katri Lassila

TIEDOKSI

96 Pohjoismainen maantieteilijätapaaminen 2022

Nordic Geographers Meeting 2022

98 The 6th Nordic Conference for Rural Research: Rural Truths

23rd – 25th May 2022, Tahko village, Eastern Finland

97 Kiinnostaako toimitussihteerin tehtävä?

Etsimme uutta toimitussihteerää 2022 alkaen

TORSTI HYYRYLÄINEN

Mitä maaseutututkimus on?

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.111976>

Yleinen vastaus otsikon kysymykseen on: maaseutututkimus on monitieteinen tutkimusala. Lähtökohtaisesti maaseutututkimus on tieteellistä tutkimusta, joka täyttää akateemisen tutkimuksen yleiset, avoimuuden, kriittisyyden, systemaattisuuden ja totuuteen kurottautumisen kriteerit.

Aika ajoin on syytä itsereflektioon, oman tutkimusalan tilannearvioon ja *maaseutututkimuksen* kuvailuun niin itselle kuin alan ulkopuolisille toimijoille. Kokeneemmille tutkijoille kysymys maaseutututkimuksen olemuksesta ei ole samalla tavalla merkityksellinen kuin tutkijanuransa alussa oleville tutkijoille, jotka miettivät suhdettaan tähän tutkimusalaan.

Tieteellinen tutkimus on sosiaalisesti tuotettua todellisuutta, ja tiede on kollektiivisen toiminnan tulosta. Tutkimusta ei myöskään voi erottaa tutkijoista. Näin maaseutututkimukseen pätee muiden alojen lailla – osittain – lausuma, että *maaseutututkimus on sitä, mitä alan tutkijat tekevät*. Tuokaan luonnehdinta ei ole aukoton, koska maaseutututkimusta voi luonnollisesti tehdä myös identifioitumatta (vain) maaseutututkijaksi.

En seuraavassa käsittele tieteen yleisiä periaatteita, vaan kuvailen maaseutututkimuksen luonnetta yleisesti pohtimalla tutkimusalan suhdetta

alueisiin, ilmiöihin, teorioihin ja menetelmiin sekä lopuksi *ongelmanasettelun* erityisyyteen ja sen merkitykseen tutkimusalan kannalta.

Aluekontekstin kautta määriteltynä maaseutututkimus on tutkimusta, joka kohdistuu maaseuduiksi määriteltyihin alueisiin. Tämä luonnehdinta nojaa maantieteelliseen (kartografiseen) ja empiiriseen maaseudun määrittelyyn. Tilastollisesti maaseutualueiden keskeisenä määreenä käytetään yleensä alhaista väentihyettä. Maaseuduksi määriteltyihin alueisiin liittyvä tutkimus ei kuitenkaan aina kytkeydy maaseutututkimuksen piirissä käytyihin keskusteluihin tai tutkimusongelmiin. Pelkällä aluekriteerillä tutkimuksen piiristä rajautuisi kiinnostavia maaseutua koskevia kysymyksenasetteluja, joita tutkitaan kaupungeissa. Esimerkiksi *Kaskista* ei pidä rajata pois maaseutututkimuksen piiristä vai siksi, että se on määritelmällisesti pieni kaupunki. Toisaalta suuri osa *maataloustutkimusta* olisi vain aluekontekstin kautta määriteltynä itsestään selvästi *maaseutututkimusta*. Aluekonteksti onkin yksin riittämätön maaseutututkimuksen määre.

Ilmiölähtöinen lähestymistapa tarkoittaa tässä yhteydessä, että olisi olemassa joitain maaseutututkimuksen kannalta erityisen kiinnostavia tai keskeisiä ilmiöitä, joita tutkimusallalla olisi syytä syvällisesti ymmärtää. Tämäkin näkökulma johtaa vaikeisiin jatkokysymyksiin: mitä nämä ilmiöt olisivat? Millä perusteella esimerkiksi köyhyydestä tulisi erityinen maaseutututkimuksen tutkimuskohde? Vastausta voisi hakea siitä, että ilmiö on yleinen maaseuduiksi määriteltävillä alueilla. Köyhyyden osalta näin voi olla, mutta mitenkään erityisesti maaseutututkimuksen määritelmällisessä ytimessä oleva ilmiö köyhyys ei ole. Toisaalta on totta, että jotkin aluekehityksen ilmiöt, kuten kasvun kasautuminen, ovat maaseudun näkökulmasta keskeisiä. Ilmiölähtöisyys onkin (ehdollisesti) merkittävä maaseutututkimuksen määrittäjä.

Maaseutututkimuksen on usein luonnehdittu sitoutuvan *maaseudun muutoksen (rural change)* tutkimiseen. Tätä selittänee se, että maaseutu on aina ollut muutoksessa, ja teollistumisen ajoista lähtien tuo muutos on ollut luonteeltaan maaseudun suhteellista asemaa heikentävä, esimerkiksi maaltamuuton seurauksena. Vaikka maaseutututkimuksissa usein kuvataan muutosta ja siihen liittyviä ilmiöitä, syitä ja seurauksia, on vaikeata nähdä muutoksen tutkimusta erityisen ominaisena vain maaseutututkimukselle. Toisaalta tietämys esimerkiksi joistakin niin sanotuista alueellisen kehityksen ja erilaistumisen kehitysteorioista (*transition*

studies) voidaan perustella tarpeelliseksi maaseutututkijan työkalupakkiin. Mutta myös tämä on lausuttava varovaisen ehdollisena määreenä.

Teoriat ja menetelmät ovat tieteellisen tutkimuksen kovinta ydintä. Onko maaseutututkimuksella omaa teoreettista tai menetelmällistä perustaa? Kysymys on tuttu myös monille maaseutututkimusta lähellä oleville tutkimusaloille, kuten kaupunkitutkimukselle tai aluetutkimukselle, joiden emotieteenä voi pitää maantiedettä. Eri suuntauksineen maantiede tarjoaa niille runsaasti teoreettisia ja menetelmällisiä kiinnekohtia.

Maaseutututkimuksen osalta voi todeta, että menetelmien ja teorioiden kohdalla on merkittävää tutkimusalan oma perintö, eli se, miten paljon on kertynyt alan omaksi miellettyä ja siinä hyödynnettyä teoreettista ja menetelmällistä kirjallista kerrostumaa, johon voidaan yhä uudestaan viitata ja jota voidaan alan tutkimuksissa uusintaa.

Maaseutututkimuksessa ei ole ollut luonnollista pakkoa synnyttää omaa teoriaa, saati omia menetelmiä laajan olemassa olevan yhteiskuntatieteellisen arsenaalin ohi tai sen päälle. Jos jokin teoria, kuten esimerkiksi kasautuvan kasvun teoria tai tilastollinen / laadullinen menetelmä puhdistetaan käyttöyhteydestään puhtaaksi tieteen työkaluksi, niin maaseutututkimuksen omista menetelmistä ei ole perusteita puhua. Maaseutututkimuksessa teorioita ja menetelmiä lainataan muilta aloilta ja niitä käytetään ongelmalähtöisesti. Maaseutututkijan työkalupakissa on parhaimmillaan monipuolinen valikoima välineitä tutkimuksen tekemiseen. Oikeiden työkalujen valitsemista ohjaa ongelmanasettelu.

Ongelmanasettelun erityisyys maaseutututkimuksessa on kiinnostava näkökulma sillä rajauksella, ettei siinä voida poiketa tieteellisen ongelmanasettelun yleisistä periaatteista: sen pitää olla kaikilta osin läpinäkyvää ja avointa. Jokaisella tutkimusalalla on omia ongelmanasettelun perinteitään, ja samantyyppiset tutkimusasetelmat ja -kysymykset toistuvat tutkijasukupolvesta toiseen. Lisäksi vanha totuus siitä, että tärkeintä tutkimuksessa on löytää *oikea ongelma*, pitää edelleen paikkansa. Onko siis olemassa maaseutututkimukselle tyypillisiä ongelmia tai tutkimuskysymyksiä, vai onko kyse näkökulman valitsemisesta?

Ongelmanasettelu konkretisoituu erityisesti tutkimussuunnitelmassa: mitä, miksi ja miten jotain kiinnostavaa ilmiötä tai muutosta tutkitaan? Tuossa tilanteessa tutkijalla on usein tiedossaan ja käytössään elementtejä aluekontekstista, ilmiöstä sekä teorioista ja menetelmistä. Ne eivät

kuitenkaan itsessään tee tutkimuksesta maaseutututkimusta, koska ne ovat pääosin yhteisiä muiden tutkimusalojen kanssa. Ongelmanasettelu onkin keskeinen käytännön tutkimusprosessia ohjaava pohdinta, jossa tutkimus rakentuu maaseudun näkökulmasta kiinnostavaksi asetelmaksi ja kohdistuu kiinnostaviin kysymyksiin.

Tutkimusongelma muotoutuu edellä kuvattujen elementtien ristivaikutuksessa. Parhaimmillaan kyse on luovasta toiminnasta, jossa tutkija käyttää tietojaan ja taitojaan sekä yhdistelee erilaisia elementtejä saavuttaakseen kiinnostavan tutkimusasetelman. Alasta riippumatta tutkijat joutuvat aina tekemään myös perusteltuja rajauksia, jotka ovat pohjimiltaan arvovalintoja.

Tutkimusasetelman muotoilu tapahtuu nykyisin yhä useammin tutkimusryhmässä, parhaimmillaan osana monitieteistä tutkijadiologia. Käytännössä on aina myös muita laajempia tutkimusyhteisön kulttuurisia tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa tutkimusasetelman rakentumiseen. Myös tutkimuksen rahoittajan, tilaajan tai mahdollisen hyödyntäjän näkökulmat voivat vaikuttaa asetelmaan.

Edellisten lisäksi maaseutututkimusta luonnehditaan usein *monitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden* termein. Niiden tavoittelu onkin tyypillistä juuri laaja-alaisille ja joustavarajaisille tutkimusaloille. Monitieteisyys tuo kuitenkin mukanaan uusia kysymyksiä, jotka haastavat maaseutututkimuksesta esitettävän kuvan selkeyden. Tietyt tutkimusalat tulevat luonnostaan erityisen lähelle maaseutututkimusta.

Eron tekeminen maatalous- ja metsätieteelliseen tutkimukseen ei nähdäkseni perustu muuhun kuin siihen 1950-luvulta käynnistyneeseen muutokseen, jossa osana maaseutututkimuksen omaa identiteettiä tehtiin tietoista eroa *maatalous- ja metsätieteiden* vahvaan perintöön. Perusteluna oli lyhyesti sanoen se, että ne nähtiin liian kapea-alaisina selittämään maaseudun muutosta kokonaisuutena.

Maaseutututkimus kuvataan yleensä *ihmis- ja yhteiskuntatieteelliseksi* tutkimusalaksi, jossa voi olla aineksia myös luonnontieteellisestä tutkimuksesta. *Ihmistieteellisen ja luonnontieteellisen* tutkimuksen suhteet maaseutututkimuksessa ovatkin tapauskohtaisesti tarkentuvia kysymyksiä. Tämä ainesten limittyminen on jopa toivottavaa maaseutututkimuksen elinvoimaisuuden kannalta. Viime aikojen keskustelu ihmisen ja

luonnon erottamattomuudesta on hyvä lisäperustelu tieteidenvälisen vuorovaikutuksen vahvistamiselle.

Perustutkimuksellisen ja soveltavan tutkimuksen otteiden suhde maaseutututkimuksessa on niin ikään tapaus- ja tutkijakohtainen kysymys. Kyseinen erottelu on yhteiskuntatieteissä yleisesti hämärärajainen. Käytännössä eri tutkijoilla on erilaisiin tutkimusotteisiin erilainen palo, eikä tämä jaottelu nouse siten oleelliseksi maaseutututkimukseenkaan kannalta: molemmat otteet ovat sekä mahdollisia että toivottavia. Soveltavan tutkimuksen ote lienee useimmilla tutkimusaloilla – kuten maaseutututkimuksessakin – yleisempää kuin perustutkimus.

Elintärkeäksi tutkimusalan olemuksen ja olemassaolon selittäjäksi voidaan oman perinteen lisäksi nostaa alan toimijoiden kyky tuottaa uutta tietoa. Alan elinvoimaisuuden ehtona on lisäksi tutkimuksen yhteiskunnallinen relevanssi, eli tutkimusalalla on kyettävä joustavasti tarttumaan kiinnostaviin, yhteiskunnallisesti tärkeisiin kysymyksiin. Näin ajateltuna maaseutututkimus on monitieteinen tutkimusala, joka kohdistuu erilaisten maaseutujen näkökulmasta kiinnostaviin kysymyksiin.

Maaseutututkimuksella on Suomessakin perinteensä, omat instituutionsa ja uusintamisen muotonsa (julkaisut ja yhteisöt). Lisäksi alan tutkijat työskentelevät maaseutututkimuksen ja tieteen kansainvälisissä verkostoissa. Näiden kanavien kautta tieto maaseutututkimuksen monimuotoisesta kehityksestä välittyy myös Suomeen, yhteiseksi hyödyksi.

Tieteiden ja tutkimusalojen laaja kenttä on jatkuvassa uudistumisen tilassa: kilpailu on kovaa ja tilaus uusille tutkimusaloille jatkuva. Maaseutututkimuksen elinvoiman puolesta on toimittava tavoitteellisesti ja yhteistyössä.

TUOMAS HONKANIEMI
HTM, projektitutkija
Vaasan yliopisto

ILKKA LUOTO
FT, yliopistonlehtori
Vaasan yliopisto

Sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman merkitys maaseudun valokuiturakentamisessa

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.109001>

Artikkelissa tutkimme digitalisaation vaikutuksia maaseudun kehittämisessä Robert Putnamin sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman käsitteiden kautta. Tarkastelemme sosiaalisen pääoman roolia ja sen ilmenemistä haja-asutusalueiden valokuituosuuskuntien toiminnassa. Artikkelin teoreettinen osuus koostuu paikkaperustaisuutta ja sosiaalista pääomaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Empiirinen analyysi pohjautuu valokuiturakentajien ja -käyttäjien 28 haastattelulle kahdeksalla eri alueella. Aineistosta nostetaan kolme valokuituverkon rakentamista selittävää kehitysulottuvuutta: 1) teknologialupaus, 2) paikkaperustaisuus sekä 3) sosiaalista pääomaa edistävät ja hidastavat tekijät. Analyysimme perusteella sosiaalisen pääoman eritasoiset ilmentymät määrittelevät paikkaperustaisen kehittämisen toteuttamista. Maaseudun rooli on muutoksessa digitalisaation myötävaikutuksessa syntyneiden palvelujen mahdollistaman monipaikkaisen elämäntavan myötä. Valokuiturakentamista toteuttavat kuituosuuskunnat osoittavat, kuinka maaseudun kehittyminen näkyy tiettyjen alueiden, kylien ja paikkojen relationaalisen aseman muutoksina osana monitasoisia ylipaikallisia toimijaverkostoja.

Avainsanat: digitalisaatio, valokuitu, sosiaalinen pääoma, paikkaperustaisuus, aluekehittäminen

Digitalisaatiota hyödyntävien teknologisten edistysaskelien myötä alueiden kehittymistä tarkastellaan verkostojen ja virtojen ris-teyksinä sekä toimijuuksien sommitelmina. (Massey 1991; Cas-tells 1996; Eriksson 2015; Pollitzer 2019, 84–85; Roloff 2020, 26–29.) Verkostomaisessa yhteiskunnassa maaseutualueiden rooli on muuttunut nopeasti. Maaseutualueet kytkeytyvät osaksi globalisaatiokehitystä ja verkostomaista taloutta. Liikkumisen edellytykset ovat maaseudulla usein kaupunkeja heikommat, koska informaation, tavaroiden ja ihmisten liik-kumiseen vaadittava infrastruktuuri ei ole riittävän korkealla tasolla. Liikkumista määrittävät pitkät etäisyydet, infrastruktuurin pirstaleisuus sekä ohuet tavara- ja henkilövirratt. (Milbourne & Kitchen 2014, 334; Sireni & Kattilakoski 2019, 153.)

Maaseudulla palveluiden saavutettavuutta tulisi arvioida eri infrastruk-tuuritasojen yhteisvaikutuksen muodostamana kokonaisuutena. Harvaan asutussa Suomessa tiestön, rautateiden, satamien ja lentokenttien ohella nopeat laajakaistayhteydet määrittelevät paikkojen suhteellista sijaintia. Tietoliikenneyhteydet integroituvat muuhun jo olemassa olevaan infra-struktuuriin, jolloin eri infrastruktuuritasot tukevat ja vahvistavat toisi-ansa. Saavutettavuus ja yhdistyvyys muuntelevat vaihdantaa, vuorovai-kutusta sekä sosiaalisia käytänteitä. Digitalisaation edetessä ihmisillä on mahdollisuus elää monipaikkaisesti, eikä työtehtävien tarvitse olla enää määrättyyn paikkaan sidottuja (Somerpalo 2006, 36–37; Pitkänen & Strandell 2018; Haukkala 2011; Huovari, Vihinen, Kotavaara & Härmälä 2020). Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa työn tekemisen paikat ja tilat eivät välttämättä jäsennä ajankäyttöä samalla tavalla kuin aikaisemmin.

Kaikilla kansalaisilla, yrityksillä ja yhdistyksillä ei ole saman tasoista pääsyä laajakaistayhteyksien äärelle (Castells 1996, 33–34; Merisalo 2016). Digitalisaation nosteessa eriarvoisuuden määrittely monimut-kaistuu. Esimerkiksi niin sanotut edelläkävijäyritykset voivat toimia har-vaan asutulla maaseudulla tai muuttotappioalueilla menestyksekkäästi sosiaalista mediaa hyödyntämällä (Honkaniemi, Syrjälä, Lundström & Rajala 2021). Digitaalisten tuotteiden ja palvelujen tuotanto ei edellytä kaupunkiin sijoittumista. Tällä on vaikutusta maaseutualueiden ja -paik-kojen suhteellisten asemien muutoksiin, koska digitalisaatio murtaa paikkaan perinteisesti liitettyä pysyvyyden leimaa. Laajakaistayhteyksien saatavuudella ja alueen työllisyydellä on osoitettu olevan positiivinen yhteys (Lehtonen, Pyykönen & Luoto 2019). Toisenlaistakin poissulkevaa eriytymistä tapahtuu alueiden sisällä, kun perheiltä tai yksittäisiltä

kansalaisilta puuttuvat riittävät tekniset, taloudelliset tai sosiaaliset edellytykset digitaalisten palveluiden käyttöön (DiMaggio ym. 2001; Honkaniemi & Luoto 2016, 13).

Artikkelissa selvitämme paikallisten valokuituhankkeiden kautta annettujen teknologialupausten vaikutuksia maaseudun kehittämisessä. Tutkimuskysymyksemme ovat: 1) miten sosiaalinen pääoma ilmenee osana paikallisia digitalisaatiota edistäviä hankkeita, ja 2) mikä on sosiaalisen pääoman merkitys valokuiturakentamisessa suomalaisella maaseudulla? Tarkastelemme sosiaalista pääomaa paikkaperustaisesti, millä viittaamme alueen tai paikan vahvuuksien, potentiaalien sekä heikkouksien tunnistamiseen osana aluekehittämistoimenpiteitä (Hynynen, Kolehmainen, Rantanen 2020; kts. myös Luoto & Virkkala 2017).

Käytämme apuna yhdysvaltalaisen politiikan tutkijan Robert D. Putnamin (2000) jaottelua sitovaan ja siltaavaan sosiaaliseen pääomaan. Tällä valinnalla pyrimme analysoimaan paikalliseen kehittämiseen liittyviä monimutkaisia vuorovaikutusrakenteita. Putnamin jaottelua soveltamalla tarkoituksenamme on luoda kattavampi ymmärrys verkostosuhteiden vaikutuksista paikkaperustaisen kehittämisen sisältöihin. Artikkelin teoreettinen osuus koostuu paikkaperustaisuutta ja sosiaalista pääomaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Empiirinen analyysi pohjautuu valokuitutoimijoiden haastatteluille (28 henkilöä).

Artikkelissa rakennetaan haastatteluaineistosta nostettavia tulkintoja hyödyntämällä sosiaalisen pääoman teoriaa laventava aluetieteellinen näkökulma, joka selittää valokuiturakentamisen yhteisöllisiä ulottuvuuksia paikallisesti. Aineistomme perusteella sosiaalinen pääoma ei ole luonteeltaan niin yksiselitteistä kuin aluksi arvelimme. Sitovalla ja siltaavalla sosiaalisella pääomalla on toisiinsa kietoutuvat roolit. Pääomamuotojen intensiteettiä tai määrää on hankala mitata tarkasti. Siltaava sosiaalinen pääoma voi kuitenkin tehostaa ja tiivistää sitovaa sosiaalista pääomaa tekemällä muun muassa näkyväksi paikallisesti tärkeitä kehittämisen teemoja. Toisaalta liiallinen tai vääränlainen siltaava sosiaalinen pääoma voi romuttaa paikallista yhteisöllisyyskokemusta.

Laajakaista- ja valokuituyhteyksien kehityskaari

Valokuidun yhteydessä korostetaan sen luotettavuutta verrattuna mobiiliverkkoon, joka on toinen laajakaistayhteyden yleisimmistä

tuottamistavoista. (ks. esim. Wirén et. al. 2018). Etenkin julkisten palveluiden ja etätöiden järjestäminen onnistuneesti ja tietoturvallisesti edellyttää verkkoyhteyksiltä luotettavuutta sekä toimintavarmuutta (Honkaniemi & Luoto 2016, 41–45). Arkipuheissa valokuitu ja langaton verkko nähdään usein virheellisesti toistensa vastakohtina. Viimeisen vuoden aikana (2020–2021) on avattu 5G-yhteyksiä juuri kaupunkialueille. Suuressa kuvassa kiinteä ja langaton verkko ovat toisiaan täydentäviä, sillä yhteys langattomien verkkojen mastoille ja tukiasemille muodostetaan valokuidulla (Wirén et. al. 2018).

Keskustelu laajakaistasta on jo pitkään keskittynyt yhteyden laatuun (ks. esim. Wirén et. al. 2018, 16; Heinonen 2020). Kaupallisten operaattoreiden silmissä maaseutu näyttää usein taloudellisesti tuottamattomana alueena (McMahon, Gurstein, Beaton, O'Donnell & Whiteduck 2014, 250). Kaupalliset operaattorit eivät aina tunnista yhteiskuntavastuuta osaksi toimintaansa, mutta poliittiset toimijat ovat huomanneet tarpeet maaseutualueiden yhteyksien parantamiseksi, sillä erityisesti kiinteiden valokuituverkkojen rakentaminen on edistynyt aktiivisten osuuskuntien ja valtion antaman tuen myötä. Luotettavien yhteyksien merkitys korostuu haja-asutusalueilla, jossa lähipalvelut ja työpaikat voivat sijaita fyysisesti kaukana niitä tarvitsevista käyttäjistä. Lisäksi COVID-19 -pandemian myötä tarve etätöille ja -opiskelulle on selvästi lisääntynyt.

Haja-asutusalueiden tukemiseen keskittynyt Laajakaista kaikille -ohjelma perustettiin Valtioneuvoston päätöksellä vuonna 2008. Sen tavoitteena oli saattaa noin 95 % asukkaista nopean 100 Mbit/s (megabittia sekunnissa) valokuituyhteyden piiriin vähintään kahden kilometrin etäisyydellä kaapeliverkosta vuoteen 2015 mennessä. Tavoitteen saavuttamiseksi tuet suunnattiin pääasiassa harvaan asutulle maaseudulle (Liikenne- ja viestintäministeriö 2008; Laitinen & Savolainen 2014; Hirvonen ym. 2020). Tavoitteessa ei ole onnistuttu, sillä vuoden 2020 lopussa 100 Mbit/s yhteys oli saatavilla 65 % kotitalouksista (Traficom 2021). Laajakaista kaikille -ohjelmaa alettiin kutsua myöhemmin Nopea laajakaista -tukiohjelmaksi. (Hirvonen ym. 2020, 6). Sen piirissä on rakennettu valokuituyhteyksiä markkinaehtoisen toiminnan kannalta haastaville alueille. Valtio on vuoden 2018 loppuun mennessä myöntänyt laajakaistahankkeille yhteensä noin 64 miljoonaa euroa tukea (Liikenne ja viestintävirasto 2020a). Vuoden 2019 aikana tukea maksettiin 30 eri osuuskunnalle noin 17,7 miljoonan euron edestä, pääasiassa maaseutualueille

(Liikenne- ja viestintävirasto 2020b). Kaikissa tuetuissa verkoissa on laajakaistan tuottamisen muotona käytetty valokuitua.

Tällä hetkellä kansallinen digitaalisen infrastruktuurin strategia vuodelta 2018 määrittelee teknologianeutraalit laajakaistatavoitteet Suomelle vuoteen 2025 asti. Strategia pitää sisällään muun muassa toimenpiteitä 5G-verkkojen ja valokuidun rakentamisen edistämiseksi. (Wirén et al. 2018.) Lisäksi vuonna 2016 voimaan tullut yhteisrakentamislaki (Finlex 2016) on edistänyt valokuidun leviämistä maaseudulle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että valokuituverkon maarakennustyöt voidaan tehdä yhtä aikaa esimerkiksi viemäriverkoston kaivamisen kanssa. (Liikenne- ja viestintävirasto 2019.)

Perinteisesti päävastuu yhteiskunnan perusrakenteiden suunnittelusta, ylläpidosta ja rakentamisesta on kuulunut kunnille ja valtiolle sekä teknologia-, vesi-, jäte- ja energia-alan yrityksille. Kuntien talousongelmat ja tehokkuusajattelu yhdistettynä kuntalaisten aloitteellisuuden nousuun ovat synnyttäneet rinnalle paikallisuuksista nousevia tapoja tuottaa ja uusintaa yhteisöjen toiminnan kannalta välttämättömiä perusrakenteita. (Anttiroiko & Heino 2013; Heino & Anttiroiko 2014.) Tätä alhaalta ylöspäin johdettua toimintamallia kutsutaan käännteiseksi infrastruktuuriksi, jossa määrättyihin tarkoituksiin perustetut osuuskunnat ovat tärkeässä roolissa (Egyedi, Mehos & Vree 2012, 2–3).

Käännteisessä infrastruktuurissa toimintaa johdetaan ja toteutetaan paikallisten yhteisöjen avulla ilman vakiintuneiden infrastruktuurituottajien kontrollia (Egyedi et al. 2012). Valokuituosuuskuntien näkökulmasta kunta, valtio ja kaupalliset operaattorit muuttuvat rakentajista yhteistyötahoiksi. Ilman osuuskuntien aktiivista ja yhteisöllistä toimintaa, jossa yhdistellään julkista, yksityistä ja vapaaehtoista osaamista, maaseudun palvelutarjonta sekä opiskelu- ja työllistymismahdollisuudet olisivat nykyistä suppeammat.

Sosiaalinen pääoma ja paikkaperustaisuus

Yhteisön osaaminen ja toimintatavat vaikuttavat sekä valokuituosuuskuntien kykyyn toteuttaa niille asetettuja tehtäviä että nousevien teknologioiden soveltamiseen liittyvän tietotaidon hyödyntämiseen. Kiinnostuksen kohteenamme on erityisesti Robert D. Putnamin (1993, 167–170; ks. Coleman 1988; vrt. Bourdieu 1990) käsitys sosiaalisesta pääomasta,

joka viittaa kansalaisten keskinäiseen luottamukseen, verkostoihin ja normeihin. Putnam (2000) jaottelee sosiaalisen pääoman sitovaan (*bonding*) ja siltaavaan (*bridging*) muotoon. Sitova sosiaalinen pääoma on samankaltaisten yhteistä identiteettiä ja arvoja jakavien ihmisten yhdessä pitävä voima tai liima. Siltaava sosiaalinen pääoma luo puolestaan yhteyksiä verkostomaisesti ydinryhmän ulkopuolelle. Woolcock (2001) esittelee lisäksi linkittävän (*linking*) sosiaalisen pääoman, joka yhdistää tavalliset kansalaiset instituutioihin ja viranomaisiin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että esimerkiksi katastrofialueiden asukkaat hyötyvät kansalaisten suorista kontakteista toimivaltaa käyttävien instituutioiden ja viranomaisten kanssa (Szreter & Woolcock 2004; Aldrigh & Meyer 2015, 259).

Sosiaalinen pääoma on liitetty tutkimuksissa menestyvien alueiden ominaisuudeksi ja alueiden välisten kehityserojen selittäväksi tekijäksi, etenkin endogeenista eli sisäsyntyistä kehittämispotentiaalia korostavana tekijänä (Pilecek, Chromy & Jancák 2013). Sosiaalinen pääoma on lähtökohtaisesti positiivisesti sävyttynyt ryhmän ominaisuus, joka mahdollistaa yhteisöjä tekemään asioita osana eritasoisia ihmissuhteisiin perustuvia verkostoja. Sillä on tärkeä rooli sosiaalisten erimielisyyksien ja ongelmien ratkojana (Szreter & Woolcock 2004, 655; Brunie 2009, 256; Holtkamp & Weaver 2018, 59). Positiivisten ominaisuuksien rinnalla sosiaalisella pääomalla on myös niin kutsuttu pimeä puoli (Villalonga-Olives & Kawachi 2017; MacGillivray 2018). Sosiaalisen pääoman negatiiviset piirteet voivat ilmentyä esimerkiksi yksilönvapauden rajoittamisena, ryhmän ulkopuolelle sulkemisena sekä äärimmäisissä tapauksissa jopa väkivaltana (Alcorta, Smits, Swedlund & de Jong 2020).

Maaseudulla asuu yhä useammin eritaustaisia ihmisiä ja alueiden toimijat ovat verkostoituneet monitasoisesti. (Hyyryläinen ym. 2011, 21). Moniäänisyyden lisääntyminen aiheuttaa yhtäältä erimielisyyksiä, mutta toisaalta se avaa mahdollisuuksia eri aloja ja ammatteja edustavien kansalaisten asettuessa vakituisesti tai väliaikaisesti maaseudulle (vrt. Rinne-Koski ym. 2017). Tämän vuoksi sosiaalista pääomaa on tärkeää tarkastella eri näkökulmista käsin, ja ottaa huomioon siihen liittyvät mahdolliset ristiriitaisetkin ilmentymät. Tällaista ilmentymää aineistossa edustivat erilaiset painostavaan suostutteluun ja käännyttämiseen liittyvät kommentit.

Putnamin (2000) sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman käsitteet ovat nähdäksemme edelleen ajankohtaisia. Ne auttavat selittämään

maaseudun muuttuvaa yhteiskunnallista luonnetta, joka perustuu digitalisaation kiihdyttämään verkostomaiseen hallintaan ja talouteen (ks. esim. Bell 1973; Castells 1996; Eriksson 2015; Pollitzer 2018, 76–77). Maaseudut ja kaupungit ovat keskinäisriippuvaisia ja siten erottamattomia osia tietointensiivistä taloutta nopeiden verkkoyhteyksien ja monipaikkaisen elämäntavan yleistymisen kautta (ks. esim. Haukkala 2011; Pitkänen & Strandell 2018). Maaseudun kylät ja taajamat eivät ole siis suljettuja yhteisöjä, joiden tulevaisuutta määrittäisivät vain niitä vakinaisesti asuttavat kansalaiset; pikemminkin ne muotoutuvat osana ylipaikkallisia verkostoja ja paikallista monimuotoisuutta jäsentäviä vuorovaikutusasetelmia (vrt. Massey 1991; Valtakari 1993, 75; Cresswell 2015).

Paikkaperustaisuus laajentaa paikan humanistista kokemuksellista määritelmää (Tuan 1974; Cresswell 2015, 84–85) hallinnan ulottuvuuden kautta, jolloin paikat ovat erilaisten osallisuusverkostojen konteksteja (ks. esim. Massey 1991). Paikkaperustaisuutta ilmentäviä yhteisöllisyyden muotoja esiintyi tutkimuskohteina olevissa valokuitu-osuuskunnissa, joissa sosiaalinen pääoma liittyi elektronisen pääoman vahvistumiseen (vrt. Merisalo 2016). Uuden teknologian valama odotushorisontti on toimijuuksia yhdistävä tekijä, jonka soveltamisessa ilmenevien haasteiden ratkomiseen, hallintaan ja yhteissuunnitteluun valjastetaan monipuolisesti eri käyttäjä- ja intressiryhmiä.

Alueiden ainutlaatuisuus ja elinvoima syntyvät ylipaikkallisten toimija- ja merkitysverkostojen osana (Luoto 2016, 77–84), jolloin alueiden sisäiset verkostot ja tarjonnat eivät yksin riitä elinvoimaisuuden takeeksi. Paikkaperustaisuus perustuu niin kutsuttuun neoendogeeniseen aluekehitysteoriaan, jossa paikallisten ongelmien ja voimavarojen tunnistaminen asettuu arvioitavaksi osana laajempaa kokonaiskuvaa. Siinä aluetta kehitetään yhtäläisesti sisäisiin ja ylipaikkallisiin verkostoihin perustuen. Paikka määritetty ja rajautuu kulloinkin voimassa olevien sosiaalisten suhteiden ja taloudellisen vaihdannan kohtaamisina samalla, kun sen kehittäminen perustuu toimijuuksien väliseen yhteistyöhön (Hyyryläinen ym. 2011; Luoto & Virkkala 2017; Kujala, Luoto & Virkkala 2019, 11).

Sosiaalisen pääoman verkostot, intensiteetti ja etenkin pääomatyyppien yhteisvaikutus tuottavat paikallisen kehittämisen rakenteellisia edellytyksiä (Onyx & Leonard 2010). Maaseudulla yhteisöllisyys, talkoot ja naapurapu ovat perinteisesti olleet vahvuuksia (Hämeenaho 2012). Tutun ympäristön arvo ja merkitys ihmisten elämässä ei ole katoamassa: paikan tarjoama turvallinen jalansija perustuu digitalisoituvassa maailmassa

edelleen kommunikaatioon sekä yhteiseen tekemiseen ja kokemiseen (Kattilakoski & Rantamäki 2016; Kumpulainen 2018, 57).

Rodríguez-Pose (2018) kuvaa vauraiden kasvukeskuksien ehdoilla harjoitetun politiikan vaikutuksia. Rodríguez-Posen mukaan kaupunkien taloudellisen nousun jalkoihin jääneiden niin sanottujen unohdettujen alueiden kosto ilmenee näissä paikoissa lisääntyvänä poliittisena populismina. Analogisesti orastamassa on myös hiljaisempi kosto, joka näkyy maaseutualueilla digitalisaatioon perustuvana monipaikkaisuutena. Maaseutumaiset alueet tarjoavat käyttämätöntä potentiaalia, kuten kestäviä uusiutuvia resursseja vastakasvulle ja deglobalisaatiolle. Yhtenä ilmentymänä tästä ovat aineistomme keskiössä olevat valokuituosuuskunnat, joissa paikalliset toimijat halusivat ottaa alueen kehittämisen ja kohtalonsa omiin käsiinsä.

Sosiaalisen pääoman verkostot tarvitsevat fyysisiä paikkoja kiinnittääkseen työtä, asumista ja harrastuksia johonkin. Teknologiat eivät ole yksiselitteisesti globalisaatiota kiihdyttäviä voimia. Sijoittumalla osaksi yhteisiä toiminnan piirejä kansalaiset, yritykset ja yhteisöt jakavat arkeaan paikallisesti. (Vrt. Bäcklund 2019, 150–151.) Teknologiat itsessään saattavat tehostaa paikkakohdistuvuutta, jolloin paikan kehittämiseen osallistuu laajempia ylipaikallisia verkostoja.

Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimus toteutettiin laadulliseen aineistoon perustuvana haastattelututkimuksena syys- ja joulukuun 2015 välisenä aikana. Haastateltavat olivat valokuituverkon käyttäjiä, valokuiturakentajia ja kylätoimijoita maaseudulla. Valmistuneita tai valmistumassa olevia valokuiturakentamisen kohteita etsittiin pääasiassa internethakujen avulla sekä yhteistyöverkoston antamien vinkkien perusteella. Potentiaalisten osuuskuntien kohdalla arvioimme kohteen soveltuvuutta haastatteluun toiminnan laajuuden, toimintamallin sekä sijainnin kautta.

Aineistomme sisälsi erilaisia maaseutualueita kaupungin läheiseltä maaseudulta aina saaristoon saakka (ks. Helminen et. al. 2014). Tutkimuskohteiden valintaa ohjasi ennako-oletus siitä, että erityyppisillä maaseutualueilla on toisistaan poikkeavia tarpeita ja ratkaisuja. Aineiston keskiössä on neljä niin kutsuttua kuitukohdetta, joissa toimii valokuituosuuskunta tai sitä vastaava toimijataho. Haastatelluiksi tulivat Rääkkylässä,

Paraisilla, Nurmijärven Valkjärvellä ja Lappajärven Itäkylässä sijaitsevat valokuituosuuskunnat.

Varsinaisten kuitukohdehaastatteluiden lisäksi tehtiin neljä täydentävää haastattelua Äkäslompolossa, Pohjois-Savossa, Tervolassa ja Luoteis-Kuhmossa. Äkäslompolossa kuituverkon rakentaminen oli epäonnistunut ja Tervolassa rakentaminen oli juuri alkamassa. Luoteis-Kuhmo ja Pohjois-Savo edustivat laajempia kunta- ja maakunnallisen tason kuiturakentamisen hallintomalleja. Yhteensä aineistoa kerättiin siis kahdeksalta valokuitu-osuuskunnalta. Aineistoa on analysoitu jo aikaisemmin esimerkiksi palveluiden saatavuuden näkökulmasta (Honkaniemi & Luoto 2016), joten keskitymme tässä artikkelissa sosiaalisen pääoman ja paikkaperustaisuuden väliseen yhteyteen. Käsiteltävä aihe on luonteeltaan ajaton ja tarjoaa selitysvoimaa ajankohtaisille maaseutuilmioille. Yhtenä pontimena aineiston uudelleen luennalle ovat olleet COVID-19 pandemian myötä nousseet monipaikkaisuuden ja etätyön teemat.

Aineistomme sisältää yhteensä 28 haastattelua, jotka toteutettiin kahden tutkijan voimin; 17 haastattelua tehtiin tutkimuskohteissa vierailen ja loput 11 haastattelua tehtiin puhelimitse. Kussakin kohteessa haastatteluihin valittiin osallistujia viidestä eri toimijaryhmästä, joiden arvioitiin edustavan valokuituosuuskuntia parhaiten. Toimijaryhmät olivat yrittäjä, maatalouden harjoittaja, yhdistystoimija, vapaa-ajan asukas sekä kuituosuuskunnan edustaja. Aineistositaattien perään on merkitty haastattelutavan toimijaryhmä sekä juokseva numero, joka osoittaa järjestyksen litteroidussa aineistossa. Haastatteluiden kesto vaihteli 20 minuutin ja 76 minuutin välillä. Lopputuloksena syntyi yhteensä 285 sivua litteroitua tekstiä analysoitavaksi. Haastateltujen toimijaryhmien jakaantuminen sekä esitellään alla olevassa taulukossa 1.

Taulukko 1. Toimijaryhmien jakaantuminen ja frekvenssi haastatteluaineistossa

Toimijaryhmät	Frekvenssi haastatteluaineistossa
Yrittäjä	6
Maatalouden harjoittaja	5
Yhdistystoimija	5
Vapaa-ajan asukas	4
Kuituosuuskunnan edustaja	4
Täydentävä ryhmä	4
Yhteensä	28

Analyysi

Aineistoanalyysi on toteutettu tarkastelemalla litteroituja haastattelutekstejä kahden pääkategorian kautta, jotka ovat Putnamin (2000) määrittelemät sitova ja siltaava sosiaalinen pääoma. Haastattelulitterointien lähiluenta osoitti, että tekstistä nostettavat asiat ja ilmiöt ovat tulkintavasta riippuen sijoitettavissa molempiin pääkategorioihin. Tämä osoitti myös pääkategorioiden välillä vallitsevan riippuvuuden sekä yhteisvaikutuksen, jossa yhden pääomamuodon todentaminen nosti näkyviin toista puolta vähintäänkin implisiittisesti.

Pääkategorioiden sisältöjä selittäviä ominaisuuksia eli alakategorioita ovat teknologialupauksen virittämät odotukset, paikkaperustaisuuden ilmeneminen sekä kahta pääomamuotoa edistävät tekijät tai niitä hidastavat tekijät. Analyysi on toteutettu teoriaohjautuvan ja aineisto-ohjautuvan tarkastelun sekamuotona abduktiivista päättelyä hyödyntämällä. Yleisen abduktiivisen mallin mukaan hypoteesin muodostaminen ja teoriaperustan valinta lähtee liikkeelle siitä, mikä selittää tutkittavaa ilmiötä parhaiten (Timmermans & Tavory 2012; Thornberg 2012). Aineisto-ohjautuvuus näkyy tarkastelussamme silloin, kun haastateltavien samankaltaisina toistuvat konkreettiset esimerkit selittävät eri pääomamuotojen sisältöjä. Olemme nostaneet toistuvuutta parhaiten kuvaavat haastattelunäytteet osaksi analyysiosuutta.

Sitovalla sosiaalisen pääoman muodolla tarkoitamme yhteisöllisyyden rakentumista ja paikallisen koheesion lisääntymistä totuttuihin olemassa oleviin sosiaalisiin rakenteisiin ja yhteistyöverkostoihin tukeutumalla. Näin ollen sitova sosiaalinen pääoma pyrkii myös säilyttämään olemassa olevia jähmeämpiä valtarakenteita.

Siltaavan sosiaalisen pääoman kannalta tarkasteltuna voidaan huomioida yhteisön toiminnan laajempaa ja ketterempää ulottuvuutta ylipaikallisina verkostosuhteina. Lisäksi se jossakin määrin haastaa perinteisiä paikallisia valtarakenteita. Siltaavan sosiaalisen pääoman jännitteisyyttä hyödyntävä kehittäminen voi johtaa siihen, että osuustoimijat tarkastelevat tavoitteitaan innovatiivisemmin. Sekä sitovan että siltaavan sosiaalisen pääoman ilmentymissä on valokuiturakentajien toimintaa edistäviä ja hidastavia ominaisuuksia. Esimerkiksi liian jähmeä yhteisöllisyys voi näkyä valintoina, jotka eivät perustu syvälliseen osaamiseen, kun taas jännitteiden mukanaan tuoma ulkopuolinen kriittisyys saattaa johtaa

realistisempaan kuvaan osuuskunnan kyvyistä, voimavaroista ja mahdollisuuksista.

Tutkimusaineiston analyysissä käytettyjä valintoja ja niistä juontuvia johdopäätöksiä esitellään tarkemmin selityksineen alla olevassa taulukossa 2.

Taulukko 2. Tutkimusaineiston jäsentely sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman kautta

	Teknologiaalupa- uksen virittämät odotukset	Paikkaperustai- suuden ilmeneminen	Pääomamuotoa edistävät tekijät	Pääomamuotoa hidastavat tekijät
Sitova sosiaa- linen pääoma	Osuuskunta menestyy yhdessä tekemisen ja yhteistyön kautta. Teknologiaalupaus on tasapuolinen, mutta ympäripyöreä ja markkinahenkilinen. Voi herätellä katteetonta toivoa alueen toimijoissa ja asukkaissa.	Paikkaperustaisuus muodostuu sitovassa sosiaalisessa pääomassa etenkin alueen sisäisten luottamusta vahvistavien tekijöiden kautta. Voi johtaa nurkkakuntaisuuteen ja ylikorostuvaan paikkauskoon. Saattaa peittää tai vähätellä ilmeisiä ongelmia. Nostattaa me-henkeä, me-pystyvyyttä sekä paikallista identiteettiä.	Talkootoiminta, naapuriapu, osuuskunnan jäsenten keskinäinen luottamus, sukulaiset ja tuttavat. Alueen historiallisuus, arvot ja traditiot. Paikallinen vaihdantalous. Paikallisten yritysten yhteistyö.	Sosiaalinen painostaminen osuuskuntaan liittymiseksi. Liittymisetujen hyväksikäyttö tai syrjivien liittymisetujen muodostamat jakolinjat. Useat ylipaikalliset verkostosuhteet heikentävät paikallistoimijoiden motivaatiota.
Siltaava sosiaa- linen pääoma	Verkon käyttämisen tarpeet, toiveet ja tulkinnat teknologiaalupauksista vaihtelevat käyttäjäryhmittäin. Käyttäjien taidot eriytyvät käyttäjäryhmien ja yksittäisten käyttäjien osalta. Yritykset ja eri toimijat menestyvät omien verkostojensa kautta.	Johtaa realistisempaan kuvaan paikallisista ongelmista, tarpeista ja kyvyistä. Saattaa lannistaa paikallisia toimijoita. Parhaimmillaan yhdistää eri tavoin ajattelevia toimijoita puhaltamaan yhteen hiileen. Luo hedelmällisen maaperän sosiaalisille innovaatioille.	Eri alojen osaajien yhteistyö. Usko heterogeeniseen yhteisöön. Hybrididiorganisaatioiden joustavuus. Tulomuuttajat tuovat mukanaan uusia sosiaalisia verkostoja ja osaamista. Useiden eri käyttäjäryhmien tarpeiden tunnistaminen.	Suhteet kylän tai alueen ulkopuolelle muodollisia tai heikkoja. Liiallinen varovaisuus. Ulkosiin verkostoihin ei panosteta. Loma-asukkaiden sekä satunnaiskäyttäjien erityistarpeet, "rusinat pullasta"-ajattelu.

Sitova sosiaalinen pääoma yhteisöuskon vahvistajana

Tutkimusalueita yhdistivät samankaltaiset motiivit valokuituyhteyden hankkimisessa: kylää tai kuntaa haluttiin kehittää avoimemmaksi parantamalla työ- ja opiskelumahdollisuuksia sekä helpottamalla julkisten ja yksityisten palveluiden saatavuutta. Sitovalle sosiaaliselle pääomalle tyypillisesti odotukset valokuidusta olivat toisinaan epärealistisia. Valokuidun toivottiin nostavan alueet uuteen nousuun. Teknologiaan kohdistui odotuksia ja pelkoja, joihin valokuiturakentajat pyrkivät vastaamaan. Teknologialupauksen toteutuminen tai toteutumatta jääminen korostui etenkin etätyöläisten ja opiskelijoiden kohdalla, sillä nopea valokuituyhteys vähentää ainakin osittain paikan maantieteellisestä sijainnista aiheutuvan haitan.

Se mikä on oikeasti jo arkea meillä, on noita muutamia etätyöläisiä ja etäopiskelijoita. Niillähän on opiskelupaikka periaatteessa vieressä, jos näin ajatellaan, se voi olla, vaikka Chicagossa tai Lontoossa taikka Pariisissa. Ei siinä ole mitään ongelmaa. (Kuitusuuskunnan edustaja 01)

Teknologian tuottamisen muodot aiheuttivat sisäisiä erimielisyyksiä. Argumentit liittymistä vastaan koskivat muun muassa valokuituyhteyden korkeaa hintaa ja epäilyjä kiinteän laajakaistayhteyden hyödyistä. Etenkin tulevien 5G-yhteyksien puolestapuhujat, niin sanotut ”mökkulamiehet” – kuten eräs haastateltava kuvasi langattomien yhteyksien kannattajia – kyseenalaistivat valokuidun rakentamisen tarpeellisuuden.

On kaiken kaikkiaan ollut muutamia äänekkäitä vastustajia, niin sanottuja mökkulamiehiä jotka vannovat mökkulan nimeen ja on että ‘hullua kaivaa kaapelia maahan’ ja ‘viis gee tulee ja pelastaa’. (Täydentävä ryhmä 27)

Haastateltavat näkivät, että valokuituverkolla on yhteys ihmisten muutto- ja sijaintipäätöksiin. Digitalisaation ja tietotalouden mahdollistava valokuituyhteys nostaa paikkakunnan teknologista uskottavuutta ja siitä muodostettavia mielikuvia.

Kun [paikkakunta poistettu] kirkonkylällä tulee nuoria perheitä, niin niillä on ensimmäisenä, että onko valokaapelia, kuituyhteys. (Täydentävä ryhmä 25)

Valokuituverkkoa rakentava paikallisyhteisö ei aina ollut varma omasta osaamisen tasostaan. Sitovan sosiaalisen pääoman muodostama yhteisöusko kuitenkin tunnistaa mahdollisuuden hallita verkon käyttöä ja hintaa itsenäisesti. Omissa käsissä olevan verkon hallinnan ja ylläpidon

kustannukset saattoivat tulla yllätyksenä. Haastateltavat viittasivat joi-takin kertoja mahdollisuuteen, että paikallisesti ei kuitenkaan hallita valokuiturakentamiseen ja sen jälkeisiin sopimuksiin liittyviä eri osaa-misen kenttiä riittävässä laajuudessa.

Sitovan sosiaalisen pääoman konkreettisenä ilmenemismuotona on alu-eellinen solidaarisuus, mikä näkyy valokuituyhteyden hintakustannusten jakamisena tasaisesti koko alueelle. Kun kaikki maksavat saman verran, lisääntyy osuuskunnan keskinäinen luottamus, ja syrjäisemmissäkin kol-kissa asuvat pääsevät valokuituyhteyden piiriin.

Se liittymän hinta on sama kaikille, asut sitten 10 kilometrin päässä siitä runkolinjasta tai missä vaan. Ja se on kylän yhtenäisyyden kannalta erittäin tärkeä asia. Että kaikki tietää, että tämä on kaikille sama, niin se tarkoittaa sitä, että joku maksaa vähän enemmän [suhteessa todelliseen kustannusetaisyyteen runkolinjasta], niin se joku toinen maksaa siitä suhteessa vähemmän. (Yhdistystoimija 21)

Sitovan sosiaalisen pääoman korostuminen aiheutti myös hankauksia. Meille kerrottiin käytännöistä, jotka estivät tai haittasivat ulkopaikka-kuntalaisten osa-aikaista asumista ja etätyötä. Osuuskunta ei seuraavan haastattelukatkelman perusteella ottanut tarpeeksi huomioon vapaa-ajan asukkaiden erilaisia tarpeita valokuidun käyttöönnotossa.

Täällä esimerkiksi on monia vapaa-ajan asukkaita jotka ei ota [liittymää] vaikka heillä on se kuituvaraus, niin he ei ota käyttöön sitä, kun nämä [osuuskunta] las-kuttaa älyttömän hinnan kytkemisestä, sitten vielä siitä poiskytkemisestä myöskin. Eli pitäisi tehdä helpoksi ja edulliseksi se kynnys liittyä palveluun, niin silloinhan saisi näitä [käyttäjiä]. Nyt on monta käyttäjää jotka ei liity sen takia koska ne maksaisi vaan 2–4 kuukautta vuodesta, vaikka toukokuun alusta syyskuun loppuun, kun on mökkikausi. (Vapaa-ajan asukas 04)

Talkootoiminta mahdollisti liittymismaksujen kohtuullistamisen. Ilman asukkaiden yhteistyötä ja omaa panostusta olisi valokuitu jäänyt toden-näköisesti saamatta. Toisaalta tietämättömyys hankkeen sisältämistä tulevista haasteista on monesti ollut tekijä, joka on mahdollistanut hank-keiden käynnistymisen. Sopiva sinisilmäisyys on sitovalle sosiaaliselle pääomalle ominainen paikallisia innovaatioita ylläpitävä voima.

Porukka on tehnyt talkoilla hirvittävät määrät töitä, että koko asia syntyi tänne. Onhan se vaatinut melkoista yhteishenkeä ja yhteisöllisyyttä tältä alueelta. (Yhdistystoimija 01)

Talkootyöt ja ostopalvelut ovat tukeneet paikallistaloutta. Osassa kommenteista viitataan lisäksi osuuskunnissa harjoitettuun yhteisöllisyyttä korostavaan vaihtotalouteen.

Ymmärtääkseni joitakin kaivuutöitä on tehty [paikkakunta poistettu] omien poikien kanssa ja sitten osa on sitten ihan maksettu. Ja se on varmasti hyvin tapauskohtaista aina, että talkootöillä sitä on hyvin pitkälle pyritty tekemään, mutta ainahan sitä tulee joitain tilanteita, joissa se ei ole mahdollista et sitten maksetaan silloin kun joutuu maksamaan. (Yhdistystoimija 17)

Yhteisön keskinäinen luottamus, me-henki ja yhteistyö voivat kuitenkin ilmetä yhteisön jäsenille uuvuttavana ja raskaana kokemuksena. Paikka-perustainen itseohjautuvuus ei aina tuota toivottua tulosta. Alueet ja kylät, joissa valokuituverkkoa ei päällisin puolin korkealta näyttävästä sosiaalisesta pääomasta ja yhteisöllisyydestä huolimatta saatu aikaiseksi, toimivat esimerkkeinä jopa liiallisesta sitovasta sosiaalisesta pääomasta, jolloin on ehkä yritetty luottaa liikaa paikallisiin voimavaroihin. Hankkeen äärellä uupuminen voi johtua osaamisen puutteesta tai pakosta perehtyä asioihin, jotka eivät liity vapaaehtoistoimijoiden ammatilliseen osaamiseen.

Tässä on ongelmana se, että olemme kaikki vähän ajaneet itsemme piippuun omissa hommissa. Kun tätä talkoohommilla tehdään ja meilläkin puolet porukasta kiertää ympäri Suomea töissä [...] tuntuu ettei siitä selviä hengissäkään. Voimavarat eivät vaan oikein riittäneet. (Täydentävä ryhmä 25)

Siltaava sosiaalinen pääoma osaamisen verkostoina

Tarpeet valokuituyhteydelle eivät ole samanlaisia, vaikka nopea yhteys olisikin alueella kaikkien halukkaiden saatavilla. Yrittäjien, etätyöntekijöiden ja maatalouden harjoittajien tarve yhteydelle on erilainen verrattuna eläkeläisiin, loma-asukkaisiin tai muihin satunnaiskäyttäjiin, joille riittäisi vaatimattomampikin yhteysnopeuden ja luotettavuuden taso. Tämä tuo esille teknologialupaukseen avaamat eritasoiset odotukset, kun käyttämisen tarve, laitteistot sekä käyttötaidot eriytyvät. Aukkaiden maksukyky vaikuttaa valokuidun hankintaan. Etenkin yrittäjille nopea ja luotettava valokuituyhteys on vahvasti teknologialupaus, sillä langaton tapa tuottaa laajakaistayhteyttä ei ole välttämättä aito vaihtoehto.

Joka ikinen meidän tuotos lähtee netin kautta, tieto menee edestakaisin ja näin. Että jos meillä olis tossa joku langaton käkikello niin höpöhöpö. (Yrittäjä 18)

Vapaa-ajan asukkaan näkemyksen mukaan valokuidun hankkiminen paljastaa paikallisten toimijoiden sisäisten suhteiden välisen dynamiikan. Seuraava haastattelukatkelma osoittaa jaottelun ”meihin ja muihin”. Vastaaja pitää yllättäen loma-asukkaiden intoa saada valokuitu suurempana kuin alueella jo valmiiksi asuvien paikallisten asukkaiden. Loma-asukkaiden tarve valokuituun perustuu etätöihin ja -opiskeluun sekä viihdekäyttöön.

Mielestäni siellä oli kolmijakoinen, että me jotka asutaan muualla, niin oli tietysti kädet ylhäällä, ja riemumielin vastaanottamassa, ja sitten se hämmäntynyt porukka joka ei ymmärtänyt, ja sitten olivat ne ihmiset, jotka olivat vastaan, ihan vaan hinnan takia. (Vapaa-ajan asukas 04)

Siltaavan sosiaalisen pääoman tai jopa sosiaalisen pääoman pimeän puolen vaikutus näkyy selvästi tilanteissa, joissa paikallisten asukkaiden enemmistön ei luoteta tai uskota toimivan valokuidun rakentamisen kannalta ”oikealla” tavalla. Aineistosta on selvästi luettavissa tilanteita, joissa ulkopuolelta tulevat diginatiivit tai paikalliset valokuidun hankkimista ajavat aktiivit välittävät digitalisaation ilosanomaa, opastavat tai jopa nujertavat ihmisiä tekemään ”oikean päätöksen”. Koska potentiaalisten liittyjien määrä vaikuttaa suoraan muiden osuuskunnan jäsenten kuluksi, voi alhaisella liittyjämäärällä olla kauaskantoiset vaikutukset osuuskunnan jatkon kannalta. Tämän vuoksi paikalliset aktiivit käyttivät osaamistaan ja verkostojaan uusien liittyjien houkutteluun.

Mä en olis halunnut lähteä myymään tätä markkinointimelessä, koska mä tiedän miten ihmisiä voi kusettaa. Mutta pian ihan heidän omaksi edukseen mun pitää kohta ruveta muokkaamaan tätä meidän mainontaa siihen suuntaan, että me nujerretaan ne ihmiset tekemään oikea päätös. (Yhdistystoimija 17)

Sosiaalisen paineen alla liittymättömyys voi muodostaa vaikean tilanteen paikallisessa yhteisössä. Tämä korostuu etenkin osuuskunnissa, joissa valokuidun kannattava perustaminen on naapurustossa vain muutamasta liittyjästä kiinni. Lisäksi, vaikka halua liittymiseen olisi, osalle liittymismaksu voi olla yksinkertaisesti liian korkea. Liittymismaksun kalleuteen vaikuttavat suuresti esimerkiksi luonto-olosuhteet, jotka voivat jo yhden kunnan alueella vaihdella paljon. Esimerkiksi saaristokunnissa tarve luotettaville tietoliikenneyhteyksille on ilmeinen muun muassa lomajärjestöjen suuren määrän sekä palvelujen saavutettavuuden kannalta. Valokuidun asentaminen meren pohjalle tai kallioiseen maastoon on kuitenkin haastava ja kallis toimenpide.

Siellä toi asutus on hyvin harvaa, kaikki maasto on hyvin kallioista, kuidun vetäminen on hyvin kallista, etäisyydet on hyvin pitkiä... Siellä on totta kai ongelmana, että jos sä oot kaukana siitä runkolinjasta niin onhan se liittymismaksu törkeän kallis yksittäiselle omakotitalolle esimerkiksi. (Yrittäjä 09)

Yhteisön ulkoisten verkostosuhteiden merkitys tulee esille suhteissa kuntaan ja kaupallisiin operaattoreihin. Haastattelujen perusteella yhteistyötä kunnan kanssa pidettiin kaikissa kyläkuitukohteissa hankalana. Vastaajat kokivat, että kunta joko ei ole kiinnostunut maaseutualueiden valokuituhankkeista tai se suhtautuu niihin neutraalin välinpitämättömästi. Etenkin kaupungin läheisellä maaseudulla valokuidun hankinnan perustelu voi olla hankalaa. Tätä näkökulmaa tukee se, että suurin osa Nopea Laajakaista -hankkeen tukirahoista on suunnattu ydinmaaseudulle tai harvaan asutulle maaseudulle.

Joskus tuntui, että tämmöset kaupunkien läheiset kunnat mitkä ovat muuttovoittoisia, niin tämmönen valokuitu voi olla aika vieras siihen, että ei olla sillä tavalla yhteisöllisiä. (Kuituosuuskunnan edustaja 19)

Mun mielestä kuntapäätäjille ei ollut kirkastunut se tavoite, mitä haettiin. Tässä mä näkisin itse sen syyn, ne eivät ymmärtäneet sitä, mitä kaikkea tällä tavoitellaan. (Kuituosuuskunnan edustaja 24)

Kaupallisten operaattoreiden suhtautuminen osuuskuntien valokuituhankkeisiin on aineiston perusteella kaksijakoista. Osa operaattoreista ei ollut kiinnostunut valokuidun rakentamisesta taloudellisesti kannattamattomalle vähäväkiselle alueelle. Tämä negatiivinen asenne oli yleinen etenkin harvaan asutulla maaseudulla, jossa taloudellisesti kannattavan verkon rakentaminen on haastavaa. Toisaalta osa operaattoreista suhtautui osuuskunnan toimintaan ymmärtäväisesti tai jopa auttaen. Tämä asenne oli yleisempää kaupungin läheisellä maaseudulla, jossa valokuidun runkolinja sijaitsi kohtuullisella etäisyydellä asutuksesta.

Kyllä se vähän tympäsee ettei ne pitkällä tikullakaan halua koskea näihin. Operaattoreita ei kiinnosta pätkääkään olla operaattorina rakentamassa verkkoa. (Täydentävä ryhmä 25)

Operaattorille on kannattavampaa perustaa kuidun päässä olevia langattoman verkon mastoja haja-asutusalueille kuin vetää kuitua jokaisen halukkaan ovelle saakka. Taloudellinen kannattavuus ja liiketoimintastrategiat näyttelevät merkittävää roolia valokuiturakentamisen yhteistyöhankkeissa.

[Operaattorin nimi poistettu] on ollut myötämielinen, he ovat sanoneet, että jos vedätte johonkin niin se ei ole heille bisnestä, jos on vähän porukkaa.
(Yhdistystoimija 16)

Yhdessä osuuskunnassa tarjous liittymiseen oli niin edullinen, että asukkaat ja kesämökkiläiset ottivat varauksia kuituliittymälle, vaikka eivät aktivoineetkaan liittymää käyttöön vielä toistaiseksi. Tämä aiheutti ongelmia ja ylimääräisiä kustannuksia osuuskunnalle, koska valokuitukaapeli kaivettiin kiinteistön pihaan odottamaan. Oletuksena on, että varauksen tehneet ottavat kuidun aktiiviseen käyttöön ja alkavat maksaa liittymästä kuukausimaksua.

Ehkä [osuuskunnan nimi poistettu] osuuskuntana niin on hiukkasen epäonnistunut tossa markkinoinnissa, sitä lähdettiin markkinoimaan kaiken kattavasti koko [kunnan nimi poistettu], ja nyt ne kaivoivat sellaisille kiinteistöille joille ei välttämättä tule käyttöä lähivuosina, lähi kymmeninä vuosina. Se kävi kohtuuttoman kalliiksi, kun se luvattiin samalla hinnalla. (Maatalouden harjoittaja 03)

Hakuprosessit eri tukiohjelmista vaativat osaamista ja asiaan perehtymistä. Paikalliset aktiiviset verkostoitujat tuovat osaamisensa avulla maaseudulle mahdollisuuksia ja uutta ajattelua. He ovat konkreettisesti ”siltaamassa” uutta toimintaa ja laajentamassa osaamisen verkostoja yli-paikallisiksi. Haastateltavien toteamukset ”meillä on”, ja ”saatiin tähän ryhmään” viittaavat yhteisön yhteishenkeen, jota ulkopuoliset verkostosuhteet vahvistavat.

Meillä on [nimi poistettu] kun se on tohtorismies, niin on hyvä tekemään hakemuksia. Näytti hyvältä. (Yhdistystoimija 16)

Saatiin tähän ryhmään sellaista osaamista joka osasi rakennuttaa ja tiesi rakennuttamisesta ja hän on tehnyt ikänsä tätä työtä.
(Kuituosuuskunnan edustaja 02)

Seuraava ”metsään muuttaneen” yrittäjän haastattelunäyte kuvaa osuvasti sitä, miten maaseutu ja kaupunki sekoittuvat mielikuvallisella ja toiminnallisella tasolla keskenään. Luovassa asiantuntijatyössä maaseutumainen ympäristö saattaa olla vahvuus, mikäli käytettävissä on luotettavat verkkoyhteydet.

Se muuttaa mielikuvaa, että täällä on yhtäkkiä äänituotantoyhtiö täällä keskellä metsää. Ensimmäinen on wow-efekti, se on jo myyty sillä se ajatus, että hei täällä on hiljaista ja täällä on tämmöstä. Ja saa sen ihan saman palvelun, kun saa Helsingin keskustasta. (Yrittäjä 18)

Resursseiltaan pienikin kunta voi verkostoitua monitahoisesti ja houkuttella uusia asukkaita ja toimijoita sekä hyödyntää paikkaperustaiselle kehittämiselle ominaista verkostomaisen toiminnan mukanaan tuomia ylipaikallisia voimavaroja, kuten seuraavassa esimerkissä tiivistetysti todetaan.

Ollaan aina oltu etunenässä asioissa loppujen loppuksi, vaikka ollaan pieni ja väestöpohjaltaan tosi huono kunta. Mutta silti me ollaan oltu aina kehityksen etunenässä ja otettu aina uusia haasteita avoimin silmin vastaan. Ja löydetty aina yhteinen sävel. (Maatalouden harjoittaja 03)

Pääomatyypin yhteisvaikutuksen hallinta

Tarkastelumme keskiössä ovat maaseudun valokuiturakentajien ja digitaalisten palvelujen käyttäjien verkostot. Sosiaalista pääomaa luonnehtivat luottamus, arvot ja toimijuus, joiden luonteva konteksti on paikallisuus. Haastattelujen perusteella muusta maailmasta rajautuvana paikallisyhteisöllisyytenä määriteltävä sitova sosiaalinen pääoma on murentumassa maaseudulla. Tilalle on tullut siltaavan sosiaalisen pääoman muotoja, jotka näkyvät muun muassa uuden teknologian ja projektihallinnan osaamisen korostumisena maaseutualueilla ja kylissä. Paikallisen kehittämisen toimintaympäristöstä on tullut moniselitteisempi. Tämä luo kasvavaa kysyntää entistä ammattimaisemmalle kehittämiselle, mikä puolestaan tuo esille viranomaisia ja paikallisia toimijoita yhdistävän niin kutsutun linkittävän sosiaalisen pääoman tarvetta.

Siltaavaa sosiaalista pääomaa tarvitaan, jotta paikallisiin käytännönläheisiin hankkeisiin liittyvät riskit, hankaluudet ja yhteistyömuotojen rakenteelliset ristiriidat tiedostetaan. Siltaava sosiaalinen pääoma ilmenee yhtäältä verkostojen valtageometrian aiheuttamana jännitteisyytenä, toisaalta eriytyvinä taloudellisina resurssina sekä eriytyvinä käyttötarpeina (ks. esim. Massey 1991; 1993). Verkostomaisen toimintatavan lievä konfliktisuus voi olla paikallisen kehittämisen kannalta hyödyllistä. Monitasoiset verkostosuhteet tuovat selkeyttä työnjakoon, osaamisen tunnistamiseen ja johtamiseen. Aineistomme osoittaa, että sitova ja siltaava sosiaalinen pääoma ovat aluekehittämisen kannalta yhtä arvokkaita ominaisuuksia. Pääomamuodot esiintyvät yhdessä ja ne toimivat yhteisvaikutuksessa. Ne eivät sulje toisiaan pois, vaan ovat toisistaan riippuvaisia tekijöitä ilmentyen vaihtelevasti ajasta, tilanteesta ja paikasta riippuen.

Sosiaalisen pääoman ymmärtäminen suoraviivaisesti ryhmän koheesiota lisääväksi voimaksi ei selitä riittäväällä tavalla tutkittavina olevien alueiden onnistumista tai epäonnistumista valokuiturakentamisessa. Alueilla ja paikoilla on erilaisia tarpeita, vahvuuksia ja heikkouksia, joiden huomioiminen edellyttää paikkaperustaisen hallinnan ja kehittämisen näkökulmaa.

Nostamme aineistosta kolme valokuituverkon rakentamista jäsentävää kehitysulottuvuutta, joita voidaan hyödyntää paikkaperustaista kehittämistä selittävinä tekijöinä: 1) teknologialupauksen virittämät odotukset, 2) paikkaperustaisuuden ilmeneminen itsessään sekä 3) pääomamuotojen hankkeita edistävät tai niitä hidastavat tekijät. Teknologialupaus tai yleisemmin kehityslupaus on analyysimme perusteella osuuskuntien toiminnan moottori, joka määrittää toimijoiden toiveita, pelkoja, motiiveja ja tarpeita. Paikkaperustaisuuden ilmenemisen kautta arvioidaan sitä, kuinka sitovan ja siltaavan sosiaalisen pääoman yhteisvaikutus näyttäytyy osana eritasoisia verkostoja. Edistävät ja hidastavat tekijät ovat aineistoista johdettuja pääomamuotoja luonnehtivia ominaisuuksia.

Verkkoyhteys poistaa fyysisen etäisyyden haittoja tuomalla julkisia ja yksityisiä palveluja haja-asutusalueiden asukkaiden ja yritysten ulottuville. Luotettavat tietoliikenneyhteydet helpottavat julkisten palveluiden saavutettavuutta palvelun samalla luonnonvarojen käyttöön liittyvää tutkimusta, tuotekehitystä ja liiketoimintaa. Niin ikään etätö- ja etäopiskelukäytänteiden yleistymisen lisäävät maaseudun työmahdollisuuksia sekä maaseudulla vietettyä aikaa. Monipaikkainen elämäntapa on muuttanut käsityksiä maaseudun roolista yhteiskunnassa.

Tutkimuksemme perusteella osuuskuntien valokuiturakentaminen osoittaa, kuinka maaseudun kehittyminen näkyy tiettyjen alueiden, kylien ja paikkojen relationaalisen aseman muutoksina osana laajempia toimijaverkostoja. Pääomatyyppien yhteisvaikutuksen hallinta on paikallisen kehittämisen uusi taitolaji, joka määrittelee maaseutualueiden tulevaisuutta. Alueet pyrkivät asemoitumaan osaksi erilaisia hallinnan ja yhteistyön verkostoja, jolloin yksittäisen paikan kukoistus tai taantuminen näkyy toimijoiden kykynä liittyä kehitystä edistäviin verkostoihin menettämättä paikallisten resurssien ja tarjontojen alkuvoimaisuutta. Siksi tulevaisuudessa korostuu myös alueiden halukkuus edistää hallinnan rakenteita yhteiskehittämistä tukeviksi.

Valokuiturakentamiseen perustuvat verkkoyhteydet kytkevät harvaan asuttuja alueita osaksi kansallista kuituinfrastruktuuria, joka mahdollistaa työskentelemisen ja asumisen maaseudulla. Vapaaehtoisuuteen perustuvan käänteisen infrastruktuurin rakentaminen viestii todellisesta tarpeesta luotettavalle ja nopealle verkkoyhteydelle. Luontevin, mutta ei suinkaan yksinkertaisin tapa soveltaa paikkaperustaista kehittämistä maaseudulla on tulo-, ja paluumuuttajien sekä maaseudulle sijoittuvien osa-aikaisten asukkaiden osallistaminen. Tämä on toteutettavissa esimerkiksi kehittämissankkeissa, jollaisia valokuituosuuskunnatkin edustavat. Paikallista kehittämistä on mahdollista tehdä myös muualta kuin asuin- tai lomapaikasta käsin.

Maaseutualueiden ulkopuolella toimivat yritykset, joilla on sidoksia alueelle, voisivat kantaa yhteiskuntavastuuta siten, että osaamista, toimenpiteitä ja työllisyysvaikutuksia kohdistetaan tietoisemmin maaseutualueille. Esimerkiksi teleoperaattorit olisivat tässä oivallisia suunnannäyttäjiä. Halukkuutta paikkaperustaiseen kehittämiseen saattaisi löytyä myös eri alojen ammattilaisilta, joilla on löyhempiä positiivisesti sävyttyneitä kontakteja maaseudulle.

Kiitokset: Artikkelissa käytetty tutkimusaineisto on kerätty maa- ja metsätalousministeriön rahoittamassa Tietoverkkoyhteyksien rooli maaseutupaikkojen suhteellisen aseman muutoksessa –hankkeessa. Kiitämme toimitusta sekä nimettömiä arvioijia tekstiä kehittäneistä kommentteista ja korjausehdotuksista.

Kirjallisuus

- Alcorta, Ludovico, Jeroen Smits, Haley J. Swedlund & Eelke de Jong 2020. The 'dark side' of social capital: A cross-national examination of the relationship between social capital and violence in Africa. *Social Indicators Research* 149, 445–465. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02264-z>
- Aldrich, Daniel & Michelle Meyer 2015. Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist* 59: 2, 254–269. <https://doi.org/10.1177/0002764214550299>.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Ossi Heino 2013. Käänteiset infrastruktuurit ja integroiva infrastruktuuripolitiikka. *Yhdyskuntasuunnittelun Seura* 51: 3, 30–43.
- Bäcklund, Pia. 2019. Asukkaat kaupunkisuunnittelun toimijoina - millaisiin tarpeisiin osallistamispolitiikalla vastataan? Teoksessa Meriluoto, Taina & Tapio Litmanen (toim.). *Osallistu! – Pelastaako osallistaminen demokratian?* Vastapaino, Tampere. 145–164.

- Bell, Daniel 1973. *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. Basic Books, New York.
- Bourdieu, Pierre 1990. *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Routledge & Kagan Paul, New York.
- Brunie, Aurélie 2009. Meaningful distinctions within a concept: Relational, collective, and generalized social capital. *Social Science Research* 38: 2, 251–265.
- Castells, Manuel 1996. *The rise of the network society*. Blackwell, UK.
- Coleman, James 1988. Social capital in creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94 95–120. <http://dx.doi.org/10.1086/228943>
- Cresswell, Tim 2015. *Place. An introduction*. Wiley Blackwell, Malaysia.
- DiMaggio, Paul, Eszter Hargittai, Russell Neuman & John P. Robinson 2001. Social implications of the internet. *Annual Review of Sociology*. 27: 1, 307–336. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.307>.
- Egyedi M. Tineke, Donna C. Mehos & Wim G. Vree. 2012. Introducing inverse infrastructures. Teoksessa Egyedi M. Tineke & Donna C. Mehos (toim.) *Inverse Infrastructures*. Delft University of Technology, Delft. 1–14.
- Eriksson, Kai 2015. Yhteiskuntatieteellinen verkostojattelu. Teoksessa Eriksson, Kai (toim.). *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki. 7–24.
- Eskelinen, Heikki 2016. Paikkaperustainen kehittäminen - Suomi isossa kuvassa. Teoksessa Luoto, Ilkka, Mari Kattilakoski & Peter Backa (toim.). *Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Helsinki. 47–55.
- Finlex 2016. Laki verkkoinfrastruktuurin yhteisrakentamisesta ja -käytöstä. Saatavissa: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160276>. [Viitattu 4.6.2021.]
- Haukkala, Teresa 2011. Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. *Sitran selvityksiä* 54. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2017/02/27172901/SelvityksiC3A454-2.pdf> [Viitattu 13.5.2021.]
- Heino, Ossi. & Ari-Veikko Anttiroiko 2014. Kohti hajautettua infrastruktuuripolitiikkaa? Paikalliset vesiosuuskunnat perusrakenteiden tuottajina. *Maaseudun Uusi Aika* 22: 3, 38–50.
- Heinonen, Marja 2020. Mobiiliverkosta eniten iloa pienessä porukassa. Liikenne- ja viestintäviraston julkaisuja. Saatavissa: <https://www.traficom.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/blogit/mobiiliverkosta-eniten-iloa-pienessa-porukassa> [Viitattu 8.5.2021.]
- Helminen, Ville, Kimmo Nurmio, Antti Rehunen, Mika Ristimäki, Kari Oinonen, Maija Tiitu, Ossi Kotavaara, Harri Antikainen & Jarmo Rusanen 2014. Kaupunki-maaseutu-alueuokitus: Paikkatietoihin perustuvan alueuokituksen muodostamisperiaatteet. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 14/2014.
- Hirvonen, Timo, Petri Kahila, Arja Kurvinen, Olli Lehtonen & Janne Sinerma 2020. Maaseudun valokuituinvestoinnit. Selvitys maaseudun valokuiturakentamisen tilanteesta ja toteutusmalleista sekä valokuidun saatavuuden vaikutuksesta väestönkehitykseen. Maaseudun INFRA-verkoston selvitys. Kuntaliitto, Helsinki.
- Holtkamp, Christopher & Russel C. Weaver 2018. Placing Social Capital: Place Identity and Economic Conditions in Appalachia. *Southeastern Geographer* 58: 1, 58–79.
- Honkaniemi, Tuomas, Henna Syrjälä, Niklas Lundström & Arto Rajala 2021. Neolocalism and Beyond - Sexing Up Rural Places. *Rural Sociology* 86:2, 326–356. <https://doi.org/10.1111/ruso.12368>

- Honkaniemi, Tuomas & Ilkka Luoto 2016. Paikallisuus ja digitalisaatio. Valokuituverkkojen merkitys maaseutualueiden kehittämisessä. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 210.
- Huovari, Janne & Hilka Vihinen, Ossi Kotavaara & Valtteri Härmälä 2020. Monipaikkaisuuden tunnistaminen muuttaa väestö- ja aluekehityksen kuvan Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy brief 7/2020. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162147/7-2020-Monipaikkaisuuden%20tunnistaminen%20muuttaa%20v%C3%A4est%C3%B6-%20ja%20aluekehityksen%20kuvan%20Suomessa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>. [Viitattu 17.5.2021].
- Hynynen, Ari, Jari Kolehmainen & Annuska Rantanen 2020. Oikean kokoinen kaupunki? Paikkaperustaisuuden sosiotekninen verkostoluenta. Katsaus. Terra 132: 3, 133–140.
- Hyyryläinen, Torsti, Hannu Katajamäki, Sirkku Piispanen & Vesa Rouhiainen 2011. Neoendogeenisen maaseutupolitiikan ilmeneminen kylätoiminnassa. Maaseudun Uusi Aika 19: 2, 20–38.
- Hämeenaho, Pilvi 2012. Naapuriapu maaseudulla. Teoksessa: Kattilakoski, Mari, Arja Kilpeläinen, & Pirja Peltomäki (toim.). Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja (1/2012). Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 96–108. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201210252779>. [Viitattu 3.6.2021.]
- Kattilakoski, Mari & Niina Rantamäki 2016. Maaseudun paikalliset hyvinvointijärjestelmät kansallisen hyvinvointipolitiikan kontekstissa. Teoksessa: Luoto, Ilkka, Mari Kattilakoski & Peter Backa (toim.). Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 25/2016, 89–108.
- Kujala, Päivi, Ilkka Luoto & Seija Virkkala 2019. Yrittäjyyden edistäminen maaseutuhallinnossa paikkasokeaa, paikkatietoista ja paikkaperustaista kehittämistä. Maaseudun Uusi Aika 27: 3, 7–24. Saatavissa: https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/10335/Osuva_Kujala_Luoto_Virkkala_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y. [Viitattu 20.10.2021.]
- Kumpulainen, Kaisu 2018. Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä. Maaseudun Uusi Aika 26: 2–3, 55–65. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201903121812>
- Laitinen, Mikko & Mikko Savolainen 2014. Valokuitukaapeleiden rakentamisen edistäminen taajama-alueilla. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 38/2014. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78772/Julkaisu_38-2014.pdf. [Viitattu 8.5.2021.]
- Lehtonen, Olli, Mikko Pyykönen & Ilkka Luoto 2019. Nostavatko nopeat tietoliikenneyhteydet kuntien työllisyysastetta? Katsaus. Maaseudun Uusi Aika 27: 1, 26–41. Saatavissa: <http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2019/05/Lehtonen-Pyykönen-Luoto.pdf>. [Viitattu 20.10.2021]
- Liikenne- ja viestintäministeriö 2008. Sadan megan laajakaista kaikkien saataville 2015. Saatavissa: <https://www.lvm.fi/-/sadan-megan-laajakaista-kaikkien-saataville-2015-768913>. [Viitattu 8.5.2021.]
- Liikenne- ja viestintävirasto 2019. Mitä yhteisrakentaminen tarkoittaa? Saatavissa: <https://www.traficom.fi/fi/viestinta/viestintaverkot/mita-yhteisrakentaminen-tarkoittaa>. [Viitattu 4.5.2021.]

- Liikenne- ja viestintävirasto 2020a. Nopea laajakaista -hanke tukee huippunopeiden verkkojen rakentamista. Saatavissa: <https://www.traficom.fi/fi/nopea-laajakaista>. [Viitattu 8.5.2021.]
- Liikenne- ja viestintävirasto 2020b. Nopea laajakaista -hankkeen tuki- ja maksupäätökset. Saatavissa: <https://www.traficom.fi/fi/viestinta/viestintaverkot/nopea-laajakaista-hankkeen-tuki-ja-maksupaatokset>. [Viitattu 26.4.2021.]
- Luoto, Ilkka & Seija Virkkala 2017. Paikkaperustainen aluekehittäminen strategisena ohjenuorana. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2/2017. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79144>. [Viitattu 12.5.2021.]
- Luoto, Ilkka 2016. Tapahtui Tankokarilla. Paikkaperustainen ajattelu ja paikan tekemisen tavat. Teoksessa Sulevi Riukulehto (toim.). Kunnat, rajat, kulttuuri. SKS, Helsinki. 77–105.
- MacGillivray, Brian H. 2018. Beyond social capital: The norms, belief systems, and agency embedded in social networks shape resilience to climatic and geophysical hazards. *Environmental Science and Policy* 89, 116–125.
- Massey, Doreen 1993. Power-geometry and a progressive sense of place. Teoksessa Bird, Jon, Barry Curtis, Tim Putnam & Lisa Tickner (toim.). *Mapping the futures: Local cultures, global change*, Routledge. London. 59–69.
- Massey, Doreen 1991. A global sense of place. *Marxism Today*.
- McMahon, Rob, Michael Gurstein, Brian Beaton, Susan O'Donnell & Tim Whiteduck 2014. Making information technologies work at the end of the road. *Journal of Information Policy* 4 250–269. <http://dx.doi.org/10.5325/jinfopoli.4.2014.0250>
- Merisalo, Maria 2016. Electronic capital. Economic and social geographies of digitalization. University of Helsinki. Department of Geosciences and Geography. A43.
- Milbourne, Paul & Lawrence Kitchen 2014. Rural mobilities: Connecting movement and fixity in rural places. *Journal of Rural Studies* 34, 326–336. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.004>
- Onyx, Jenny & Rosemary Leonard 2010. The conversion of social capital into community development: an intervention in Australia's outback. *International Journal of Urban and Regional Research* 34: 2, 381–397. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00897.x>
- Pilecek, Jan, Pavel Chromy & Vit Jancák 2013. Social capital and local socio-economic development. The case of Czech peripheres. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. 104(5) 604–620. <https://doi.org/10.1111/tesg.12053>.
- Pitkänen, Kati & Anna Strandell 2018. Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun Uusi Aika* 26: 2–3, 6–23. Saatavissa: <http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/10/pitkanen-ja-strandell.pdf> [Viitattu 20.10.2021.]
- Pollitzer, Elizabeth 2019. Creating a better future: Four scenarios for how digital technologies could change the world. *Journal of International Affairs* 72: 1, 75–90.
- Putnam, Robert 1993. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press, Princeton.
- Putnam, Robert 2000. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.

- Rinne-Koski, Katja, Merja Lähdesmäki & Anne-Maria Matilainen 2017. Kyläyhdistykset ja yhteiskunnallinen yrittäjyys. *Maaseudun uusi aika* 25: 2, 38–47. Saatavissa: http://www.mua-lehti.fi/arkisto/2-17/rinne-koski_lahdesmaki_matilainen.pdf [Viitattu 20.10.2021.]
- Rodríguez-Pose, Andrés 2018. The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11: 1, 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- Roloff, Ralf 2020. COVID-19 and No one's world: What impact for the European Union? *Connections*. 19: 2, 25–37. <https://doi.org/10.11610/Connections.19.2.02>
- Sireni, Maarit & Mari Kattilakoski 2019. Visioita älyliikenteestä ja kertomuksia liikkumisen arjesta harvaan asutulla maaseudulla. *Terra* 131: 3, 153–163.
- Somerpalo, Sakari 2006. Saavutettavuuden mittarit. Alueiden saavutettavuus liikenneyhteyksien tason ja aluekehityksen edellytysten mittarina. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 13/2006. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-16411>
- Szreter, Simon & Michael Woolcock 2004. Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology* 33: 4, 650–667. <https://doi.org/10.1093/ije/dyh013>
- Thornberg, Robert 2012. Informed Grounded Theory. *Scandinavian Journal of Educational Research* 56: 3, 243–249.
- Timmermans, Stefan & Iddo Tavory 2012. Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis. *Sociological Theory* 30: 3, 167–186.
- Traficom 2021. Kiinteän verkon laajakaistasaatavuus. Saatavissa: <https://www.traficom.fi/fi/tilastot/kiintean-verkon-laajakaistasaatavuus> [Viitattu 17.5.2021.]
- Tuan, Yi-Fu 1974. *Topophilia*. Prentice-Hall, New Jersey.
- Valtakari, Mikko 1993. Maaseutupolitiikan alueellistamisen lähtökohtia. Teoksessa Rannikko, Pertti (toim.). *Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993*. 63–77. Joensuun yliopisto, Maaseutuinstituutti, Joensuu.
- Villalonga-Olives, Ester & Ichiro Kawachi 2017. The dark side of social capital: A systematic review of the negative health effects of social capital. *Social Science & Medicine* 194, 105–127.
- Wirén, Sini, Katariina Vuorela, Tanja Müller & Kaisa Laitinen 2018. Suomi tietoliikenneverkkojen kärkimaaksi – Digitaalisen infrastruktuurin strategia 2025. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161066/LVM_10_2018_Suomi_tietoliikenneverkkojen_karkimaaksi_Digitaalisen_infrastruktuurin_strategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [Viitattu 5.5.2021.]
- Woolcock, Michael 2001. The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Canadian Journal of Policy Research* 2: 1, 11–17.

TIMO HAAPASALO

YTM, FM, ympäristöpolitiikan jatko-opiskelija

Itä-Suomen yliopisto, Joensuu

Kestävyyttä kohden?

Kalastuksen säätelyn tietoperustaisuus ja hyväksyttävyyys Lieksanjoen Ruunaan koskilla

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.109150>

Virkistyskalastus lukeutuu Suomen suosituimpiin harrastuksiin. Kalastusta ohjataan ensisijaisesti erilaisilla pyyntiväline- ja aikarajoituksilla sekä saaliskiintiöillä, joiden avulla pyritään turvaamaan kalakantojen säilyminen ja pyynnin kestävyys. Kestävässä virkistyskalastuksen säätelyssä kyse ei ole pelkästään kalastuksen aiheuttaman suoran kuolleisuuden rajoittamisesta, vaan toiminnassa on huomioitava myös muut kalastuksen aiheuttamat vaikutukset. Artikkelissa tarkastellaan kalastuksen säätelyn tietoperustaa ja hyväksyttävyyttä Lieksanjoen Ruunaan koskilla. Tutkimusaineistona käytetään Ruunaan kalastajille kohdennetun kyselyn vastauksia. Tulokset osoittavat, että kalastuksen säätely on Ruunaalla edennyt kohti aiempaa tietoperustaisempaa ja kestävämpää suuntaa, mutta säätelyssä on kuitenkin jäljellä kestävyysvajetta. Aineistojen mukaan säätelyä on mahdollista kehittää nykyisestä ja näin edistää kalastusharrastuksen kokonaisvaltaista kestävyyttä. Tulosten perusteella virkistyskalastajat ovat monimuotoinen harrastajien joukko, mikä on huomioitava alueellisia kalastusjärjestelyitä ja -säätelyä kehitettäessä.

Asiasanat: Virkistyskalastus, säätely, ekologinen kestävyys, sosiaalinen kestävyys, Ruunaan kosket

Kalastus on suosittu harrastus. Noin 1,5 miljoonaa suomalaista kalastaa vuosittain (LUKE, Vapaa-ajankalastuksen tilastot 2018), mutta kyse on myös kansainvälisesti suositusta lajista. Maailmanlaajuinen kalastusharrastajien määrä on satoja miljoonia, ja virkistyskalastajat ovat merkittävimpiä kalavarantojen hyödyntäjiä teollistuneissa maissa. (Arlinghaus ym. 2013, 91.) Kalastajien määrä ja kalavarantojen rajallisuus vaikeuttavat pyynnin sovittamista kestäväälle tasolle. (Cooke ym. 2019, 846.) Kalastajia ohjataan pääsääntöisesti pyyntikiintiöiden sekä aika- ja pyyntivälinerajoitusten avulla, joilla turvataan kalakantojen säilymistä ja pyritään takaamaan pyynnin kestävyys. (Muje ym. 2019, 49.) Säätelystä on kuitenkin usein haasteita koskien niin säätelymenetelmien tietoperustaisuutta kuin kalastajien sekä säätelyn välisen suhteen ymmärrystä. Yksinkertaisimmillaan haasteet tulevat esiin siten, että säätelystä puuttuu täysin jokin tarpeellinen ja hyvin tunnettu mekanismi: esimerkiksi pyyntikiintiö. Vastaavasti kalastajien ja säätelytoimien välinen suhde ei ole täysin yksiselitteinen. Kalastajat voivat osaltaan toivoa tiukempaa säätelystä, mutta he voivat myös suhtautua kriittisesti oikein kohdennettuihin säätelytoimiin, mikäli heillä ei ole riittävää tietoa säätelyn tavoitteista ja tosiasiallisesta vaikuttavuudesta.

Lähestyn tässä artikkelissa virkistyskalastusta ja sen säätelystä kotimaisen tapaustutkimuksen kautta. Tutkimus keskittyy valtakunnallisesti tunnettuun virkistyskalastuskohteeseen, Lieksanjoen Ruunaan koskireittiin. Ruunaan kosket ovat Metsähallituksen suosituin kalastusalue, jonne myydään vuosittain tuhansia kalastuslupia. ([Eräluvut.fi](https://eräluvut.fi), 29.12.2020.) Käytän aineistona Ruunaan kalastajille kohdennettuun elektroniseen kyselyyn saapuneita vastauksia. Tutkimus nivoutuu osaksi kalastajien kokemustiedon tutkimusperinnettä (*Fishers' knowledge research*) (esim. Hind 2015).

Tutkimuksessa tarkastelen kalastajien, kohteen kalastussääntöjen ja kestävästä säätelystä välisestä suhteesta. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. *millainen suhtautuminen kalastajilla on Ruunaan koskien kalastuksen säätelystä*, sekä 2. *kuinka tietoperustaista kohteen kalastuksen säätely on*. Vastaan kysymyksiin tutkimalla kohteen kalastussääntöjä, hyödyntämällä kansainvälistä kalastustutkimusta, sekä analysoimalla kalastajakyselyn vastauksia.

Kalastuksen kestävyudessa kyse on lähtökohtaisesti ekologisesta kestävyydestä, mutta siihen kytkeytyy kiistatta myös sosiaalinen taso. Ekologinen kestävyys on kalastuksen jatkuvuuden ytimessä: kalastus on

mitoitettava kalakannan sietokyvyn mukaan. (Pauly ym. 2002.) Sosiaalisen kestävyuden kohdalla huomioidaan kalaresurssia hyödyntävien ihmisten tarpeet ja käsitykset esimerkiksi osallisuudesta ja pyynnin järjestämisestä sekä säätelyn toimivuudesta. (Steelman & Wallace 2001.)

Tietoperustainen kalakantojen hallinta hyödyttää lopulta niin kalastajia kuin kaloja, mutta myös maaseutualueiden elinkeinoja. Kestävästi hyödynnetty kalaresurssi mahdollistaa liiketoimintaa esimerkiksi taloudellisesti merkittävän erämatkailun muodossa. (Pohja-Mykrä ym. 2018, 9.) Kotimaan maaseutualueiden kalastuskohteiden määrä huomioiden kysymys kalastuksen kestävyydestä ja säätelystä sekä kalakantojen tietoperustaisesta hallinnasta kokonaisuudessaan on perin merkityksellinen. Tutkimukseni tavoite on paitsi lisätä tietoisuutta kestävästä käytännöstä ja kalastajaryhmien tuntemuksesta, myös nostaa esiin kriittisiä kysymyksiä kalastuksen säätelyyn liittyen.

Tutkimuksen keskeisimmät taustateoriat ovat kestävyys ja tietoperustaisuus. Suhde tietoon ja erilaiset käsitykset tiedosta ovat merkityksellisiä kalastuksen säätelylle ja noudattamiselle (esim. Hunt ym. 2013), sillä ne sitovat ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden tasoja yhteen. Kyse on tiedosta, jonka varaan säätely rakentuu, sekä siitä, kuinka säätelyn kohteena olevat toimijat ymmärtävät säätelytoimien vaikuttavuuden. Sosiaalisesti hyvin toimiva säätely perustuukin niin ekologisen kestävyuden takaamiseen kuin kalastajien sitoutumiseen säätelyn noudattamiseen.

Taustateoriat konkretisoituivat tutkimuksessani sekä kyselylomakkeen suunnittelussa että vastausaineiston analysoinnissa. Työssäni hyödynnän kalastuksen säätelytutkimusta sekä luonnontieteellistä tutkimusta kalojen pyytämiseen ja käsittelyyn liittyen. Näiden avulla määritän säätelyn tietoperustaisen raamin, johon vertaan Ruunaan kalastussääntöä. Tämän jälkeen tarkastelen kalastajien käsityksiä ja mielipiteitä voimassa olevasta säätelystä.

Kestävän kalastuksen säätelyn kaksi tasoa

Kalastuksen kestävyydestä voidaan erottaa neljä ulottuvuutta: ekologinen, sosio-ekonominen, yhteisöllinen ja institutionaalis-sosiaalinen. (Charles 2001, 188–190.) Ekologisen kestävyuden takaamiseen liittyy perinteisesti kalapopulaatioiden koon ja elinvoimaisuuden selvittäminen. Sen avulla kalastukselle voidaan määrittää laskennallisesti kestävät

pyynnin maksimikiintiöt (MSY, *Maximum sustainable yield*), jotta pyynti ei heikentäisi liikaa kalakantaa ja siten vaarantaisi sen säilymistä. (Cooke ym. 2018, 847.) Kokonaisvaltaiselle kestävyydelle merkityksellisiä ovat myös kalastuksessa käytettävät menetelmät ja niiden kaloille aiheuttamat vaikutukset. Kalastuksen säätelyyn liittyy osaltaan myös sosiaalinen kestävyys, joka kohdataan tarkasteltaessa kalastajien suhtautumisesta eri säätelytoimiin. Seuraavaksi esittelen työni keskeiset ekologisen ja sosiaalisen kestävyiden piirteet.

Oikeat menetelmät ekologisen kestävyden takeena

Virkistyskalastuksen säätelyssä kyse on yksinkertaisimmillaan instituutio-naalista normiohjauksesta, jolla määritellään pyydettyvät kalalajit ja kiintiöt sekä luvalliset pyyntivälineet ja -ajat. (Muje ym. 2019, 49.) Säätelyn on vastattava alueellisia ominaispiirteitä kalakantojen, ympäristön ja kalastuskulttuurin osalta. Nykyisin kyse ei välttämättä ole enää pelkästä yksittäisen kalalajin suojelusta, vaan säätelyn syvimpänä tavoitteena tulisi olla laajempi ekologinen kestävyys, joka huomioi koko akvaattisen ympäristön ja siellä elävien lajien väliset yhteydet. (Cooke ym. 2019, 847.)

Kalastuksen aiheuttamista vaikutuksista keskeisin on kalastuskuolleisuus, joka voi olla tarkoituksellista tai välillistä. Tarkoituksellisuus toteutuu tilanteessa, jossa kalastaja ottaa kalan saaliikseen, ja välillinen silloin, kun kalastajan vapauttama kala kuolee myöhemmin vammoihinsa. (Arlinghaus 2005, 146.) Kuolleisuuteen vaikuttavat pyyntiolosuhteet, välineet, väsytyaika ja kalojen käsittely. (Bartholomew & Bohnsack 2005, 140–141.) Lisäksi koukutus vaikuttaa saaliskalojen kuolleisuuteen: syvälle nielty koukku aiheuttaa todennäköisesti vaikean vaurion. Syväkoukutus liittyy usein luonnonsyöttien käyttöön, jossa kalan annetaan niellä syöttiä ennen vastaiskua. (Brownscombe ym. 2017, 694.) Ruunaan koskialueella luonnonsyöttien käyttö on kielletty, jolloin tutkimus perustuu oletukseen siitä, että kalastajat tekevät vastaiskun heti kalan otin jälkeen.

Perusteet kalojen oikeaoppiselle käsittelylle ja etenkin vapauttamiselle ovat yksinkertaiset: osalla saaliskaloista on lakisääteinen alamitta, joka yksiselitteisesti määrää saaliiksi otettavien kalojen vähimmäispituuden. Lisäksi kaloilla voi olla myös pyyntikiintiö, jota ei saa ylittää. (Kalastusasetus 1360/2015, 2§.) Koska sen enempää viehe- kuin perhokalastajat

eivät voi ennalta määrätä, millainen kala tarjottuun täkyyn ottaa, saalis-kalojen vapauttamiseen päädytään ennemmin tai myöhemmin.

Tämän lisäksi saaliin valikoiminen on keskeinen toimintamalli myös kestävässä virkistyskalastuksessa, jossa pyritään varmistamaan pyydettävän kalakannan hyvinvointi. Tällöin voidaan vapauttaa esimerkiksi kooltaan huomattavan suuri yksilö, koska niiden tiedetään olevan lajin lisääntymiselle elintärkeitä. (Esim. Olin ym. 2017; Tiainen ym. 2017.) Kalan kannalta on lopulta merkityksetöntä, että tehdäänkö vapautus kalan liian lyhyen pituuden, liian suuren koon tai kenties kalastajan oman kestävyys- tai moraalikäsityksen mukaan. Keskeistä on turvata kaikkalainen kalojen asiallinen käsittely jo sillä yksinkertaisella eettisellä perusteella, että se on oikein, ja koska kalastajat pystyvät siihen.

Pyyntiolosuhteiden keskeisin kuolleisuuteen vaikuttava muuttuja on lämpötila. (Schisler & Bergersen 1996, 576.) Lämpimän veden happipitoisuus on alhaisempi, mikä johtaa voimakkaampaan kalojen kokemaan rasitukseen myös ilman pyynnin aiheuttamaa stressiä. Lohikalojen kyky sietää lämmintä vettä vaihtelee, mutta kalat selviytyvät parhaiten pääsääntöisesti kylmissä vesissä. Tutkimuskirjallisuuteen perustuvana yleisenä ohjeena pidetään pyynnin rajoittamista yli +20 c vedessä, jolloin vapautettavien kalojen kuolleisuus nousee merkittävästi. (Esim. Takunen ym. 2018.) Vastaavasti alle +20 c vedessä tapahtuvan pyynnin aiheuttaman rasituksen kuolleisuus jää useimmilla lohikaloilla hyvin alhaiseksi, 2–5 % tasoon, tai kuolleisuutta ei havaita pyyntikokeissa lainkaan. (Esim. Boyd ym. 2010, 903–904.)

Kalastusvälineissä keskeistä on vieheiden ja perhojen koukut, sekä rantauttamisessa käytettävät apuvälineet. Koukuissa merkityksellistä on niiden koon lisäksi väkäsellisyys ja lukumäärä: optimitilanteessa käytetään väkäsettömiä koukkuja, joiden määrä on mahdollisimman vähäinen ja jotka ovat vaivattomia irrottaa saaliskalasta. Lisäksi koukun muoto voi vaikuttaa myös kalan kokemiin vaurioihin. Circle-malliset koukut aiheuttavat mahdollisesti vähemmän vaurioita kuin perinteiset J:n muotoiset koukut. (Brownscombe ym. 2017, 694.) Koukun muodosta riippumatta voidaan kuitenkin tehdä yksinkertaistus: yksihaarainen väkäsetön koukku on kiistatta helpompi irrottaa kalan suusta kuin väkäsellinen kolmihaarakoukku. Nopea ja vähän vaurioita aiheuttava koukun irrottaminen johtaa rasitusajan lyhenemiseen ja nopeampaan toipumiseen. (Bartholomew & Bohnsack 2005, 135.)

Haavin avulla voidaan olennaisesti lyhentää kalojen väsytyisaikaa ja huolehtia ettei kalaa suojaava lima- ja suomupinta vaurioidu. Nykyiset haavit, joissa on kuminen ja solmuton havas, vaurioittavat kaloja vähemmän kuin vanhemmat havastyypit. Kun kala on haavittu, keskiöön nousevat kalan käsittely märin käsin sekä vedessä pitäminen. Kuivin käsin koskeminen voi vaurioittaa kalan limapintaa, mistä syystä vapautettavia kaloja tulee käsitellä kostutetuin käsin. (Brownscombe ym. 2017, 696–697.) Optimitilanteessa kala väsytetään mahdollisimman nopeasti, jolloin sen lihaksisto ei rasitu liikaa. Väsytyksen jatkuessa kalan elimistö kehittää lihaksistoon happoja, jotka hidastavat elpymistä. Nopea väsytykseen auttaa kalaa toipumaan pyyntistressistä. (Meka & McCormick 2005, 320.)

Väsytyksestä toipuvaa kalaa on tarpeetonta nostaa ilmaan, mitä kuitenkin usein tehdään esimerkiksi kuvaamista varten. Mikäli kala nostetaan vedestä, tulee ilma-altistuksen olla minimaalinen. Jokainen vedestä poissa vietetty sekunti on kalalle turhaa lisärasitusta: kyse on kalan kannalta pyyntitilanteen eri vaiheiden aiheuttamasta kumulatiivisesta vaikutuksesta. Väsytyksestä toipuminen vie joka tapauksessa energiaa, vaikka kala saisikin levätä vedessä. (Joubert ym. 2020, 6.) Kalan pitäminen ilmassa ei lisää kalojen hyvinvointia, eikä myöskään helpota stressistä palautumista. Cook ym. (2015) suosittelevat vapautettaville kaloille korkeintaan 10 s ilma-altistusta, kun tavoitteena on mahdollisimman vähän kalaa rasittava käsittely. (Cook ym. 2015, 459.)

Mikäli kalaa ei oteta saaliiksi, vapautuksessa on huomioitava kalan kokema rasitus ja toipumiseen tarvittava aika. Pahoin väsynyttä kalaa ei kannata laskea suoraan takaisin veteen, vaan sen kannattaa antaa levätä esimerkiksi vedessä pidettävässä haavissa. Siinä kala saa hapekasta vettä kiduksiinsa, ja elimistö palautuu rasituksesta. Pahoin väsynyt kala, joka lasketaan vauhdilla takaisin veteen, on paitsi korkeammassa riskissä kuolla väsytyksen aiheuttamiin komplikaatioihin myös alttiimpi saaliiksi joutumiselle. (Brownscombe ym. 2017, 698.)

Säätelyn sosiaalinen kestävyys

Kalakannat lukeutuvat interaktiivisiin resursseihin, joiden hyödyntämisessä on huomioitava biologisten ja ekologisten piirteiden lisäksi myös sosiaalinen ulottuvuus. (Steelman & Wallace 2001, 368.) Kyse on pitkälti osallisuudesta – mikä käsitys kalastajilla on suhteestaan pyydettyihin kaloihin, sekä kuinka vaikuttavina kalastajat pitävät voimassa olevaa

säätelyä. Mikäli säätely koetaan esimerkiksi väärin kohdennetuksi tai epäoikeudenmukaiseksi, on todennäköisempää, etteivät kalastajat noudata sääntöjä täysin. (Page & Radomski 2006, 175–176.)

Negatiivista suhtautumista selittää osaltaan kalastajien puutteellinen käsitys säätelystä. Mikäli kalastaja ei esimerkiksi tiedä veden lämpötilan vaikuttavan kalojen kuolleisuuteen, lämpötilaperustainen ohjaus voi näyttää perusteettomalta ja huonosti noudatettavalta säätelymekanismilta. Tiedon merkitystä säätelyn onnistumisessa voidaan lähestyä tällöin esimerkiksi kalastuskohteiden ylläpitäjien ja säätelyn tavoitteiden sekä kalastajien ja säätelyn välisen suhteen kautta. Kalastuskohteiden ylläpitäjät tarvitsevat säätelyn tueksi tietoa kalastajien suhtautumisesta säätelytoimiin, aivan kuten kalastajien on ymmärrettävä säätelyn tavoitteet ja niihin liittyvät mekanismit. (Thomas ym. 2014, 547, 553.)

Yhdeksi säätelytietoisuutta selittäväksi tekijäksi on esitetty erikoistumisen astetta: syvällisesti lajiin perehtyneet kalastajat ovat tietoisempia harrastuksensa vaikutuksesta kalakantoihin ja yleensä antavat suuremman painoarvon kestävyyyteen liittyville kysymyksille. (Oh & Ditton 2008, 557.) Luonnollisesti, pelkkä tietoisuuden lisääminen ei ole ihmeratkaisu kaikkiin säätelyongelmiin, aivan kuten valvonta ja sanktiointi eivät ole yksin korjanneet kaikkia kalastuksen ongelmakohtia. Säätelyn kokonaisvaltaisessa onnistumisessa onkin lopulta kyse ihmisten johtamisesta kohti toivottavia käyttäytymismalleja. (Hall-Arber ym. 2009, 301.)

Ruunaan kosket virkistyskalastuskohteena

Ruunaan kosket sijaitsevat Lieksanjoen yläjuoksulla. Noin 100 km pitkä jokialue oli 1860-luvulta alkaen merkittävä uittoreitti, jota varten joki perattiin. (Oksanen 2004, 310.) Perkuu näkyi lohikalojen elinolosuhteissa, kun lisääntymishabitaattien määrä väheni radikaalisti tai hävisi täysin. Kutusoraikot, pienpoikaskivikot ja vuolaasta virrasta monimuotoisen kosken tekevät suuret kivet olivat perkuusta kärsijöitä. (Koljonen 2011, 15–16.) Koskireitti on koskiensuojelulla suojeltu (Koskiensuojelulaki 35/1987).

Ruunaan retkeilyalue perustettiin 1983, samana vuonna uittosäännön kumoamisen kanssa. Aluetta on kehitetty vastaamaan luonnossa liikkuvien ihmisten tarpeisiin luontoarvoja huomioiden. (Eisto 2009, 141.) Ruunaan retkeily- ja luonnonsuojelualue on valtakunnallisesti merkittävä

kohde, jonne tehdään vuosittain yli 100 000 käyntikertaa. Vuositasolla Ruunaalla harrastetaan kalastusta yli 10 000 lupavuorokauden verran, ja alue on valittu myös vuoden retkeilykohteeksi. (Paulus 2019, 10.)

Lohikalakannat ovat lähes täysin istutusten varassa. Ensimmäiset istutukset tehtiin 1950-luvulla, kun Lieksanjokeen istutettiin järvilohia ja -taimenta. Alkuperäisistä lohikalakannoista vain harjus ja siika ovat luontaisesti lisääntyviä, mutta nekin ovat elinvoimaisuudeltaan mahdollisesti taantuvia. (Ruunaan HKS 2002, 12.) Taimen- ja kirjolohi-istutuksilla paitsi houkuttellaan kalastajia myös kompensoidaan luontaisen lisääntymisen puuttumista. Myytävien kalastuslupien määrää ei rajoiteta aluekohtaisesti, mutta kalat ovat kiintiöityjä, jolloin saaliiksi saa ottaa vain luvan myöntämän määrän kaloja. (Eräluvafin.fi, Ruunaan kosket.)

Vuoden 2020 alussa Ruunaan kalastussääntöjä uudistettiin. Uusien kalastussääntöjen mukaan vain väkäsättömät koukut on sallittu ja koukujen kokonaismäärä on rajoitettu kolmeen. Alueella on myös syysrauhohoito ja keväinen kahluukiello. Näillä pyritään antamaan järvitaimenelle ja -lohelle syksyinen kuturauha sekä suojelemaan keväällä sorassa olevaa lohikalajien mätiä ja juuri kuoriutuneita pienpoikasia. Vuosina 2017–2019 väkäsättömyys ja koukkumäärärajoitus koskivat vain syysrauhotusaikaa. Tätä aiemmin koukkurajoituksia ei ollut. Aineistonkeruuaikaan myytävissä kalastusluvissa, säännöissä tai eri opasteissa ei ollut huomioitu pyyntiveden lämpötilaa, haavin käyttöä eikä myöskään vapautettavien kalojen käsittelytapoja.

Säätely on muuttunut monilta keskeisiltä osin viimeisen kolmen vuoden aikana. Säätelyn kestävyyttä ja etenkin sen toimivuutta ajatellen kiintoisaa on se, kuinka kalastajat suhtautuvat säätelyyn. Tätä kysymystä tarkastellaan seuraavaksi vuorossa olevan kyselytutkimuksen toteutuksen ja metodien esittelyn jälkeen.

Kyselytutkimuksen toteutus

Keräsin tutkimusaineiston Lieksanjoen Ruunaan koskilla käyneille kalastajille kohdennetulla elektronisella kyselyllä, jossa perusjoukon muodostavat virkistyskalastuksen harrastajat. Aineistonkeruu toteutettiin 1.7.2019–30.9.2019 Webropol-alustalla. Kysymykset koostuivat monivaihtokysymyksistä, symmetrisellä Likertin asteikolla olevista väittämistä sekä avoimista kysymyksistä. Tavoitteeni oli kerryttää monimuotoista

tietoa kalastajien suhtautumisesta kalastuksen säätelyn ja pyynnin kohteena oleviin kalakantoihin.

Kyseessä on monivaiheinen otostutkimus, jossa yhdistyvät sekä mukavuus- että systemaattinen otanta. Menetelmän valintaan vaikuttivat haasteellisuus perusjoukon tavoittamisessa sekä aineistonkeruun kustannustehokkuus.

Kalastajien tavoittaminen oli ilmeinen haaste, sillä Ruunaan kaltaisessa kohteessa käyvät kalastajat ovat vaihtuva joukko. Luvanmyynnistä johdettua kaikista kalastajista ei ole mielekkäästi muodostettavissa yhtä tietuetta, joka yksinkertaistaisi aineistonkeruuta. Kalastajat ovat voineet aiemmin ostaa kalastuslupansa esimerkiksi mobiililupina, jotka on lähetetty suoraan luvanostajan matkapuhelimeen, tai luvat on ostettu Eräluvut.fi -palvelun kautta. Kalastuslupia myydään lisäksi paikallisissa myyntipisteissä Lieksassa sekä Ruunaan retkeily- ja matkailukeskuksissa. Lupaostoista muodostuu erilaisia rekistereitä, joten suunnittelin aineistonkeruun kaksivaiheiseksi.

Ensimmäisessä vaiheessa jaoin kyselyä kalastajien suosimilla alustoilla¹. Aineistonkeruussa avusti myös Suomen Vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö (SVK), jonka kautta kyselylinkkiä levitettiin SVK:n jäsenseuroille. Kyse oli vastaajien itseohjautuvuuteen perustuvasta mukavuusotannasta: kyselylinkkiä jaettiin aktiivisesti internetissä sekä yleisesti levitettyä että kalastusseurojen jäsenille valtakunnallisesti kohdennettuna. Toisessa vaiheessa aineistonkeruuta tehtiin yhteistyössä Metsähallituksen kanssa. Metsähallitus muodosti Eräluvut.fi -palvelun kautta Ruunaan kalastuslupia ostaneiden henkilöiden sähköpostiosoitteesta tietueen, jonka avulla lähetin kalastajille henkilökohtaiset kyselylinkit. Metsähallituksen tietosuojaselosteen mukaan henkilötietoja voidaan käyttää tutkimuksen tekemiseen (<https://verkkokauppa.eraluvat.fi/fi/tietosuojaseloste>). Tietue ei sisältänyt tarkempia henkilö- tai osoitetietoja, vaan se koostui nimenomaisesti lupia ostaneiden kalastajien sähköpostiosoitteista. Tietue poistettiin kyselyn tekemisen jälkeen. Näin aineistonkeruu muuttui systemaattiseksi otannaksi, kun yhteyttä otettiin sellaisiin kalastajiin, joiden tiedettiin kalastaneen Ruunaalla kahden viime vuoden aikana. Sähköposti lähetettiin yhteensä 1194 Ruunaan kalastusluvan ostaneelle, ja vastausprosentiksi sähköpostikyselyn osalta tuli 22,4 %.

¹ <www.perhokalastajat.net>, <www.kalamies.com>, "Kalastajat", "Perhokalastajat", "Piikkihullut", "Koskikalastajat", "Vastuulliset kalastajat", "Itä-Suomen kalastajat"

Aineiston edustavuus

Kyselyyn vastasi 521 henkilöä, mitä voidaan pitää määrällisesti hyvin edustavana otoksena niin yleisellä tasolla (Heikkilä 2014, 43) kuin muihin vastaaviin tutkimuksiin verrattuna. Esimerkiksi Ruunaan retkeilyalueen kävijätutkimuksen tavoitteena oli 410 vastausta (Paulus 2019, 15), mihin nähden kalastajakyselyn vastausmäärä oli neljänneksen suurempi. Luvanmyyntitilaston mukaan Ruunaalla on kalastanut kolmen viime vuoden aikana keskimäärin 5650 kalastajaa vuosittain, joten kalastajakysely tavoitti hieman alle 10 % kohteessa vuositasolla käyvistä henkilöistä.

Vastaajajoukko jakautui puoliksi keruumenetelmän mukaan. Foorumeiden, sosiaalisen median ja SVK:n seuratiedotuksen kautta kyselyyn vastasi 253 henkilöä ja Metsähallituksen sähköpostitietueen kautta lähetetyt kyselyt tavoittivat 268 vastaajaa. Mikäli aineistonkeruussa olisi hyödynnetty yksin mukavuusotantaa, tulosten yleistettävyyttä olisi kiistanalainen, mutta systemaattinen otanta lisää selvästi aineiston luotettavuutta. (Heikkilä 2014, 39.) Aineisto ei kata kaikkia Ruunaalla käyneitä kalastajia, mutta vastausten lukumäärä ja keruumenetelmät huomioiden tulokset ovat varsin luotettavia.

Kyselyyn vastanneista 521 henkilöstä miehiä oli 505 (96,9 %), naisia 15 (2,9 %) ja muunsukupuolisia 1 (0,2 %). Jakauma eroaa retkeilyalueen kyselyn kävijäjakaumasta, jossa miehiä oli 57 % ja naisia 43 %. Miesten yliedustus kertoo siitä, kuinka erilaisia eri harrastajajoukot ovat: tilastojen mukaan kalastus on edelleen miehinen harrastus. (LUKE, Vapaa-ajankalastuksen tilastot 2018.) Vastanneista 43 %:lla oli lukio- tai ammattikoulupohja. Alempi korkeakoulututkinto oli kolmanneksella vastaajista (30 %), ja 20 % ilmoitti koulutustasokseen ylemmän korkeakoulututkinnon. Peruskoulun käyneitä vastaajista oli 7 %. Ikäjakauman osalta tyypillinen vastaaja oli 35–44-vuotias. Paikkakuntalaisia vastaajista oli vain 7 %, naapurikuntalaisia 21 %, ja ulkopaikkakuntalaisia 72 %. Ulkomailla asuvia kyselyvastaajia oli kaksi.

Aineisto vastaa varsin pitkälle Ruunaan kävijätutkimuksen tulosta alueen kävijöistä (Paulus 2019, 15–16), sekä Luonnonvarakeskuksen määrittelyä virkistyskalastajista keskimääräisten sukupuoli- ja koulutusjakaumien osalta. (Pellikka & Eskelinen 2019, 5.) Kysely vaikuttaa siis tavoittaneen ”keskimääräisen Ruunaan kalastajan” suhteellisen hyvin, jolloin

aineistonkeruutta voi pitää vastausten lukumäärän perusteella hyvin onnistuneena, ja aineistoa kohtalaisen edustavana.

Käytetyt analyysimetodit

Aineistojen analyysi jakautuu luokittavaan ja tulkitsevaan analyysiin. Luokittavassa analyysissä aineisto kategorisoidaan temaattisiin kokonaisuuksiin, jotka auttavat selventämään aineiston sisäisiä eroja. Luokitteluun sisältyy tällöin oletus, ettei aineisto ole sisällöltään homogeeninen, vaan eri ihmisiltä kerättynä aineisto sisältää yksilö- ja ryhmätason eroja. Luokittava analyysi keskittyy tällöin kysymykseen siitä, mitä eroja aineistossa oikein on. (Vesala & Rantanen 2007, 11–12.)

Luokittelussa kysyn, *mitä jakaumat kertovat kalastajien suhtautumisesta kalastuksen säätelyyn* niin yleisellä tasolla kuin yksittäisten säätelytoimien kohdalla. Vastausjakaumien tunnuslukujen tarkastelussa hyödynnän kvantitatiivisia menetelmiä. Vastausten taulukoinnissa on esitetty tarkat prosentuaaliset osuudet eri väittämiin suhtautumisesta. Avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset tukevat kvantitatiivista analyysiä tuomalla numeerisen aineiston lisäksi kuvailevaa sisältöä. Näin aineistosta on mahdollista luoda syvempi tulkinta ja tunnistaa vastaajajoukon erilaisia ominaispiirteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 57–58.)

Voidakseen vastata mielekkäästi esitettyihin väittämiin kalastajilla on täytynyt olla jonkinlaista tietoa kalastuksen vaikutuksista, säätelystä ja kohteen kalakannasta. Analyysissä keskeistä ei ole, pitääkö kalastajien tieto absoluuttisesti paikkaansa, mutta kiintoisaa on se, millaisen käsitys kalastajilla on säätelystä. Työ kytkeytyy osaksi kalastajien tiedon tutkimusperinnettä, jossa kalastajien kokemustietoa on hyödynnetty esimerkiksi kalastuskohteiden säätelyn kehittämisessä (esim. Stead ym. 2006). Luokittelevan analyysin jälkeen tehdään tulkitseva analyysi, jossa saatuja tuloksia selitetään teoreettisten näkökulmien avulla. Tulkinnessa tarkastelen havaintoja ensisijaisesti ekologisen kestävyuden (Charles 2001), erikoistumisen (Salz & Loomis 2005) ja kokemustiedon (Stephenson ym. 2016) kautta.

Tulokset

Käsittelen seuraavaksi vastaajajoukon perustiedot ja jakaumat kalastustavan ja -tavoitteellisuuden sekä aktiivisuuden mukaan. Tämän jälkeen tarkastelen vastaajien suhtautumista saaliin ottamiseen, sekä kalastuksen säätelyyn. Lopuksi esittelen vastaajajoukon keskinäisiä eroavaisuuksia. Teen tämän tarkastelemalla erikseen viehe- ja perhokalastajia, ja heidän suhtautumisestaan keskeisiin säätelykysymyksiin. Tällä tavoin syvennän käsitystä kyselyyn vastanneista virkistyskalastajista monimuotoisena joukkona.

Vastaajajoukko

Vastaajajoukossa painottuu kalastusta aktiivisesti harrastavien osuus. Alle 10 vuorokautta vuositasolla kalastavien satunnaiskalastajien osuus oli 12 %, ja 11–30 vuorokautta kalastavia oli 43 %. Loput 45 % ilmoittavat kalastavansa vuosittain yli 30 vuorokautta. Vastaajajoukko näyttäytykin kohtalaisen aktiivisten kalastajien ryhmänä, mikä on huomionarvoista tulosten tulkinnassa. Vuositasolla esimerkiksi 40 vuorokautta kalastavalla on todennäköisesti erilainen käsitys esimerkiksi kalaston tilasta kuin henkilöllä, joka kalastaa vain kahtena, kolmena päivänä vuodessa. Vastaajat olivat kokonaisuudessaan kokeneita: alle 10 vuotta kalastusta harrastaneita oli vain 8 %. Kalastusta 11–30 vuotta harrastaneita oli 45 %, ja loput 47 % ilmoittivat harrastaneensa kalastusta yli 30 vuotta.

Kalastuksen motivaatiotekijät ja tyylit

Kategorisoin vastaajat kalastuksen motivaatiotekijöiden ja käytettyjen välineiden mukaan. Tärkeimpiä motivaatiotekijöitä olivat uusien kokemusten saaminen ja kalavesillä virkistyminen (79 %), ja toissijaisesti kalojen pyytämisen omaksi tai perheen ravinnoksi (14 %). Avointen vastausten kohdalla loput 7 % ilmoittivat tärkeimmiksi tekijöiksi pääasiassa luontokokemukset, joihin osa vastaajista laski myös itse pyydetyn kalan syömisen. Jakauma vastaa aiempaa tutkimusta vapaa-ajankalastajien motivaatiotekijöistä. (Toivonen ym. 2003, 5.)

Vastaajista viehekalastajia oli 41 % (n=215) ja perhokalastajia 59 % (n=306). Kysely tavoittikin hyvin molempien lajien harrastajia. Jaon viehe- ja perhokalastajiin tein tarkemmin kalastajatyypin

kategorisoinnin vuoksi, sillä kalastussääntöjen rajoitusten osalta harrastajaryhmät poikkeavat osin toisistaan: yksittäinen sääntö voi koskettaa käytännössä enemmän toista kalastajaryhmää.

Ruunaalla harrastettavan kalastuksen määrä

Vastaajat kalastavat Ruunaalla kohtalaisen säännöllisesti. Harvemmin kuin joka vuosi kävi 41 % vastaajista, 51 % ilmoitti kalastavansa Ruunaalla vuosittain, ja 8 % kävi joko kuukausittain tai viikoittain. Viimeisen viiden vuoden aikana Ruunaalla oli käynyt vastaajista yhteensä 94 %. Viive kalastussääntöjen päivittämisen ja edellisen käynnin ajankohtien välillä tuli esiin avoimissa vastauksissa, kun osa vastaajista toivoi kalastukseen sellaisia sääntöjä, jotka on saatettu voimaan viimeisen kahden vuoden aikana. Enemmistö (88 %) vastaajista ilmoitti kalastavansa Ruunaalla 1–10 vuorokautta vuodessa, 8 % kalasti 11–20 vuorokautta, ja loput 4 % kalastivat tätä enemmän. Vuorokausimäärää ja käyntien säännöllisyyttä ajatellen tyypillinen vastaaja kalastanee Ruunaalla kesäsesongin aikaan muutaman viikonloppureissun verran.

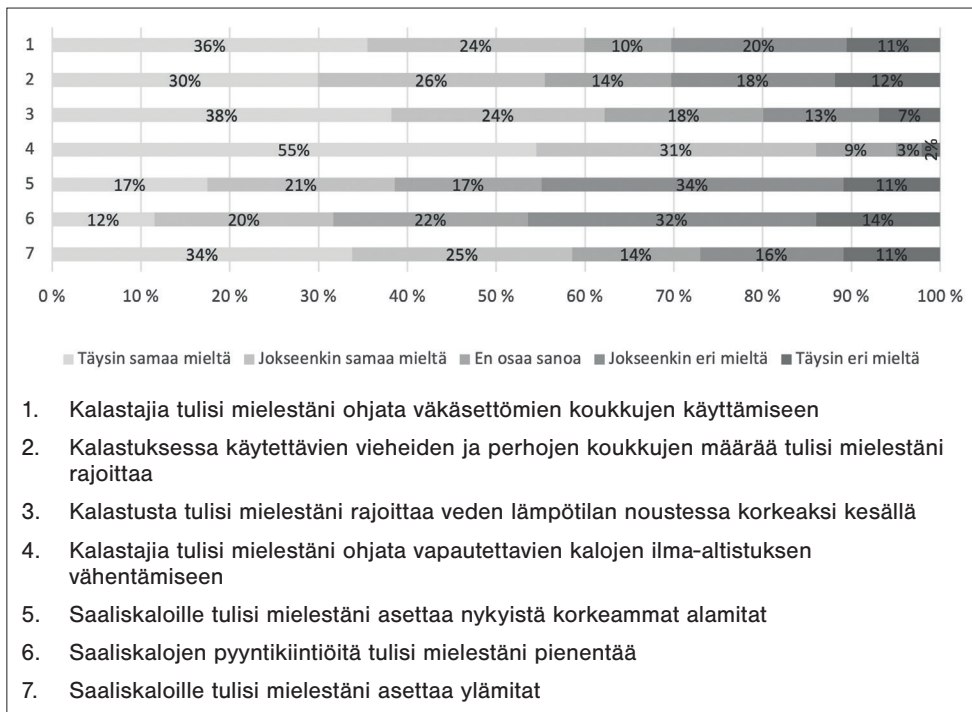
Suhtautuminen saaliin ottamiseen

Hienoinen enemmistö (56 %) ilmoitti parhaiten omaa kalastusta kuvaavaksi määritelmäksi *valikoivan kalastuksen*. Ensisijaisesti ruokakalaa pyytäviä oli 32 % ja pyydystä ja päästä -kalastajia 12 %. Valikoivassa kalastuksessa vapautetaan myös alamitan ylittäviä, ruoaksi kelpaavia saaliskaloja, ja saaliiksi pyritään saamaan tiettyyn lajiin kuuluva tai tietyn kokoinen yksilö. Tavoitteena on keskittyä kaloihin, joiden pyytäminen aiheuttaa vähiten vahinkoa kyseiselle populaatiolle tai jotka muuten ovat kalastajalle mieluisimpia kaloja ravinnoksi. Jakaumat osoittavat, kuinka Ruunaalla kalastavat henkilöt eivät ole homogeeninen joukko, jota ohjaisi yksin ruokakalan saaminen tai pelkkä elämyksellinen pyynti. Kalastajien tavoitteiden, motivaatiotekijöiden ja kalastukseen liittyvien arvojen moninaisuus on huomionarvoinen tekijä kohteen kalastusjärjestelyitä suunniteltaessa.

Kalastajien suhtautumisesta kalastuksen säätelyyn

Kaaviossa 1 on esiteltyä vastausjakaumat keskeisimpiin kalastuskuolleisuuteen ja kalojen hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin.

Kaavio 1. Kalastajien suhtautuminen keskeisiin säätelytoimiin

Kaavio 1 osoittaa varsin selviä jakaumia säätelykysymyksiin liittyen. Väkäsettömien koukkujen käyttäminen, ilma-altistuksen vähentäminen ja pyynnin rajoittaminen liian lämpimän veden aikaan saavat vähintään 60 % kannatuksen. Koukkujen määrän rajoittamisen kannalla oli 56 % vastaajista. Tämän perusteella säännöt koukkujen väkäsettömyyteen ja määrän rajoittamiseen liittyen vaikuttavat nauttivan suhteellisen korkeaa suosiota.

Säätelyn kehittämiseksi on huomionarvoista, että niin ilma-altistuksen vähentäminen kuin pyynnin rajoittaminen korkean veden lämpötilan aikaan vaikuttavat olevan toivottuja toimia. Ilma-altistuksen välttämisen kannalla oli 86 % vastaajista, ja liian lämpimän veden aikaan kalastusta olisi valmiit rajoittamaan 62 %. Molemmat osa-alueet puuttuvat täysin

nykyisestä säätelystä. Vaikka ilma-altistusta ei voida valvoa samalla tavalla kuin esimerkiksi veden lämpötilaa tai käytettävien koukkujen väkäsiä, asiaan voidaan kuitenkin vaikuttaa tietoisuuden lisäämisellä. Tulos havainnollistaakin osaltaan säätelyssä olevaa kestävyysvajetta, mutta etenkin kalastajien halukkuutta vajeen poistamiseen.

Alamittojen korottaminen tai pyyntikiintiöiden pienentäminen eivät saaneet kovin selvää kannatusta tai vastustusta, joten nykytilanteeseen vaikutetaan olevan näiltä osin kohtuullisen tyytyväisiä. Korkeampien alamittojen puolella oli 38 % vastanneista ja vastaan 45 %. Samoin pyyntikiintiöiden pienentämisen puolella oli vain 32 % ja pienentämistä vastaan 46 %. Vastaavasti ylämittojen puolella vastaajista oli 59 % ja vastaan 27 %.

Avoimeen mielipidekysymykseen säätelyn nykytilasta vastasi 165 kalastajaa. Vastauksissa nousi useimmin esiin harjus (22 mainintaa) ja taimen (18 mainintaa), joiden kohdalla toivottiin useimmin rauhoittamista, tiukempaa kiintiötä tai korkeampia alamittoja. Pyydystä ja päästä -kalastus oli ilmeisen kaksijakoinen: se nähtiin toisaalta nykyaikaisena, kalakantoja säästävänä toimintana, mutta yhtäältä sen koettiin olevan pelkästään turhaa stressin aiheuttamista kaloille. Vastauksissa kilpailivat perinteinen ajatus kalasta ihmisravintona ja kaloista virkistykseen lähteenä.

Ehkä tähän CR kalastukseen olisi syytä kehittää jotain ”ohjattua moraalista CR kiintiötä” myös varsinaisen saaliskiintiön rinnalle.

Säätelyä toivottiin vastauksissa yksinkertaisempaa, jolloin samat säännöt pätevät koko jokialueella. Asia liittyyne aiempiin väkäsettömyys- ja koukkumäärärajoituksiin pelkän syysrauhoituksen aikaan. Toisaalta myös alueen koko ja monimuotoisuus tunnustettiin: esimerkiksi koskireitin yläosia toivottiin tiukemmin säädellyiksi alueiksi, jolloin ensisijainen ruokakalojen pyytäminen keskittyisi alemmille koskille.

Ruunaan tulisi jatkossa keskittyä taimenkannan elvyttämiseen kuitenkin niin, että monelle kalastajalle tärkeät ruokakalatkin olisi saatavissa. Osa koskista voitaisiin pyhittää c&r kalastukselle ja toiset ’ruokakalapaikoiksi’.

Kahluukieltoja pidettiin varsin laajalti toimimattomina, koska Ruunaalla ei koettu olevan vielä sellaisia habitaatteja, joihin kahlaamalla voitaisiin aiheuttaa vahinkoa kaloille. Osa vastaajista koki säätelyn lisäksi hyvinkin kaksijakoisena: toisaalta hyvällä säätelyllä turvataan kalakantoja, mutta vaellusyhteyden ja lisääntymisympäristöjen puuttuessa tiukempi säätely

nähtiin jopa pikkumaisena toimintana, jolla ei lopulta puututa ekosysteemin todellisiin ongelmiin.

Lisää tiukennuksia ja jää kalastus kokonaan väliin. Nykyiselläänkin hommasta alkaa mennä mielekkyys. Niin kauan kun joki-uomassa on yksikin patoava voimalaitos, ei ole oikein kiusata vapaa-ajan kalastajia. vapa-kalastajat eivät kaloja sukupuuttoon tapa!

Vastauksissa nousi esiin huomio säätelyn tavoitteista ja noudattamisesta. Vastaajien mukaan jo nykyiset säännöt itsessään antaisivat mahdollisuuden paljon nykyistä parempaan tilanteeseen, mutta sääntöjä rikotaan varsin paljon – niin tietoisesti kuin tietämättömyyden takia. Osa kertoi kalastaneensa kohteessa vuosien ajan edes näkemättä valvojaa. Valvonnan vähäisyys on rakenteellinen ongelma, joka etenee suoran signaalin tavoin jokivarressa: puutteellinen valvonta tiedostetaan, ja sääntöjä rikkovat henkilöt hyödyntävät puutetta.

Yhtäältä on kiistatonta, että kaikki sääntöjä rikkovat eivät toimi näin pelkästä välinpitämättömyydestä, vaan osa toiminnasta selittyy puutteellisilla tiedoilla. Vuotuiset kalastajamäärät huomioiden ei ole perusteltua olettaa kaikkien hallitsevan esimerkiksi asiallista kalojen käsittelyä. Kuten eräässä vastauksessa todettiin:

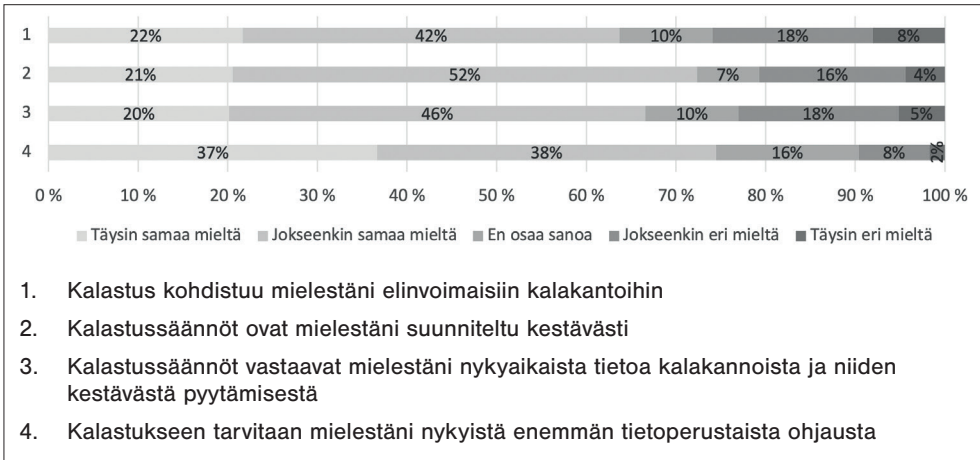
Olisin kaivannut tietoa miltä näyttää leikattu rasvaevä ja miltä leikkaamaton. Siinä tilanteessa kun kala on maalla niin on vähän paha ruveta etsimään verrokkikuvia netistä.

Lopuksi kalastajat saivat arvioida kalastuksen ja sen säätelyn kestävyys- ja tietokysymyksiä. Vastausjakaumat ovat esiteltynä kaaviossa 2.

Vastaajista 73 % koki kalastussääntöjen olevan kestävästi suunniteltuja, joten tiedostetuista puutteista huolimatta yleiskäsitys säätelyn nykytilasta oli myönteinen. Kestävyyskäsitystä tukee myös se, että 66 % vastanneista koki säätelyn vastaavan nykyaikaista tietoa kalakannoista ja niiden kestävästä pyytämisestä. Jakaumat kertovat siitä, että puutteista huolimatta säätely koetaan periaatetasolla varsin toimivaksi. Kiintoisaa jakaumissa on tietoperustaisen ohjauksen tarve, jonka kannalla oli 75 % vastanneista.

Tulos on merkityksellinen erityisesti kalastuksen säätelyn kehittämiseksi. Säätelyä ei ilmeisesti koeta vielä liialliseksi, jolloin mahdolliselle lisäohjaukselle on tilaa. On syytä huomata, että kyse ei ole yksin kielloista, vaan

Kaavio 2. Kalastajien suhtautuminen kestävyys- ja tietokysymyksiin

ohjausmenetelmiä voivat olla myös suositukset kaloille suotuisaan toimintaan. Toimintaa voidaan ohjata yksinkertaisimmillaan opasteilla, jolloin kyse on parhaiden käytäntöjen juurruttamisesta osaksi alueen kalastuskulttuuria tietoisuutta lisäämällä. (Joubert ym. 2020, 6.) Ruunaan kalastajamäärät huomioiden ei ole realistista olettaa, että kaikki kohteeseen saapuvat kalastajat hallitsevat kalojen asiallisen käsittelyn, vaan ohjaukselle on perusteltu tarve. Kuten yksi vastaajista totesi, säätelytoimien, niistä tiedottamisen ja sääntöjen noudattamisen välillä on haasteita.

Lupamyyntinettisivu on todella sekava ja jotain pohjatietoa pitää kestävästä kalastuksesta olla, että sieltä osaa säännöt etsiä. Ei ne säännöt mitenkään silmillä pomppaa. Ei netissä eikä paikan päällä. Esimerkiksi kahlaamiskielto ei tunnu vaikuttavan mitenkään.

Tulosten kenties ristiriitaisin jakauma liittyy kalakantojen elinvoimaisuuteen: 64 % koki kalastuksen kohdentuvan elinvoimaisiin kalakantoihin. Kun kalastajilta kysyttiin mitä kalalajeja he mieluiten pyytävät, ravinnoksi pyydetävistä halutuin oli kirjolohi (83 %) ja elämyksellisistä syistä pyydettiin mieluiten järvitaimenta (47 %). Kirjolohi on Suomen luontoon kuulumaton vieraslaji, jonka esiintyminen perustuu yksin istutuksiin. Vastaavasti järvitaimen on ollut Ruunaalla luontainen laji, mutta menetettyjen habitaattien johdosta taimen on käytännössä täysin istutusten varassa. Nämä seikat huomioiden elinvoimaisuuskäsitys on erikoinen, sillä lohikalajien kalastus kohdentuu pääasiassa keinotekoisii kantaihin.

Kun tarkastellaan lähemmin sitä vastaajajoukkoa (n=332), jossa kalastuksen koettiin kohdentuvan elinvoimaisiin kalakantoihin, enemmistö (90 %) piti itseään virkistyskalastajina. Suurimmalla osalla (75 %) vapaa-ajankalastuksen tärkein vetovoimatekijä oli uusien kokemusten saaminen ja kalavesillä virkistyminen. Yli puolet (54 %) ilmoitti harrastavansa Ruunaalla valikoivaa kalastusta, ruokakalan pyytämisen (36 %) sekä pyydystä ja päästä -kalastuksen (10 %) ollessa vähemmän merkityksellisiä. Vastajat vaikuttavatkin keskiverroilta virkistyskalastajilta. Merkillepantavaa on kuitenkin se, että kyselylomakkeen spesifeissä järvitaimeneen liittyvissä kysymyksissä 17 % piti Ruunaan järvitaimenkantaa elinvoimaisena, ainoastaan 5 % uskoi sen selviävän ilman istutuksia, ja vain 20 % koki taimenkannan kestävän nykyisen pyyntipaineen.

Tulosten perusteella voidaan kiistatta todeta, että kalastajien käsityksissä on ristiriitaisuutta. Vaikka pyydetävän taimenkannan elinvoimaisuuteen ei selvästikään uskota, kalastuksen kokonaisuudessaan nähdään keskityvän pääasiallisesti elinvoimaisiin kantoihin. Kyselyssä ei annettu elinvoimaisuudelle kriteeristöä tai määritelmää, jota vastaajien olisi noudatettava arvioitaessa pyydettyjen kalakantojen tilaa, joten tulos heijastaa nimenomaisesti kalastajien omaa *käsitystä*. Osaselityksen voi tarjota kirjolohen suosio ruokakaloja pyydetessä, jolloin kestävyyskysymys ei nouse merkittäväksi tekijäksi.

Ilmiötä on kokonaisuudessaan mahdotonta selittää täydellisesti nykyisellä aineistolla, mutta se herättää perustellun kysymyksen siitä, kuinka kokonaisvaltaisesti kalastajat pystyvät arvioimaan kalastuksen vaikuttavuutta ja kalastuskohteen ekosysteemistä tilaa. Ristiriita kertoo osaltaan siitä, että kalastajat ilmeisesti pystyvät arvioimaan jopa suhteellisen tarkasti yksittäisten kalalajien tilannetta, mutta holistisessa arvioissa kokonaiskuva vinoutuu.

Perhokalastajien ja viehekalastajien eroavaisuuksista

Kalastajaryhmien erottelun tarkoitus on syventää tietämystä virkistyskalastajista heterogeenisenä joukkona. Kyselyyn vastanneista perhokalastajia oli 59 % (n=306) ja viehekalastajia 41 % (n=215). Perho- ja viehekalastajien motiivipohja on pitkälti samankaltainen: vastaajat pitävät itseään yleisellä tasolla eniten virkistyskalastajina, joille virkistäytyminen ja uusien kokemusten saaminen on pelkkää ruokakalan pyytämistä merkityksellisempää.

Tarkasteltaessa lähemmin Ruunaalla harrastettavaa kalastusta hienoinen enemmistö niin perhokalastajista (59 %) kuin viehekalastajista (51 %) ilmoittaa harrastavansa valikoivaa kalastusta. Viehekalastajissa ensisijaisesti ruokakalaa pyytävien osuus (42 %) on kuitenkin selvästi perhokalastajien vastaavaa osuutta (25 %) suurempi. Vastaavasti pyydystä- ja päästä- kalastus on perhokalastajilla (16 %) yleisempää kuin viehekalastajilla (7 %.) Ryhmien välillä ei ole merkittävää eroavaisuutta kalastusharrastuksen kokonaiskestossa tai vuositason kalastusmäärissä. Kaaviossa 3 on esiteltynä säätelykysymyksiin suhtautuminen kalastajaryhmittäin.

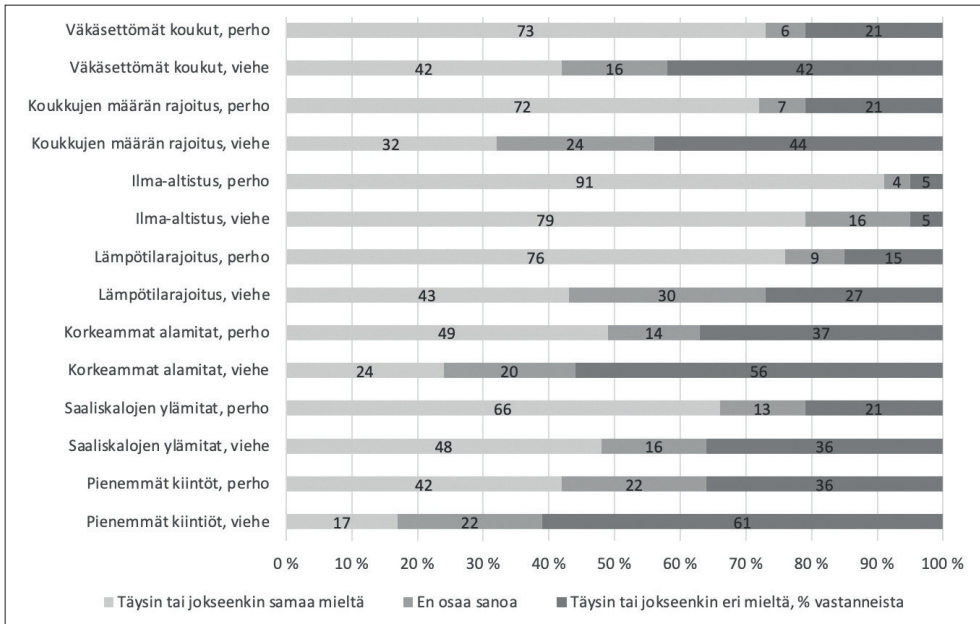
Jakaumien perusteella perhokalastajat olivat varsin selvästi viehekalastajia myöntyväisempiä erilaisiin rajoitus- ja säätelytoimiin. Etenkin koukkujen väkäsettömyydessä ja koukkumäärien rajoittamisessa sekä kalastuksen välttämässä liian lämpimän veden aikaan perhokalastajat näyttävät suhtautuvan rajoituksiin selvästi viehekalastajia suotuisammin.

Korkeammassa alamitoissa ja ylämittasäädöksissä erot tasoittuvat hieman, mutta myös näissä perhokalastajat suhtautuivat viehekalastajia myönteisemmin esitettyihin rajoitusvaihtoehtoihin. Viehekalastajille selvästi kielteisin rajoitusvaihtoehto oli kiintiöiden pienentäminen. Kaikkein lähimpänä toisiaan kalastajat vaikuttavat olevan ilma-altistuksen vähentämisessä, jonka puolella on selvä enemmistö molemmissa ryhmissä.

Aineisto ei mahdollista aukotonta vastaamista jakaumien eroihin, mutta aihetta voi lähestyä muun muassa kalastusvälineiden ja -strategioiden kautta. Perhokalastuksessa käytetään nykyisin jo varsin laajalti yksihääräisiin koukkuihin sidottuja perhoja, joiden määrä on useissa kohteissa rajoitettu kahteen tai kolmeen. Perhokalastajalle koukkujen maksimimäärän rajoittaminen nykyisten sääntöjen mukaisesti kolmeen ei tarkoita välttämättä mitään konkreettista muutosta.

Sen sijaan viehekalastaja voi joutua poistamaan uusien sääntöjen mukaan vieheestään yhdestä kahteen kolmihaarakoukkuun, mikä voidaan kokea pyyntivälineen tehon heikkenemiseksi ja siten epämieluisaksi säätelytoimeksi. Kun lisäksi huomioidaan, että viehekalastajista suuri osa on ruokakalan pyytäjiä, mahdollinen kokemus pyyntivälineen tehon heikkene- misestä olisi looginen selitys kielteiseen suhtautumiseen. Samoin pyynti- kiintiön pienentäminen osuu vahvimmin juuri ruokakalojen pyytäjiin.

Kaavio 3. Perho- ja viehekalastajien suhtautuminen säätelykysymyksiin

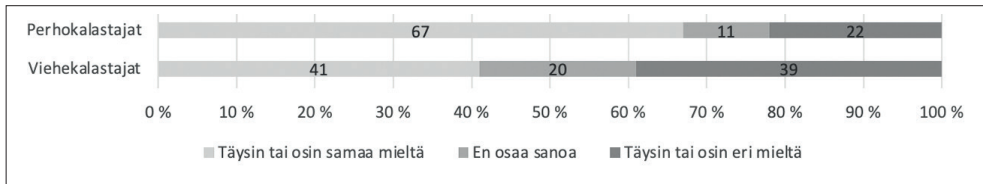

Toinen huomionarvoinen piirre jakaumissa liittyy perhokalastajien jyrkempään joko–tai -jakautumiseen, sillä ”en osaa sanoa” vaihtoehtoja on valittu selvästi viehekalastajia vähemmän. Kuten kuva 4 (seur. sivulla) havainnollistaa, kaikkien säätelykysymysten vastausten keskiarvoissa viehekalastajien ”en osaa sanoa” valintojen osuus on kaksinkertainen perhokalastajiin verrattuna. Vaikuttaakin siltä, että perhokalastajilla on varsin selvästi viehekalastajia vahvempi mielipide eri säätelykysymyksiin.

On mahdollista, että perhokalastajat ovat keskustelleet säätelyyn liittyvistä kysymyksistä enemmän esimerkiksi harrastelehdissä tai muussa mediassa, jolloin tietoisuus säätelytoimien tavoitteiden tai vaikutavuuden osalta on korkeampi.

Yhteenvedona perho- ja viehekalastajien eroavaisuuksista voidaan todeta, että perhokalastajat ovat viehekalastajia valmiimpia rajoittamaan käytettyjä välineitä sekä asettamaan tiukempia rajoituksia kalastukselle. Tuloksen perusteella ei kuitenkaan voida aukottomasti väittää, että perhokalastajat olisivat kategorisesti tiukempia tai vastuullisempia kalastuksen säätelyn suhteen, sillä viehekalastajille leimallista olivat paikoitellen yllättävän suuret ”en osaa sanoa” osuudet.

Kaavio 4. Keskiarvot perho- ja viehekalastajien suhtautumisesta keskeisiin säätelykysymyksiin

Esimerkiksi pyyntiveden lämpötilaa käsitelleessä kysymyksessä viehekalastajista peräti kolmannes valitsi ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon. Tulokset herättääkin perustellun kysymyksen siitä, missä määrin viehekalastajilla on ollut tietoa käytettävien välineiden vaikutuksista tai yleensä kalastuskuolleisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Eroavaisuuksistaan huolimatta kalastajaryhmillä oli myös yhdistäviä piirteitä, joista kaikkein vahvin oli jaettu näkemys lisäohjauksen tarpeesta. Molemmissa vastaajaryhmissä selvä enemmistö oli tietoperustaisen ohjauksen kannalla: perhokalastajista 78 % ja viehekalastajista 69 % koki lisäohjauksen tarpeelliseksi.

Kalastajien ja säätelyn monimuotoinen suhde

Säätelykysymyksiin suhtautuminen on monitahoinen kokonaisuus, johon liittyy niin kalastajien yleistietoa, omakohtaista kokemusta ja arvoja kuin myös epävarmuuksia. (Murphy Jr. ym. 2019, 2.) Tulosten lopullisessa tulokinnassa on huomioitava, että suhtautuminen säätelykysymyksiin ei aina korreloi sen kanssa, miten kalastustilanteessa toimitaan. Asenteet antavat signaalin siitä, kuinka yksilö kokee tarkastelemaisensa asian, mutta ne eivät kuitenkaan välttämättä sanele toimintaa. (de Houwer ym. 2013, 253.)

Tulokset kertovat säätelyn toimivuudesta mutta myös kestävyysvajeesta. Boonstra ym. ovat kategorisoineet kalastajien säätelysuhtautumisen sitoutumiseen, vastustamiseen, luovuuteen ja vastahakoisuuteen (Boonstra ym. 2017, 685–686). Luokitus havainnollistaa, kuinka säätelyyn ja ohjaustoimiin asennoituminen on monitasoisempi kokonaisuus kuin pelkkä hyväksymiseen tai vastustamiseen perustuva jako.

Lähtökohta säätelyn kestävyden ja kehittämisen tarkastelussa on nykyisen säätelyn nauttima hyväksyntä: 73 % piti sääntöjä kestävinä ja 66 % näki sääntöjen vastaavan nykyaikaista tietoa. Havainto on suotuisa, sillä säätelyn yleinen hyväksyntä tukee sen noudattamista ja siten vahvistaa toiminnan kestävyttä. (Boonstra ym. 2017, 692–693.)

Säätelysuhtautumisen takana on panos–tuotos -suhde, jossa kalastaja joutuu arvioimaan, saako hän itselleen enemmän hyötyä noudattamalla vai rikkomalla tai muulla tavoin kiertämällä sääntöjä. Lisäksi vaihtoehtona on siirtyminen kokonaan toiseen kalastuskohteeseen.

Jakaumat osoittivat, että vastaajista ilma-altistuksen välttämisen kannalla oli 86 % ja kalastuksen rajoittamisen puolella liian lämpimän veden aikaan 62 %. Molemmat toimenpiteet puuttuivat alueen kalastussäännöistä aineistonkeruuajana, ja jos niiden lisäämiseen päädytään, siihen tarvitaan erilaisia mekanismeja. Siinä missä pyyntiveden lämpötila on mitattavissa ja standardisoitavissa koko koskialueelle, vapautettavien kalojen käsittelyä on vaikeampi kategorisoida yksiselitteiseksi säännöksi.

Saaliskiintiöiden pienentäminen ja korkeammat alamitat näyttävät vähiten halutuilta vaihtoehdoilta, mikä on ymmärrettävää kalastajien näkökulmasta, joskin asiaan liittyy kestävyystekijöitä. Kiintiöiden pienentäminen johtaisi oletettavasti pienempään kalastuskuolleisuuteen, kun ostettua lupaa vastaan saadaan ottaa vähemmän kaloja ruoaksi. Vaikutus on kaloille suotuisa, mutta kalastajat maksaisivat suhteessa enemmän saaliiksi otettavista kaloista, mikä selittänee osan vastahakoisuudesta. Korkeammilla alamitoilla turvattaisiin tehokkaammin kalojen lisääntymistä, mutta kalastajat joutuisivat valikoimaan saalistaan nykyistä enemmän ainakin hetkellisesti. (Ayllón ym. 2019, 50.)

Ekologista kestävyyttä ajatellen riittävän korkeat alamitat yhdistettynä ylämittoihin olisivat todennäköisesti paras vaihtoehto, jolloin pyynti keskittyisi välimitan mukaisiin yksilöihin. Tällöin riittävät alamitat varmistaisivat, että saaliiksi päätyvät kalat ovat kuteneet ainakin kerran, mitä voidaan pitää ekologisesti kestävästä säätelyn ehdottomana kulmakivenä. Vastaavasti ylämittojen avulla suojellaan lajinsa suurimpia yksilöitä, jotka ovat tärkeitä lisääntymiselle, mutta osaltaan myös kalastuskohdeiden houkuttelevuudelle. (Esim. Ayllón ym. 2019.)

Säätelyn kiristämisessä on kuitenkin aina luontainen riski, että kalastajat kokevat säännöt liian tiukoiksi. Tällöin uudet säännöt johtavat mahdollisesti pienempään kalastajien määrään ja pienempiin lupatuloihin. (Murphy Jr. ym. 2019, 11.) Etenkin perusteettomaksi koetussa säätelyssä ongelmaksi voi muodostua myös kalastajien välinpitämättömyys – vaikka kalastuskohdetta ei vaihdettaisi toiseksi, uusia sääntöjä ei yksinkertaisesti noudateta. Sääntöjen vaikutusten arvioinnissa keskiöön nouseekin

kalastuskohteen ja siellä liikkuvien kalastajien heterogeenisyyden tuntemus. (Knoche & Lupi 2016, 170.)

Jakaumat osoittavat, että kalastajat eivät ole homogeeninen joukko. Kuten Nguyen ym. (2013) toteavat, yksi vesialue eri kalalajeineen mahdollistaa erilaisten kalastajaryhmien rinnakkaiselon. Eri ryhmien tavoitteet ja erikoistumisen muodot johtavat osaltaan erilaiseen suhtautumiseen säätelykysymyksiin. Esimerkiksi tietyn kalalajin – pääasiassa elämykselliseen – pyytämiseen erikoistuneet kalastajat suhtautuvat todennäköisesti myötämielisemmin tiukempaan säätelyyn, mikäli sen koetaan lisäävän itselle mieluisten kalojen määrää. (Esim. Hobson 2000.)

Eroavaisuudet näkyvät myös Ruunaalla. Perhokalastajissa oli viehekalastajia enemmän pyydystä- ja päästä-kalastajia sekä valikoivia kalastajia. Viehekalastajille yleisempää oli sekä ruokakalan pyytäminen että nuivempi suhtautuminen rajoituksiin. Aas ym. (2000) havaitsivat perhokalastajien olleen viehekalastajia myötämielisempiä tiukempaa kalastuksen säätelyä kohtaan. Selitys oli, että perhokalastajat kokevat tiukempien sääntöjen johtavan heille mieluisampaan lopputulokseen muun muassa pyydettyjen kalojen koon osalta. (Aas ym. 2000, 948.) Ruunaan tulokset vahvistavat havaintopohjaa perhokalastajien myönteisestä suhtautumisesta tiukempaan säätelyyn, mutta mekanismi säätelysuhtautumisen takana ei avaudu täysin käytettävissä olleella aineistolla.

Suhtautuminen tiukempaan säätelyyn voi olla nuivempaa kaloja pääasiallisesti ravinnoksi pyydetäessä, mikäli kalastajat kokevat oman saaliinsa vaikutuksen olevan vähäinen kalojen kokemaan kokonaisuolollisuuteen tai laajempiin ekologisiin ongelmiin verrattuna. (Nguyen ym. 2013, 861.) Tämä näkyi avoimissa vastauksissa, kun osa kalastajista suhtautui kriittisesti uusiin rajoituksiin sillä perusteella, että kalojen vaellusyhteys Pieliselle puuttuu edelleen, eikä jokea ole entisöity luonnontilaiseksi. Säänöistä riippumatta kyse on pitkälti istutettujen kalojen pyytämisestä. Yhtäältä kyse on myös kalastajan saamasta tuotosta – maksettua lupaa vastaan halutaan saada kalaa, ja saaliin määrästä tinkiminen on vastoin kalastajan omia tavoitteita.

Säätelyn kehittämisessä kyse onkin lopulta eräänlaisesta vaihtokaupasta eri strategioiden välillä. Alamittojen kasvattaminen, ylämittojen asettaminen ja kiintiöiden pienentäminen auttavat kalakantojen suojelussa, mutta toimenpiteinä ne heijastuvat suoraan myös ruokakalojen pyytämiseen. (Gwinn ym. 2015, 268.) Kalastuskohteen ylläpitäjän pohdittavaksi

jää tällöin se, kuinka paljon säätelyä tarvitaan esimerkiksi luontaisesti lisääntyvien kalakantojen saavuttamiseksi tai jo olemassa olevien populaatioiden suojelemiseksi, sekä millainen määrä säätelyä koetaan kalastajien keskuudessa liialliseksi, jolloin kalastuskohteen suosio laskee.

Kokemustiedon hyödyntämisen mahdollisuudet

Aineisto havainnollistaa hyvin kokemustiedon, ekologisen tiedon ja kalastuksen säätelyn välistä yhteyttä. Kokemustietoa voidaan hyödyntää luonnon prosesseihin ja säätelyyn liittyvissä kysymyksissä. (Stead ym. 2006, 78.) Tulosten perusteella kalastajat omaavat kohtalaisen hyvää tietoa kohteen kalastosta, sekä kalastuksen vaikutuksesta pyynnin kohteena oleville kalakannoille. Kenties merkityksellisin tieto liittyi asioihin, jotka eivät muuten ole kaikkein selvimmän esillä.

Ruunaalla nousi esiin huoli kohteen harjuskantoihin liittyen, joiden koettiin heikentyneen. Vuonna 2018 aloitetuissa lisääntymisympäristöjen kunnostuksissa ei huomioida harjasta, vaan kohteena ovat järvilohi ja -taimen. (Eräluvat.fi, 29.11.2019.) Samoin vastaajien huomiot niin tietoisesti kuin vahingossa tehdyistä kalastusrikkomuksista kertovat siitä, että kalastus edellyttää enemmän ohjausta ja valvontaa. Kokemustiedon puutteista huolimatta vesiltä saadun informaation avulla pystytään keräämään aineistoa säätelyn tueksi. Kalakantaa hyödyntävät kalastajat kokevat suoraan esimerkiksi kantojen heikkenemisen. (Hind 2015, 352.)

Kokemustietoa tulee kuitenkin käsitellä nimenomaisesti kokemustietona. Aineiston mukaan osa kalastajista koki pelkästään istutusten varassa olevien kalakantojen olevan elinvoimaisia, mitä voidaan pitää vahvana ristiriitana kokemusten ja tosiasiallisen tilanteen välillä. Asetelma havainnollistaa hyvin sen, että vaikka valtaosa vastaajista kokisi luonnon tai kalakannan tilan olevan tietyn tyyppinen, kokemustieto täytyy kontekstualisoida ekologista tietoa vasten. Kokemus- ja tutkimustieto eivät ole kuitenkaan tästäkään huolimatta pelkkä dikotomia, vaan parhaimmillaan ne ovat toisiaan täydentäviä. Optimitilanteessa kokemustietoa voidaan hyödyntää kalakantojen tarkkailussa tai toiminnallisten epäkohtien löytämisessä. (Stephenson ym. 2016, 1460–1461.)

Mikäli kokemustietoa halutaan hyödyntää, se edellyttää kuitenkin hyvin suunniteltua strategiaa sille, millä tavalla kalastajia kuullaan ja millä tavalla saatua tietoa hyödynnetään. Metsähallitus pyytää kalastajia

raportoimaan muun muassa saaliiksi saaduista eväleikkaamattomista taimenista, mutta kokonaisuutta ajatellen tiedonkeruumenetelmät ovat edelleen verrattain vaatimattomat. Yhtäältä kysymys on käytössä olevista resursseista, joita kerättävän aineiston käsittely edellyttäisi.

Yhteenvetona voidaan todeta, että tulokset kertovat säätelyn toimivuudesta ja kestävyysvajeesta, mutta ne osoittavat myös kalastajaryhmien eroavaisuuksia. Tulokset antavatkin kalastuskohteen ylläpitäjälle mahdollisuuden kehittää säätelytoimia aiempaa kokonaisvaltaisemmin. Vastausten perusteella voidaan olettaa, että vuoden 2020 alussa voimaan tulleet säännöt niin väkäsettömyyden kuin koukkumäärien osalta hyväksytään kalastajien keskuudessa varsin hyvin, etenkin jos uusien sääntöjen tarve perustellaan onnistuneesti kalastajille. (Gambino ym. 2003, 40.)

Kohti kestävämpää virkistyskalastusta

Kalastuksen säätely Ruunaalla vaikuttaa tietoperustaisuudeltaan kohtalaisen hyvältä ja tulosten perusteella varsin laajasti kalastajien hyväksymältä. Vuoden 2020 alussa voimaan tulleet säännöt, joilla koukkujen määrä rajoitetaan kolmeen ja vain väkäsettömät koukut ovat sallittuja, vahvistavat konkreettisesti säätelyn kestävyyttä. Kalastajat suhtautuvat väkäsettömyyteen ja koukkujen määrän rajoittamiseen kohtalaisen myönteisesti. Tulosten perusteella mahdollinen alamittojen nostaminen ei vaikuta kovin toivotulta muutokselta. Vastaavasti saaliskalojen ylämитоja ei mainita säännöissä edes suosituksina, mutta kyselytuloksiin nojaten hieman yli puolet vastaajista olisi niiden kannalla.

Kyselytulokset tukevat kalastuksen rajoittamista liian lämpimän veden aikaan ja vapautettavien kalojen ilma-altistuksen vähentämistä. Molemmat toimenpiteet puuttuivat täysin aineistonkeruujan kalastussäännöistä, mikä heikensi säätelyn kestävyyttä. Huomioiden etenkin alueella tehtävät lohikalojen lisääntymisympäristöjen kunnostukset ja luontaisesti lisääntyvien kalakantojen palautustavoitteet, kalastusta yli +20 c vedessä on rajoitettava konkreettisesti. (Takkunen ym. 2018, 17.) Ruunaan monimuotoisuus on alueen valtti, sillä koskireitin välijärvissä elävät ahven-, hauki- ja kuhakannat kestävät lohikalaja paremmin pyyntiä myös lämpimän veden aikaan. Mikäli hellekausien kalastusta kohdennettaisiin järvi-altaille, kalastusta ohjattaisiin kestävämmälle pohjalle laajentamalla hyödynnettävää kalaresurssia.

Säätelyn kehittämisessä on huomioitava myös vapautettavien kalojen käsittely. Suositukset ilma-altistuksen vähentämisestä, kalojen limapintaa vahingoittamattomien haavien käyttämisestä sekä kalojen käsittelystä kustutetuin käsin eivät muodosta mittavaa menoerää, mutta yhdessä muun säätelyn kanssa ne vastaavat tarpeeseen saaliskalojen asiallisesta käsittelystä. Kyse on lopulta kalojen hyvinvointikysymyksistä, jotka on huomioitava kokonaisvaltaisesti kestävässä säätelyssä. (Arlinghaus ym. 2007, 67.)

Perhokalastajat suhtautuivat viehekalastajia suotuisemmin kalastusrajoituksiin. Selittäviä tekijöitä rajoitusmyönteisyydelle löytyy ainakin kaksi: mahdollinen erikoistumisen taso ja rajoitusten vaikuttavuus suhteessa käytettäviin välineisiin. Perhokalastajissa oli lisäksi viehekalastajia enemmän pyydystä- ja päästä-kalastajia sekä valikoivia kalastajia. Näissä ryhmissä suhtautuminen rajoituksiin on todennäköisesti myöteamielisempää kuin kaloja pääasiassa ravinnokseen pyytävillä. Koukkujen määrä- ja väkäsrajoitukset koskevat todennäköisesti vahvemmin viehekalastajia, sillä perhokalastuksessa käytetään jo nykyisin varsin laajalti uusien sääntöjen mukaisia välineitä. Tällöin muutos perhokalastajille ei ole niin mittava, jolloin myös muutosvastarinnan voi olettaa olevan vähäisempi. Viehekalastajien keskuudessa ei oltu kategorisesti tiukemmin kaikkia uusia rajoituksia vastaan, vaan perhokalastajiin verrattuna suuret ”en osaa sanoa” -osuudet korostuivat osassa säätelyväittämiä. Kyselyyn vastanneet viehekalastajat eivät siis aina osanneet arvioida säätelytoimien vaikuttavuutta samalla varmuudella kuin perhokalastajat.

Analyysin tulokset osoittavat mahdollisuuksia myös kalastajien kokemustiedon käytölle. Kalastajat ovat havainnoineet esimerkiksi harjuskannan heikkenemistä, mistä syystä harjukselle esitettiin osassa vastauksista täysrauhoitusta tai vähintään korkeampia alamittoja. Tulosten perusteella kalastajien kokemustietoa onkin mahdollista hyödyntää kalastusjärjestelyiden kehittämisessä, edellyttäen että saatua kokemustietoa pystytään peilaamaan ekologiseen tietoon. Ilman riittävää kontekstualisointia pelkät kokemukset eivät ole vielä kovin pitkälle johdettavia.

Tutkimusaineistojen keräämistä seuranneena vuonna 2020 Ruunaalle tuotiin maasto-opasteita, joilla kalastajia ohjataan vapautettavien saaliskalojen asialliseen käsittelyyn. Vastaavasti vuoden 2021 heinäkuussa Eräluvut.fi -sivuston Ruunaan koskilupien sivuille oli lisätty kalastajien ohjausta veden lämpötilaan liittyen. Ohjeistuksessa kalastajia kehoitettiin välttämään kalastusta lupa-alueen yläosissa taimen- ja harjuskantojen

turvaamiseksi. (Kirjallinen tiedoksianto 24.9.2021, Salla Niemetmaa, Eräpalvelut.) Toimenpiteet vastaavat konkreettisesti osaltaan joihinkin niihin kestävyysvajeen ongelmiin, joita olen tässä artikkelissa nostetanut esiin.

Kalastuksen säätelyssä Ruunaalla onkin edetty selvästi kohti aiempaa tietoperustaisempaa ja paremmin kestävyyttä tukevaa säätelyä, mutta konkreettisia puutteita on edelleen jäljellä. Keskeisimpiä seikkoja ovat vakioitu lämpötilaperustainen kalastuksen rajoittaminen sekä mahdollinen saaliskalojen välimittojen asettaminen. Vaikka uusiin rajoituksiin tai ohjaus-toimiin ei päädyttäisikään, säätelyn sosiaalista hyväksyttävyyttä ajatellen nykyinenkin säätelymalli on syytä perustella avoimesti kalastajille, ettei sitä koettaisi pelkästään turhana, ylhäältä annettuna ja väärin kohden-
nettuna ohjeistuksena.

Vaikka tämän tapaustutkimuksen keskiössä ovat Ruunaan kosket, ei sää-
telyn kehittämisen, kalastajien tietotarpeisiin vastaamisen ja kalakannan
hyvinvoinnin takaamisen asetelma ole yksin itäsuomalaisen syrjäseudun
ilmiö. Mikäli suomalaista maaseutua halutaan tukea esimerkiksi kalas-
tusmatkailua kehittämällä, kalastajien tuntemus ja säätelyn tietoperus-
taisuus sekä näistä yhdessä syntyvä toiminnan sosiaalis-ekologinen kes-
tävyys ovat kalastuskohteiden kehittämisen ytimessä. Laajemmin kat-
soen, virkistyskalastajien ja koskikohteiden lukumäärä sekä kalastuksen
kestävyyden tavoittelun tarve huomioiden myös kalastajien kokemuksia
on kuultava. Ilman kattavaa tietoa säätelyn vaikuttavuudesta tai kalasta-
jien suhtautumisesta eri säätelytoimiin kokonaisuutta on haastavaa saada
kestävälle pohjalle.

Maaseutualueilla sijaitsevat virkistyskalastuskohteet muodostavat valta-
kunnallisesti katsoen hyvin mittavan, ekologisen ja taloudellisen resurs-
sipohjan, jonka hyödyntämisestä kalastajat kilpailevat. Kalojen kaltaiseen
resurssiin liittyy kuitenkin erottamattomana piirteenä rajallisuus: kala-
kannat eivät ole pohjattomia eivätkä ne kestä liiallista pyyntiä. (McW-
hinnie 2009.) Ruunaan kaltaisissa erityislupakohteissa kalakantojen säi-
lyminen on osaltaan turvattu pyyntikiintiöiden avulla, ja toiminnan koko-
naisvaltaista kestävyyttä voidaan parantaa edelleen riittävällä säätelyllä
niin pyyntivälineiden kuin -olosuhteiden osalta, mikäli näin vain
halutaan.

Samaan aikaan etenkin erityislupakohteiden ulkopuolella tapahtuva kiin-
tiöimätön pyynti luo mahdollisuuden yhteismaan tragedialle, joka on

todellinen riski kalaveden laajuudesta tai pyydetävästä kalalajista riippumatta (Berkes 1985). Suomen maaseutualueet ja niiden kalakannat eivät ole tälle riskille immuuneja, mikä on syytä huomioida etenkin vesistökohtaisessa säätelyssä, mikäli tavoitteena on kalavarojen ekologisesti kestävä käyttö uuden kalastuslain tavoitteiden mukaisesti. (Haapasalo 2020.)

Tietoperustaisen, ekologista kestävyyttä tukevan ja kalojen hyvinvoinnin huomioivan säätelyn varaan perustuvalla virkistyskalastukselle on helppo ennustaa suotuisaa jatkoa muuttuvassa yhteiskunnassa.

Kiitokset: Tätä tutkimusta on rahoittanut Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Karjalan rahasto.

Kirjallisuus

- Arlinghaus, R., Cooke S.J. & W Potts. 2013. Towards resilient recreational fisheries on a global scale through improved understanding of fish and fish behaviour. *Fisheries management and Ecology*, 20, 91–98.
- Arlinghaus, Robert 2005. A conceptual framework to identify and understand conflicts in recreational fisheries systems, with implications for sustainable management. *Aquatic Resources, Culture and Development* 1(2), 145–174.
- Arlinghaus, Robert, Cooke Steven J., Schwab Alexander & Ian G Cowx. 2007. Fish welfare: a challenge to the feelings-based approach, with implications for recreational fishing. *Fish and Fisheries* 8, 57–71.
- Ayllón, Daniel, Nicola Graciela G., Elvira Benigno & Ana Almodóvar 2019. Optimal harvest regulations under conflicting tradeoffs between conservation and recreational fishery objectives. *Fishers Research* 216, 47–58
- Bartholomew, Aaron & James A. Bohnsack 2005. A Review of Catch-and-Release Angling Mortality with Implications for No-take Reserves. *Reviews in Fish Biology and Fisheries*.
- Berkes, Fikret 1985. Fishermen and the tragedy of the commons. *Environmental conservation*, vol 12. no. 3. 199–206. Cambridge University Press.
- Boonstra, Wiebren J., Birnbaum Simon & Emma Björkvik 2017. The quality of compliance: investigating fishers' responses towards regulation and authorities. *Fish and Fisheries* 18.
- Boyd, James W., Guy, Christopher S., Horton, Travis B. & Stephen A Leathe. 2010. Effects of Catch-and-Release Angling on Salmonids at Elevated Water Temperatures. *North American Journal of Fisheries Management* 30:898–907.
- Brownscombe, Jacob W., Danylchuk Andy J., Chapman, Jacqueline M., Gutowska, F.G. & Steven J Cooke . 2017. Best practices for catch-and-release recreational fisheries – angling tools and tactics. *Fisheries Research* 186, 693–705

- Charles, T. Anthony 2001. Sustainable fishery systems. Fish and aquatic resources series 5. Blackwell Science.
- Cook, V. Katrina, Lennox, Robert James, Hinch, Scott G. & Steven Cooke 2015. Fish out of water: How Much Air is Too Much? *Fisheries* 40, 9.
- Cooke, Steven J., Twardek William M., Reid Andrea J., Lennox Robert J., Danylchuk Sascha C., Brownscombe Jacob W., Bower Shannon D., Arlinghaus Robert, Hyder Kieran & Andy J Danylchuk. 2019. Searching for responsible and sustainable recreational fisheries in the Anthropocene. *Journal of Fish Biology*, 94: 845–856.
- De Houwer, Jan, Gawronski Bertram & Dermot Barnes-Holmes 2013. A Functional-cognitive framework for attitude research. *European review of social psychology*, vol. 24, no. 1.
- Eisto, Ilkka 2009. Kylläpä kestää – Paikallisesti kestävä kehityksen ja ympäristölähtöisen kehittämistoiminnan suhde harvaanasutulla maaseudulla. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.
- Gambino, Monica, Malvarosa Loretta & Vincenzo Placenti 2003. Fishery regulation, perceptions and compliance: The fishermen responses. Economic Research Institute on Fisheries and Aquaculture, Salerno.
- Gwinn, Daniel C., Allen Michael S., Johnston Fiona D., Brown Paul, Todd Charles R. & Robert Arlinghaus 2015. Rethinking length-based fisheries regulations: the value of protecting old and large fish with harvest slots. *Fish and Fisheries*, 16, 259–281.
- Haapasalo, Timo 2020. Antroposentrismistä ekosysteemiseen ajatteluun? Diskurssianalyttinen tutkimus kalastuslainsäädännön tavoitteiden muutoksesta. *Alue ja Ympäristö*, vol.49, no1.
- Hall-Arber, Madeleine, Pomeroy Caroline & Flaxen Conway 2009. Figuring out the human dimensions of fisheries: Illuminating models. *Marine and Coastal Fisheries: Dynamics, Management and Ecosystem Science* 1:300–314. American Fisheries Society.
- Heikkilä, Tarja, 2014. Tilastollinen tutkimus. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Hind, Edward J. 2015. A review of the past, the present, and the future of fishers' knowledge research: a challenge to established fisheries science. *ICES Journal of Marine Science*, 72(2).
- Hobson, Bryan 2000. Recreation specialization revisited. *Journal of Leisure Research*, vol 32, no1.
- Hunt, L.M., Sutton S.G. & Robert Arlinghaus 2013. Illustrating the critical role of human dimensions research for understanding and managing recreational fisheries within a social-ecological system framework. *Fisheries management and Ecology*, 20, 111–124.
- Joubert, B.A., Sullivan M. G., Kissinger B.C. & A.T. Meinke 2020. Can smartphones kill Trout? Mortality of memorable-sized Bull Trout (*Salvelinus confluentus*) after photo-releases. *Fisheries Research* 223.
- Kalastusasetus 1360/2015, Finlex.
- Kirjallinen tiedoksianto 24.9.2021. Suunnittelija Salla Niemetmaa, Eräpalvelut, Metsähallitus.
- Knoche, Scott & Frank Lupi 2016. Demand for fishery regulations: Effects of angler heterogeneity and catch improvements on preferences for gear and harvest restrictions. *Fisheries Research* 181, 163–171.
- Koljonen, Saija 2011. Ecological impacts of in-stream restoration in salmonid rivers, The role of enhanced structural complexity. *Jyväskylän yliopisto*.

- Koskiensuojelulaki 379/2015, Finlex.
- McWhinnie, Stephanie F. 2009. The tragedy of the commons in international fisheries: An empirical examination. *Journal of Environmental Economics and Management* 57, 321–333.
- Meka, Julie M. & Stephen D. McCormick 2005. Physiological response of wild rainbow trout to angling: impact of angling duration, fish size, body condition, and temperature. *Fisheries Research* 72, 311–322.
- Muje, Kari, Veistämö Tommi, Rautiainen Tommi & Jukka Syrjänen 2019. Kestävyyttä tukevat hallintokäytännöt. *Alue ja ympäristö* 48:1, 46–67.
- Murphy, Jr. Robert, Scyphers Steven, Gray Steven & Jonathan H. Grabowski 2019. Angler attitudes explain disparate behavioral reactions to fishery regulations. *Fisheries*, 1.
- Nguyen, Vivian M., Rudd Murray A., Hinch Scott G. & Steven J. Cooke 2013. Recreational anglers' attitudes, beliefs, and behaviors related to catch-and-release practices of Pacific salmon in British Columbia. *Journal of Environmental Management* 128, 852–865.
- Oh, Chi-Ok & Robert B. Ditton 2008. Using Recreation Specialization to Understand Conservation Support. *Journal of Leisure Research*, 40:4, 556–573.
- Oksanen, Minna 2004. Rajajuitot – osa Lieksan savotta- ja uittohistoriaa. Teoksessa: Hukan hännän mitalla – rajaseudun historiaa Lieksasta. Saarelainen Asko (toim.) Gummerrus Kirjapaino oy, Jyväskylä
- Olin, M., Tiainen, J., Rask, M., Vinni, M., Nyberg, K. & Lehtonen, H. 2017. Effects of non-selective and size-selective fishing on perch populations in a small lake. *Boreal Environment Research*, 22: 137–155.
- Oystein, Aas & Len Hunt 2000. Angler responses to potential harvest regulations in a Norwegian sport fishery: A conjoint-based choice modelling approach. *North American journal of fisheries management*, 20:4, 940–950.
- Page, Kevin S. & Paul J Radomski. 2006. Compliance with sport fishery regulations in Minnesota as related to regulation awareness. *Fisheries* vol. 31, no 4.
- Paulus, Elina, 2019. Ruunaan retkeilyalueen kävijätutkimus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B 243. Metsähallitus, Vantaa.
- Pauly, Daniel, Christensen Villy, Guenette Sylvie, Pitcher Tony J., Sumaila Rashid U., Walters Carl J., Watson R. & Dirk Zeller 2002. Towards sustainability in world fisheries. *Nature* 418: 689–695.
- Pellikka, Jani & Päivi Eskelinen 2019. Vapaa-ajankalastajien profiilit. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 41/2019. Luonnonvarakeskus.
- Pohja-Mykrä Mari, Matilainen Anne, Kujala Susanna, Hakala Outi, Harvio Viktor, Törmä Hannu & Sami Kurki, 2018. Erätalouteen liittyvän yritystoiminnan nykytila ja kehittämisedellytykset. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja.
- Ruunaan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2002. Metsähallitus, Vantaa.
- Ruunaan koski- ja virta-alueet määriteltiin. Pilkkikielto selkiytyi. 29.12.2020, Metsähallitus, Eräluvut.fi <<https://www.eräluvut.fi/ajankohtaista/ajankohtaiset-aiheet/uutiset/ruunaan-koski-ja-virta-alueet-maariteltiin.-pilkkikielto-selkiytyi.>>
- Salz, Ronald J. & David K. Loomis 2005. Recreation specialization and anglers' attitudes towards restricted fishing areas. *Human dimensions of wildlife*, 10: 187–199.

- Schisler, George J. & Eric P. Bergersen 1996. Postrelease hooking mortality of rainbow trout caught on scented artificial baits. *North American Journal of Fisheries management*, 16:570–578.
- Stead, Selina, Daw Tim & Tim Gray 2006. Uses of Fishers' Knowledge in Fisheries Management. *Anthropology in Action*, 13, 3: 77–86. DOI:10.3167/aia.2006.130308.
- Steelman, Todd A. & Richard Wallace 2001. Property rights and property wrongs: Why context matters in fisheries management. *Policy sciences*, vol. 34, no 3/4. pp. 357–379.
- Stephenson, Robert L., Paul Stacey, Pastoors Martin A., Kraan Marloes, Holm Petter, Wiber Melanie, Mackinson Steven, Dankel Dorothy J., Brooks Kate & Ashleen Benson 2016. Integrating fishers' knowledge research in science and management. *ICES Journal of Marine Science*, 73(6), 1459–1465. doi:10.1093/icesjms/fsw025.
- Takkunen, Timo, Piironen Jorma, Kaijomaa Veli-Matti, Hyytinen Lasse, Makkonen Jarmo, Vanninen Vesa, Malin Mikko, Hentinen Teemu, Jaatinen Rauno, Kiiskinen, Päivi, Tarkiainen Janne & Joonas Rajala (toim.) 2018. Vuoksen vesistöalueen järvitaimenkantojen toimenpideohjelma. Raportteja 60, Pohjois-Savon ELY-keskus.
- Thomas, Alyssa S., Milfont Taciano L. & Michael C. Gavin 2014. What determines fishers' knowledge of and attitudes towards regulations? A case study from the Marlborough Sounds, New Zealand. *Marine policy* 51, 547–554.
- Tiainen, J., Olin, M., Lehtonen, H., Nyberg, K. & Ruuhijärvi, J. 2017. The capability of harvestable slot-length limit regulation in conserving large and old northern pike (*Esox lucius*). *Boreal Environment Research*, 22: 169–186.
- Toivonen, Anna-Liisa, Mikkoja Jukka & Pekka Salmi 2003. Vapaa-ajankalastuksen monet merkitykset. *Kalatutkimuksia* 187. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vapaa-ajankalastus, Luonnonvarakeskus 2018. <<https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/kalat-ja-kalatalous/vapaa-ajankalastus/>>
- Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen 2007. Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. *Gaudeamus*.

PÄIVI KUJALA
HTT, MMM, agronomi
Vaasan yliopisto

Kohti mahdollistavaa maaseutuhallintoa: Yrittäjyyden edistäminen Euroopan unionin maaseutupolitiikassa

Lectio praecursoria Vaasan yliopistossa 21.5.2021

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.109257>

Kun Euroopan unionin maatalouspolitiikan tukikäytäntöihin liittyvä byrokratia uuvutti hallinnon viranomaisia, viljelijöitä ja yrittäjiä, syttyi haluni tutkia, miten kehittämistyössä voitaisiin keskittyä rajoittamisen sijaan enemmän mahdollisuuksiin. Tänään tarkastettava väitöskirja kokoaa tutkimukseni ja tarjoaa näkemyksiä siitä, miten julkisen hallinnon toimintatapoja voitaisiin uudistaa niin, että hallinnon byrokratia palvelee ja edistää yrittäjyyttä. Tutkimusteni tulosten perusteella väitän, että mahdollistavassa maaseutuhallinnossa sekä viranomaisten että yrittäjien hallinnollinen taakka pienenee.

Tutkimukseni kiinnostuksen kohteena on yritystoiminnan rahoitus Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) kakkospilarin mukaisesti. Kutsun CAP:n kakkospilaria tutkimuksessani maaseutupolitiikaksi. Sitä on toimeenpantu Euroopan unionin jäsenmaissa maaseudun kehittämisohjelmilla. Tutkimukseni keskiössä ovat suomalaisen maaseutuhallinnon käytännöt yritystukien valmistelussa ja toimeenpanossa. Näitä yritystukia maksetaan muuhun yritystoimintaan kuin perinteiseen maatalouteen. Yritystuet ovat tuottaneet hyvinvointia ja elinvoimaa suomalaiselle maaseudulle jo yli kolmekymmentä vuotta. Yritystukia on ollut

tarjolla kansallisella rahoituksella vuodesta 1986 alkaen ja vuodesta 1995 alkaen Euroopan unionin kehittämisohjelmien mukaisesti. Maaseutuhallinnolla tarkoitan yritystukijärjestelmän ketjua, joka muodostuu maa- ja metsätalousministeriöstä, Ruokavirastosta ja ELY-keskuksista. Tutkimus tuo esille viranomaistyön merkitystä maaseudun kehittämistyössä. Samalla tutkimus nostaa esille yrittäjyyden merkitystä maaseudun kehityksessä.

Yritystuet ovat pieni, mutta mielestäni merkittävä osa maaseutupolitiikan kokonaisuutta. Yritystukiin on käytetty Suomessa vuosittain noin 40 miljoonaa euroa, kun suurin osa maaseudun kehittämisohjelman 340 miljoonan euron vuosittaisista varoista kohdistuu ympäristö- ja luonnonhaittakorvaukseen.

Tutkimukseni idea kumpuaa omasta työkokemuksestani maaseudun kehittämisen ja viranomaistyön parissa. Vaikka voi kuulostaa naivilta, niin silti totean, että tutkimustyöni suurin motivaatiotekijä on ollut suomalainen maaseutu ja halu kehittää sen elinvoimaisuutta. Tutkimukseni innoittajana on myös ollut maaseutututkimus itsessään. Näen tärkeänä, että maaseutututkimus jatkuisi ja vahvistuisi tulevaisuudessa.

Haastattelut vahva osa tutkimusta

Tutkimustyöni keskeisenä tavoitteena oli selvittää *miten mahdollistaminen maaseutuhallinnon toimintatapana voi tukea yrittäjyyden edistämistä Euroopan unionin maaseutupolitiikassa kansallisella tasolla?* Tutkimuksen teoreettinen kehys rakentuu neljän käsitteen ympärille: byrokratia, paikka, vuorovaikutus ja yrittäjyys. Näiden neljän käsitteen tarkastelua tehdään tutkimuksessa byrokratiateorian, regiimiteorian ja neoendogeenisen maaseudun kehittämisen teorian avulla. Ilmiö, jota tutkin on Euroopan unionin maatalouspolitiikan toteutuksessa rakentunut suomalainen maaseutuhallinnon byrokratia.

Tutkimusta varten haastattelin maaseutuhallinnon viranomaisia, Leader-ryhmiä, kuntien viranhaltijoita, tutkijoita, kansanedustajia ja maaseuturahaston mukaista yritystukea saaneita yrittäjiä. Haastattelut tein valtakunnan tasolla ja neljällä ELY-keskusalueella Suomessa, Etelä-Pohjanmaalla, Hämeessä, Lapissa ja Pohjois-Karjalassa. Puheet yritystuen ominaisuuksista ja merkityksestä olivat alueilla samankaltaisia. Haastattelujen tekohetki kytkeytyi ajankohtaan, jolloin sekä viranomaiset,

kehittäjät ja yrittäjät odottivat kuumeisesti, että EU 2014–2020 ohjelma-kausi käynnistyisi täysimääräisesti. Virallisesti ohjelmakauden kolmas vuosi jo oli käynnissä, mutta muun muassa yritystuista ei vielä ollut päästy tekemään päätöksiä, haku oli vaivoin auennut. Tutkimuksen kirjallisena aineistona ovat keskeisimmät Manner-Suomen maaseudun kehittämishojelmien arviointiraportit Suomen EU-jäsenyyden ajalta. Ne lisäävät ymmärrystä EU:n maatalouspolitiikan mukaisen maaseudun kehittämisen käytäntöjen muotoutumisesta Suomessa.

Väitöskirjani koostuu neljästä artikkelista ja yhteenveto-osiosta. Artikkelit ovat loogisesti eteneviä vastattaessa tutkimuskysymykseen, eri näkökulmista samaa ilmiötä katsovia. Ensimmäinen artikkeli pureutuu maaseutuhallinnon arjen todellisuuteen yritystukien valmistelussa ja toimeenpanossa. Tutkimuksen tuloksena todetaan, että byrokratian ei-toivotut haittatekijät ovat kasvaneet suuremmiksi hallinnon käytännöissä kuin byrokratian ideaalimallin toivotut ominaisuudet.

Toisessa artikkelissa käsittelen yritystoiminnan sijoittumista maaseutualueille käsitteen paikka avulla. Tutkimuksen tulosten mukaan hallinnon puheissa paikkaperustaisuus huomioidaan, mutta paikkaperustainen kehittäminen ei vielä toteudu yritystukijärjestelmän käytännöissä. Kolmannessa artikkelissa pureudutaan yritystukijärjestelmään regiiminä ja analysoidaan mahdollistamisen ominaisuuksia toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. Mahdollistavan viranomaisen keskeisiksi tekijöiksi tunnistetaan luottamus, harkintavalta, luovuus ja oppiminen. Tutkimuksen tuloksena luodaan mahdollistavan maaseutuviranomaisen malli.

Neljäs artikkeli tuo esille yrittäjien näkemyksen muita artikkeleita vahvemmin, kun analyysissa keskitytään ainoastaan yrittäjien haastatteluihin. Maaseudun yritysten ja yritystukien merkitystä maaseudun talouden muodostumiseen tarkastellaan neoendogeenisen kehittämisen viitekehyksessä. Artikkelissa tulkittava maaseudun yritysten talous-käsite pyrkii osoittamaan yritysten merkitystä talouden muodostukselle siinä ympäristössä missä ne harjoittavat toimintaansa, tässä tapauksessa maaseudulla. Tarkastelu vahvistaa sitä huomiota, että yritykset ovat pienin ydinyksikkö talouden muodostuksessa ja yrittäjät ovat tässä kehittämisessä avainhenkilöitä. Yritykset luovat merkittävän kontribuution taloudelliseen vaurauteen ja maaseutuyhteisöjen kehitykseen.

Kolme tutkimustehtävää

Tutkimuksessani täytän kolmea tunnistamaani tutkimustehtävää ja tuotan niiden perusteella sekä teoreettisia että käytännön kontribuutioita.

Ensinnäkin maaseutuhallinnon toimintatapoja yritystukien valmistelun ja toimeenpanon osalta on tutkittu vain vähän, joten tutkimukseni osaltaan täyttää tätä aukkoa. Julkinen hallinto, niin kuin myös maaseutuhallinto kansallisesti ja myös Euroopan komission hallinto, perustuu vielä hyvin vahvasti Max Weberin 1920-luvulla luomaan byrokratiamalliin. Julkisen hallinnon toiminta perustuu lakeihin, asetuksiin ja määräyksiin, tehtävänkuvat ovat rajattu, asiat dokumentoidaan ja kukaan yksilö ei omista virkaansa. Tarvitsemme sääntöjä, ohjeita ja määräyksiä, eli byrokratian mukaista toimintaa, mutta on ilmeistä, että tarvitsemme kulttuurisen muutoksen, koska näyttää siltä, että nykyajan verkottuneessa maailmassa byrokratiamalli tiukasti tulkittuna ei johda enää sen Max Weberin määrittelemiin ideaaliominaisuuksiin. Hallinto elää byrokratian rautahäkissä. Säännöistä on tullut itseisarvo. Tutkimukseni tulokset vahvistavat jo useiden tutkijoiden havaintoja siitä, että yhteinen maatalouspolitiikka ja siis myös maaseutupolitiikka on ylisäänneltyä. Euroopan komissio on jo useaan kertaan pyrkinyt yksinkertaistamaan yhteistä maatalouspolitiikkaa, mutta tavoitteissa ei ole onnistuttu. On siis kuitenkin tunnistettu, että toisinkin voisi toimia.

Toinen tutkimustehtäväni liittyy byrokraatiaan. Tutkimusteni tulosten perusteella väitän että, hallinnon byrokratialle olisi tarpeen luoda positiivisempi lataus kuin sillä nyt hallinnon käytännön arjessa on. Byrokratian ei-toivottuja haittatekijöitä vähentämällä olisi mahdollista palauttaa hallinnon byrokratialle sille kuuluvat ideaaliominaisuudet. Hallinnon toiminta on silloin muun muassa selkeää, ennakoitavaa ja kustannuksiltaan hillittyä. Kulttuurinen muutos vaatii kurinalaisuutta jokaiselta toimijalta, niiltä yksilöiltä, jotka toimivat viranomaisina, valmistelijoina, päätöksentekijöinä, tarkastajina, maksajina ja toisaalta myös eri tasoilla toimivilta yksilöiltä; alueellisella, kansallisella ja EU- tasolla. Tutkimukseni tulosten mukaan muutosta edesauttaisi mahdollistavan maaseutuviranomaisen mallin ominaisuuksien lisääminen hallinnon käytännöissä.

Kolmas tutkimustehtävä liittyy maaseudun kehittämiseen käsitteen paikka kautta. Tutkimukseni tulosten perusteella väitän, että maaseutu paikkana tarjoaa meille elinvoiman lähteen. Maaseudun määrittelen tässä

tutkimuksessa paikkatietopohjaisen seitsemänportaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaisesti. Sen mukaan Suomen pinta-alasta 95 prosenttia on maaseutua. Se on myös ala, jolle maaseutupolitiikan mukaisia yritystukia voidaan kohdentaa. Julkisuudessa puhutaan monista maaseuduista, koska maaseutualueet erilaistuvat. Tämä erilaistuminen on näemykseni mukaan vahvuus, maaseutu on osana vahvaa kansainvälistä ja kansallista kehitystä. Maaseutua ei voi rakentaa yhden elinkeinon tai yhden idean varaan. Maaseudun paikat tarjoavat erilaisia alustoja yritystoiminnalle. Maaseutu tarjoaa paikan, jonne yrittäjät voivat perustaa yrityksen, paikan, jossa yrittäjät voivat harjoittaa yritystoimintaansa ja paikan, jossa ihmisen on mahdollista elää hyvää elämää.

Paikkaperustaisessa kehittämisessä tarkoituksenmukaisuus on avainasana. Silloin kehittämisen perustelut ja toimenpiteet voivat olla erilaisia eri alueilla. Erilaisten alueiden vahvuuksia tulisi vahvistaa. Syrjäisemmätkin alueet Suomessa ovat kautta historian tuottaneet Suomelle vahvoja vientituotteita, aikojen alussa tervaa, nykyisin esimerkiksi hiljaisuuden ääniä elokuvamaailmaan. Biotalous, matkailun, elintarviketuotannon ja monen muun alan mahdollisuudet ovat edelleenkin suuret. Digitalisaatio vähentää etäisyydestä koituvaa haittaa ja tuo mukanaan uusia yritystoiminnan mahdollisuuksia.

Paikkaperustaisen kehittämisen avulla yritystukien hallinnon käytännöissä voidaan edistää maaseutualueiden elinvoimaisuutta. Määriteltäessä yrittäjyyttä maaseudulla, tutkijat ovat tarkastelleet yrittäjyyttä kahdesta näkökulmasta, yrittäjyys maaseutualueilla ja toisaalta maaseutuyrittäjyys. Voi olla, että yrittäjät perustavat yrityksen maaseudulle lähinnä oman elämäntyylinsä vuoksi, mutta yritystoiminta ei ole millään lailla sidottu maaseutuun alueena. Toisaalta taas on yrittäjiä, jotka käyttävät paikkaan sidoksissa olevia maaseudun resursseja. Haastatteleman yrittäjät kuvasivat omaa yritystoiminnan paikkaansa, kukin omin merkityksin. Muun muassa maaseudun paikalliskeskuksessa toimiva palveluyrittäjä oli tyytyväinen paluumuuttaja toimipaikkaansa kunnan keskustassa, matkailuyrityksen paikka oli lumoavan vesistön äärellä, paikka pääväylän varrella sopi vientiyrittäjälle ja paikka luonnon keskellä sykkähdytti elämysmatkailuyrittäjää ja hänen asiakkaitaan.

Ylen tutkimuksessa kolme neljäsosa suomalaisista haluaisi pitää koko maan asuttuna. Tutkimustani varten haastatteleman kehittäjät kertoivat kuitenkin, että esimerkiksi maaseudun kyläkoulujen lakkauttamisesta ei enää edes kannata puhua, kun niitä ei enää ole. Palveluja on keskitetty

suurempiin keskuksiin, taksit, kaupat ovat loppuneet, kehittävä resurssointi on keskitetty kaupunkialueille. Maaseudun puolesta puhujia ei juurikaan ole ollut. Tutkimukseni tulosten perusteella kuitenkin väitän, että keskittämisen puheen voisi digitalisaation maailmassa kyseenalaistaa. Etätyöprojekteja on maaseudun kehittämisen merkeissä toteutettu kautta Suomen koko EU-jäsenyyden ajan ja jo ennen sitä, mutta vasta Covid-19-pandemian myötä 2020 noiden menneiden hankkeiden tavoitteet tulivat varmaan monen kertaisesti täytettyä. Maaseutukuva on myös muuttunut myönteisemmäksi. Tarvitaanko siis aina kriisi muuttamaan kehityksen suuntaa?

Tutkimukseni lähtökohtana olevan kriittisen tiedonintressin tavoitteena on muutoksen mahdollistuminen. Se tarkoittaa sitä, että ihmiset avartavat huomaamaan todellisuuden luonteen ja alkavat itse muuttaa toimintaa toivottuun suuntaan. Tutkimuksen filosofisena lähtökohtana käytetty makrotasoinen sosiaalinen konstruktionismi vahvistaa kriittistä tiedonintressiä kohdistuen tarkastelun sosiaalisiin käytäntöihin. Aineiston analyysimenetelmänä käytetään muun muassa kriittistä diskurssianalyysia. Tällöin kiinnostuksen kohde on ihmisten vuorovaikutuksessa kielen käytön myötä rakentuvissa käytännöissä, ei niinkään kielen käytön yksityiskohdissa. Kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on tuoda näkyviin niitä itsestään selvänä pidettyjä asioita, joihin kohdistuu muutostarpeita.

Mahdollistava maaseutuhallinto

Mitä mahdollistavan maaseutuviranomaisen malli käytännössä tarkoittaa? Mallin avulla rakentuu mahdollistava maaseutuhallinto, joka luottaa ihmiseen, käyttää harkintavaltaa lainsuomissa rajoissa, antaa tilaa luovuudelle kehittämisohjelmien suunnittelussa ja toimenpiteiden toteutuksessa. Mahdollistava maaseutuhallinto oppii kokemuksista ja virheistä. Maaseutuhallinnon arjen käytännöissä jää aikaa kehittämistyölle, kun toiminta on luontaisesti kurinalaista. Ajankäyttöä ei täytä sääntelyyn liittyvien ohjeiden opettelu.

Mahdollistavan maaseutuviranomaisen mallissa yrittäjät ovat viranomaisten kanssa kehittämisohjelmien toimeenpanijoita. Yrittäjät eivät ole tällöin vain valvonnan kohde tai lukuna maksatustilastossa. Yrittäjyyden edistäminen perustuu yhteisesti sovittuihin tavoitteisiin, luottamukseen, harkintavallan hyödyntämiseen, luovuuden rikastamaan

kehittämistoimintaan ja oppimiseen. Yhteistyö on vastavuoroista ja prosessinomaisesti rakentuvaa. Johtamistyössä voimavaroja suunnataan kehittämistyöhön.

Kuinka sitten mahdollistaminen maaseutuhallinnon toimintatapana voi tukea yrittäjyyden edistämistä Euroopan unionin maaseutupolitiikassa kansallisella tasolla? Tutkimukseni tulosten mukaan mahdollistavassa maaseutuhallinnossa byrokratia palvelee hallinnon toimijoita luomalla sujuvaa, ennakoitavaa, oikeusvarmaa ja kustannuksiltaan tehokasta hallintoa. Byrokratia palvelee myös yrittäjiä ja luo yrittäjille sujuvaa hallintoa. Yritystukien kiinnostavuus ja vaikuttavuus paranee. Samalla kaikkien haastateltujen ilmaisema tahtotila, toimia oikein lakien ja säädösten mukaan, helpottuu ja hallinnollinen taakka kevenee.

Lopuksi. Nähdäkseni mahdollistavan maaseutuhallinnon pohtiminen on erityisen ajankohtaista juuri nyt, kun suunnitellaan tulevaa Euroopan unionin ohjelmakautta. Tulevat CAP-suunnitelmat ja uusi täytäntöönpanomalli ainakin lähtökohtaisesti antavat enemmän valtaa jäsenmaille yhteisen maatalouspolitiikan valmistelussa ja toimeenpanossa. Euroopan unionin maaseutupolitiikka on ajassa kehittyvää, modernia maaseudun kehittämistä toteuttavaa toimintapolitiikkaa. Samalla Euroopan unionin maaseutupolitiikka on juuri se suunnan näyttäjä, joka määrittää, mitä yrittäjyyden edistämässä maaseutualueilla tapahtuu.

Mahdollistavan maaseutuviranomaisen mallia kukaan viranomainen yksistään ei saa toteutumaan. Sen toteutuminen Euroopan unionin maaseutupolitiikan mukaisessa yrittäjyyden edistämässä vaatii sen, että kulttuurinen muutos tapahtuu koko hallinnonalalla. Suomi on ollut monin tavoin Euroopan unionin edelläkävijä maaseutupolitiikan toteutuksessa ja Suomea on kuultu maaseudun kehittämisen kysymyksissä. Olisi hienoa, mikäli tämän tutkimuksen mahdollistavaa maaseutuhallintoa koskeva tieto leviäisi hallinnonalan sisäisissä tutkimus- ja kehittämishankkeissa ja tuottaisi myös jatkotutkimuksia.

Kujala, Päivi. 2021. Kohti mahdollistavaa maaseutuhallintoa – yrittäjyyden edistäminen Euroopan unionin maaseutupolitiikassa. Acta Wasaensia 460. Vaasan yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-954-9>

MAARIT SIRENI

Dosentti

Karjalan tutkimuslaitos

Itä-Suomen yliopisto

Feminististä aluepolitiikkaa?

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.111974>

Maaseudulla asuu enemmän miehiä kuin naisia. Miesten enemmisyys naisiin verrattuna korostuu harvaan asutulla maaseudulla. Epäsuhta on merkittävin 18–29-vuotiaiden nuorten aikuisten ikäluokassa (Sireni ym. 2017, 31).

Maaseudun naiskatoa on pidetty ongelmana kautta aikojen. Emännätöntä taloa on verrattu pilviseen päivään ja kituliaasti riutuvaan syysiltaan; hyvän emännän on sanottu tuovan auringon tullessaan. Hän herää aamulla ensimmäisenä, tekee taikinan, laittaa miehelle aamiaisen ja evästä tämän matkaan. Siitä hän kiirehtii lypsämään, leipomaan ja lasta hoitamaan. Illalla miestä odottaa höyryävä illallinen pestyllä pöydällä. Emännän työpäivä kuitenkin jatkuu. Vielä yöllä hän nousee pienokais-tansa tyynnyttelemään. (Kivi 1870.)

Myös tällä vuosituhanella maaseudun vinoutuneesta väestörakenteesta on kirjoitettu useimmiten miesnäkökulmasta. Puheenvuoroja ovat käyttäneet parisuhteen kohtaanto-ongelmista eli miesten yksinäisyydestä ja maaseutupaikkakuntien elinvoimaisuudesta huolestuneet tutkijat ja poliitikot (Helsingin Sanomat 2016; Maaseudun Tulevaisuus 2016; Savon Sanomat 2016; Keskustaopiskelijat 2021). Kainuussa peräänkuulutetaan parhaillaan Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:n johdolla naisen kättä elinvoimaa kohottamaan (Kaleva 2020; MTV 2020, 2021).

Valikoivat naiset: uhka elinvoimalle

Naiskadon syistä on esitetty arveluttavia tulkintoja. Savon Sanomien (2016) haastattelema kansanedustaja Sirkka-Liisa Anttila arvioi, että naiskatoa kiihdyttävät muun muassa naisten töiden väheneminen maaseudulla sekä ”kotiäitiyden vierastaminen korkean tasa-arvon kulttuurissa”. Tämän näkemyksen voi tulkita niin, että nuoret naiset ovat liiankin urasuuntautuneita ja valikoivia työnsä suhteen. Tilastot tukevat kansanedustajan havaintoja siitä, että maaseudulla asuvat naiset ovat korkeammin koulutettuja kuin miehet. Totta on myös se, että naiset ja miehet työskentelevät eri toimialoilla. (Sireni ym. 2017, 101.)

Kainuun liittoa konsultoinut MDI jakaa Sirkka-Liisa Anttilan näkemyksen naisten urasuuntautuneisuudesta ja nostaa esille koulutuksen ja työelämän sukupuolisegregaation maaseudun naiskadon ”juurisyyntä” (Siltanen 2020; Haanpää ym. 2021). Maaseudun kannalta ongelmallista on se, että ”naiset muuttavat kaupunkeihin opiskelujen ja työn perässä herkemmin kuin miehet, mikä on luonut alueellista sukupuolten epätasapainoa siinä määrin, että se alkaa näkyä jo muun muassa syntyvytydessä” (Siltanen 2020). Kainuun konsulttoijien päähavainto ei ole yllättävä: kun naisilta itseltään kysytään asuinpaikkaan liittyvistä preferensseistä, he haluavat ”työtä ja arvojensa mukaista elämää” (Haanpää ym. 2021).

Konsulteilla ei ole ratkaisua perusongelmaan, eli siihen että naiset kouluttautuvat ja suuntautuvat aloille, joiden työmarkkinat painottuvat entistä enemmän suuriin kaupunkeihin. Segregaation purkaminen on ”hidas tie” (Siltanen 2020). Sen kerrotaan edellyttävän ”ihmisten ajattelutapojen muuttamista, eikä vain ammatinvalintaa tekevien nuorten ja heidän vanhempiansa ja opettajiensa, vaan myös työpaikkojen, koulutusjärjestäjien, työvoimahallinnon, median ja meidän kaikkien” (Siltanen 2020). Kainuussa korkeasti koulutettujen naisten työpaikkoja on vähän. Saadakseen työtä naisten pitäisikin muuttaa omaa ajattelutapaansa ja valita työnsä nykyistä joustavammin myös vähemmän koulutusta vaativilta miesenemmistöisiltä aloilta (Haanpää ym. 2021). Korona-aikana katseet ovat odotetusti kohdistuneet etätöihin sisältyviin mahdollisuuksiin (MTV 2021).

Konstit toisen Kainuun naisten mainitseman asuinpaikan valintaan vaikuttavan seikan eli ”arvojen mukaisen elämän” tukemiseen kuulostavat tutuilta. Naiset arvostavat luonnonläheisyyttä sekä hyviä tukiverkostoja, jotka perustuvat esimerkiksi isovanhempien ja muiden sukulaisten

tarjoamaan apuun. Sen lisäksi naisystävällinen maakunta tarjoaa hyvät palvelut ja sen ilmapiiri on avoin ja tasa-arvoinen. Naisten pitämiseksi maakunnassa tarvitaan hyvä arki palveluineen. Avoimen ilmapiirin luomisessa keskeistä on panostaa paikkakuntien ”viehkeyttä” korostavaan positiiviseen viestintään ja osallistaa naiset elinvoimapolitiikan tekemiseen (Holstila 2020; Haanpää ym. 2021).

Pehmeät ja kovat veto- ja pitovoimatekijät

Naiskadon problematiikan äärellä on siis jälleen kerran herätty kysymykseen sukupuolen merkityksestä aluekehittämisessä ja elinkeinopolitiikassa. Näitä toimintoja saatetaan pitää virheellisesti sukupuolineutraaleina, vaikka sukupuoli jäsentää esimerkiksi koulutusta, työtä, yrittämistä, palvelutarpeita ja liikkuvuutta. Naisnäkökulman esille nostaminen kuului vuosina 1990–2007 toimineen valtakunnallisen Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän naisteemaryhmän tehtäviin. Teemaryhmän tavoitteena oli suunnata politiikkaa uudella tavalla tilanteessa, jossa ”ukkoutuvan” maaseudun elinvoima oli uhattuna (Stenfors 2007). Kehittämistä naisten ehdoilla on toteutettu alueellisissa ja paikallisissa hankkeissa eri vuosikymmenillä, joten esimerkkejä ja havaintoja löytyy. Näistä tuloksista on mahdollista oppia, eikä aluekehittämisen naisnäkökulmaa tarvitse keksiä kokonaan uudelleen (esim. Virkkala & Carpenter 2000).

Kun kehittämisliiketoimintaan kuuluu olennaisena osana uuden keksiminen, konsultit ovat korvanneet naisnäkökulman uudella termillä. He nimittävät sitä ”feministiseksi aluepolitiikaksi” (MDI 2020). Se kuulostaa loistavalta. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että sillä tarkoitetaan ”kovien ja pehmeiden veto- ja pitovoimatekijöiden” kehittelyä, jolla naisia houkutellessaan maakuntaan. Feministinen aluepolitiikka tarkoittaa käytännössä sukupuolen mukaan eriytetyn tiedon hyödyntämistä, naisille järjestettyjä työpajoja ja muuta yhteisistä asioista päättämiseen osallistavaa toimintaa.

Samaista termiä käyttävät myös Keskustaopiskelijat (2021). Heille feministinen aluepolitiikka tarkoittaa sitä, ”että sukupuoli ei määritä asuinpaikkaa tai koulutusastetta”. Tavoitteena siis on, että henkilöt tekevät sukupuolineutraaleja koulutusvalintoja ja päätyvät sukupuolineutraaleihin töihin, minkä seurauksena myös asuinpaikkoja koskevat valinnat ovat nykyistä sukupuolineutraalimpia. Tällöin maaseudulle saadaan houkuteltua ei-sukupuolineutraaleja henkilöitä eli naisia kohottamaan

elinvoimaa ja synnyttämään lapsia. Mutta onko tällainen naisten koulutus- ja uravalintoihin puuttuminen sekä kovilla ja pehmeillä tekijöillä houkuttelu feminististä aluepolitiikkaa vai pikemminkin mieslähtöistä paternalistista ohjailua?

Juurisyistä syvemmälle

Ajan saatossa hyvinvointivaltion laajeneminen on ollut maaseutumaisten alueiden näkökulmasta parasta naiset huomioivaa aluepolitiikkaa. Sen myötä syntyi kouluttautumismahdollisuuksia, palveluja ja työpaikkoja. Naisystävällisen hyvinvointivaltion kultakausi kuitenkin päättyi kauan sitten. Se ei tapahtunut itsestään, vaan poliittisten päätösten ja toiminnan tuloksena (Moisio 2012). Sittemmin opiskelumahdollisuudet, työpaikat ja monet elintärkeät palvelut ovat keskittyneet ja keskittymässä muutama suuri kaupunkiin. Tämäkään kehitys ei tapahdu itsestään.

Esimerkiksi synnytysten hoitoa keskitettiin Jyrki Kataisen ja Alexander Stubbin (kok.) hallitusten toimesta 2010-luvun puolivälissä. Julkisen sektorin leikkausohjelman yhteydessä runnottiin läpi kiireellisen hoidon perusteita ja päivystyksen erikoisalakohtaisia edellytyksiä koskeva asetus (583/2017), joka muutti sairaaloiden toiminnan ehtoja. Synnytysten hoidon jatkaminen edellyttää, että sairaalassa syntyy vähintään tuhat lasta vuodessa. Ehto ei täyty Kajaanin keskussairaalassa eikä muutamissa muissa sairaaloissa, jotka ovat jatkaneet toimintaansa poikkeusluvalla. Mikäli synnytysten hoito ennen pitkää loppuu Kajaanissa, kainuulaisten synnytysmatkat pitenevät olennaisesti.

Kiinnostava yksityiskohta sairaaloiden sijaintia ja lukumäärää koskevassa kiistassa on se, että tuhannen synnytyksen minimivaatimukselle ei voida osoittaa potilasturvallisuuteen liittyviä tieteellisiä perusteluja (Hemminki ym. 2011). Syntyvän lapsen terveyden ja turvallisuuden kannalta sillä ei ole merkitystä, syntyykö hän sairaalassa, jossa hoidetaan 524 vai tuhat synnytystä vuosittain. Kysymys on poliittisesta päätöksestä, jolla on kauskantoisia seurauksia myös aluerakenteeseen. Se on konkreettinen esimerkki päätöksestä, jolla ohjataan joko tietoisesti tai seurauksia tiedostamatta nuorten naisten asuinpaikkaa koskevia valintoja siten, että väestö kasvaa uusliberaalin kilpailuvaltion markkinalogiikan näkökulmasta oikeissa paikoissa eli suurissa kaupungeissa (vrt. Moisio 2012).

Väitänkin, että koulutuksen ja työmarkkinoiden sukupuolisegregaatio ei ole maaseudun naiskadon juurisyy, vaan syitä on etsittävä syvemmltä. Naisten ottaminen huomioon alueiden ja paikkakuntien kehittämisessä on ihan positiivinen asia, mutta naisten tehtävä ei ole taistella tuulimyllyjä vastaan. Heidän etujensa mukaista on hyödyntää olemassa olevia mahdollisuuksia ja paeta niiden puutetta.

Älykästä sopeutumista

Eräs aluekehittämisen muotikäsite on nykyisin älykäs sopeutuminen, jolla tarkoitetaan suurin piirtein sitä, että joissakin tapauksissa on järkevää luopua epärealistisista kasvuodotuksista ja miettiä, miten käteen jäävät pelimerkit käytetään mahdollisimman fiksusti. Älykkään sopeutumisen hengessä myös naiskatoa koskevassa keskustelussa on aika keskittyä alueelta puuttuvien henkilöiden sijaan niihin henkilöihin, jotka asuvat alueella. Naiskadon edetessä nämä henkilöt tulevat olemaan enenevässä määrin miehiä.

Tästä syystä aluekehittämiseen tarvitaan sukupuolisokean näkökulman sijaan sukupuolen merkityksen tunnistavaa miesnäkökulmaa. On tärkeää pohtia, mitä miesvaltaisuus tulee tarkoittamaan ja miten se voidaan kääntää väestöltään vähenevien ja ikääntyvien alueiden voimavaraksi. Tämä edellyttää monenlaisia alueellisia ja paikallisia kehittämishankkeita. Voi myös olla perusteltua perustaa uusi Maaseutupolitiikan miesteemaryhmä, joka keskittyy koordinoimaan mieserityisen aluekehittämisen haasteita laajapohjaisesti yli hallinnonalarajojen. Esimerkiksi koulutuksen ja työelämän sukupuolisegregaation purkaminen siten, että miehet pystyvät vastaamaan asuinalueensa naisvaltaista sosiaali- ja terveydenhuoltosektoria lähivuosina uhkaavaan työvoimapulaan, ei onnistu vain aluekehittämisen keinoin.

Ukkoutuminen vahvuutena?

Feministinen maantiede tarjoaa käsitteellisiä välineitä aluerakenteen ja sukupuolen välisten yhteyksien tarkasteluun. Liikkeelle voi lähteä perusideoista, jotka koskevat tilan relationaalisuutta ja sukupuolen ja tilan vastavuoroista rakentumista (Massey 1994). Lyhyesti sanottuna tämä tarkoittaa sitä, että tilat ja paikat eivät vain ole, vaan ne tuotetaan jatkuvasti

uudelleen. Sukupuolella on merkitystä tilan rakentumisessa, ja tila vaikuttaa sukupuolen rakentumiseen.

Tarkasteltaessa naiskadon syitä on tärkeää kiinnittää huomiota poliittisiin päätöksiin ja niihin kytkeytyviin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin prosesseihin, joiden tilallinen ilmentymä alati muotoutuva aluerakenne on. Seuraukset näkyvät muun muassa tässä puheenvuorossa käsitellyn, opettajankoulutuksensa menettäneen ja keskussairaalaansa toiminnan jatkuvuuden puolesta taistelevan Kainuun väestörakenteessa. Tässä ajassa välttämättömiksi ja kannattaviksi uskottujen ratkaisujen seurauksena alueen väestö on entistä miesvaltaisempaa. ”Ukkoutuminen” ei kuitenkaan tarkoita päätepistettä ja kaiken loppua. Se voi merkitä myös uuden alkua. Vinoutunut sukupuolijakauma voi muuttaa paikkakuntia arvaamattomilla tavoilla. Seuraukset voivat heijastua myös laajemmin koko yhteiskuntaan.

On myöhäistä taivastella naiskatoa. Sen sijaan tarvitaan sukupuolen merkitykseen huomiota kiinnittävää aluekehitystä koskevaa tutkimusta, joka ei vain vastaa valmiisiin kysymyksiin, vaan tuottaa aihepiiriä koskevia uusia kysymyksiä.

Kirjallisuus

- Haanpää, Susanna, Aleksi Koivisto, Kaisa Lähteenmäki-Smith, Samuli Manu, Kirsi Siltanen & Minna Komulainen 2021. Naisnäkökulmaa Kainuuseen. Pilottihankkeen loppuraportti, B:20. Kajaani, Kainuun liitto. https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2021/04/Naisnakokulmaa_loppuraportti_Kainuun_liitto_2021.pdf
- Helsingin Sanomat (2016). Yksin jääneet – kymmenissä Suomen kunnissa miehille ei riitä naisia. 15.5.2016. <http://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000002900798.html>
- Hemminki, Elina, Anna Heino & Mika Gissler 2011. Should births be centralised in higher level hospitals? Experiences from regionalized health care in Finland. BJOG 118 (10): 1186–1195. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2011.02977.x>
- Holstila, Eero 2019. Blogi: Naiset lähtevät, miehet jäävät. <https://www.mdi.fi/naiset-lahtevat-miehet-jaavat/>
- Kaleva 2020. Kasvu kaipaa naisen kättä – elinvoimapolitiikkaa pitää katsoa myös naisten silmin. 13.12.2020. <https://www.kaleva.fi/kasvu-kaipaa-naisen-katta-elinvoimapolitiikkaa-pit/3180920>
- Keskustaopiskelijat 2021. Keskustaopiskelijoiden liittokokous: Feministinen aluepolitiikka osaksi 2020-luvun Suomea. <https://www.keskustaopiskelijat.fi/keskustaopiskelijoiden-liittokokous-feministinen-aluepolitiikka-osaksi-2020-luvun-suomea/>
- Kivi, Aleksis 1870. Seitsemän veljestä. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Maaseudun tulevaisuus 2016. Keskustan Anttila: Naiskato ja yksinäisyys uhkaavat maaseutua. 15.10.2016. <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/i ihmiset-kulttuuri/keskustan-anttila-naiskato-ja-yksin%C3%A4isyys-uhkaavat-maaseutua-1.164954>
- Massey, Doreen 1994. Space, place, and gender. Oxford, Polity Press.
- MDI 2020. Feministisen aluepolitiikan webinaari keräsi mukaan yli 50 kiinnostunutta aluekehittäjää! <https://www.mdi.fi/feministisen-aluepolitiikan-webinaari-kerasi-mukaan-yli-50-kiinnostunutta-aluekehittajaa/>
- Moisio, Sami 2012. Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere, Vastapaino.
- MTV 2021. Naiskato piinaa Kainuuta, mutta korona-aikana on koettu käänne – ”Nyt on Kainuun carpe diem”. 24.3.2021. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/naiskato-piinaa-kainuuta-mutta-korona-aikana-on-koettu-kaanne-nyt-on-kainuun-carpe-diem/8098112#gs.bk7438>
- MTV 2020. Nuorten naisten pula vaivaa Suomen maakuntia – nyt heitä houkutellaan takaisin Kainuuseen jo konsulttienkin voimin. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/nuorten-naisten-pula-vaivaa-suomen-maakuntia-nyt-heita-houkutellaan-takaisin-kainuuseen-jo-konsulttienkin-voimin/7969416#gs.bkbgqp>
- Savon Sanomat 2016. Kansanedustaja: Maaseutukuntia uhkaa naiskato, sukupuolijakauma kuin Kiinassa. 15.10.2016. <http://www.savonsanomat.fi/etusivu/Kansanedustaja-Maaseutukuntia-uhkaa-naiskato-sukupuolijakauma-kuin-Kiinassa/855793>
- Siltanen, Kirsi 2020. Blogi: ”Ei vain ole tullut mieleen” – aluekehittäminen on tasa-arvon takamatkalla. <https://www.mdi.fi/blogi-ei-vain-ole-tullut-mieleen-aluekehittaminen-on-tasa-arvon-takamatkalla/>
- Sireni, Maarit, Maija Halonen, Olga Hannonen, Timo Hirvonen, Arja Jolkkonen, Petri Kahila, Mari Kattilakoski, Hanna-Mari Kuhmonen, Arja Kurvinen, Virpi Lemponen, Simo Rautiainen, Pasi Saukkonen & Christell Åström 2017. Maaseutukatsaus 2017, Osa I. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2017. Helsinki, Maa- ja metsätalousministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-958-6>
- Stenfors, Petra 2007. Maaseutupolitiikkaa naisten äänellä. Naisteemaryhmän tarina 1990–2007. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2007. Helsinki, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. <https://www.yumpu.com/fi/document/read/24097476/ytr-5-maaseutupolitiikka>
- Virkkala, Seija & Pirkko Carpentier 2000. Kehitystä naisten ehdoin, Devote-projekti ja naisten paikallinen toiminta. Employment -julkaisut No 15. Helsinki, Työministeriö.

HELI SIIRILÄ

HTM, projektipäällikkö

Vaasan yliopiston tutkimusalue InnoLab

Liikennepalvelulain valmistelu maaseudun näkökulmasta

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.111975>

Liikenne on läsnä arjessamme koko ajan. Ihmisten ja tavaroiden kuljettamisen sujuvuus tai sujumattomuus heijastuu yksilöihin, yhteisöihin, yrityksiin ja lopulta koko yhteiskuntaan. Kyse on elämisen ja yritystoiminnan perusedellytyksistä, palveluiden saavuttamisesta ja toisaalta rahasta.

Suomalaiset kotitaloudet käyttivät liikkumiseen keskimäärin 3 821 euroa vuonna 2016 – vain asumiseen liittyvät kulut (8 124 euroa) olivat suuremmat kuin liikkumisen kulut. Elintarvikkeisiin kului vähemmän kotitalouksien varoja (2 916 euroa) kuin liikkumiseen. (Tilastokeskus 2020.) Henkilöautoilun osuus kotitalouksien liikennekuluista on lähes 80 % (Valtioneuvosto 2016). Yritysten logistiikkakustannukset olivat vuonna 2017 keskimäärin 14,1 % liikevaihdosta, ja tästä kuljetusten osuus noin neljä prosenttia. Kaikkinensa yritysten logistiikkakustannukset ovat kymmenien miljardien eurojen luokkaa vuodessa. (Solakivi et al. 2018.)

Liikenne on läsnä mediaotsikoissa, arjen puheissa sekä poliittisissa keskusteluissa. Marinin hallituksen hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto 2019a) liikenneverkon kehittäminen löytyy strategisten kokonaisuuksien alaluvun ”Elinvoimainen Suomi” alta. Hallitusohjelma tavoittelee toimivaa liikenteen infrastruktuuria, vähäpäästöistä liikennettä, toimivaa viestintää ja tiedonvälitystä sekä liikenteen valtionyhtiöiden aseman vahvistamista.

Tuoreessa maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa 2021–2027 (Kattilakoski ym. 2021) liikenteeseen liittyvät sisällöt kohdistetaan pääasiassa maaseudun kilpailukyvyyn ja elinvoiman vahvistamiseen (=aluenäkökulma) sekä sujuvan arjen varmistamiseen (=yksilönäkökulma). Molemmissa kohdissa aihe tulee myös yhdistetyksi liikenteen päästötavoitteiden saavuttamiseen oikeudenmukaisesti. Maaseutupoliittisiksi toimenpiteiksi todetaan muun muassa maaseudun erityispiirteiden esille nosto ajankohtaisissa keskusteluissa ja kehityskuluissa. Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän loppuraportti on tunnistanut liikenteen yhdeksi tärkeäksi kehittämiskohteeksi (Lukkari & Åström 2019). Loppuraportissa vaaditaan muun muassa tieinfran korjausvelan pienentämistä, talvikunnossapitoon panostamista sekä liikennepalveluiden tarjonnan kokonaistarkastelua ja -kehittämistä.

Liikenne on monin tavoin muutoksessa. Muutos syntyy vuorovaikutuksessa, jossa ihmisten arjen muutos heijastuu liikenteeseen ja toisaalta liikenteen muutokset heijastuvat ihmisten arkisiin valintoihin. Esimerkiksi hallinnon suuret päästötavoitteet muokkaavat ihmisten, yritysten sekä kuljetusalan yritysten toimintaa ja toimisen raameja. Ajoneuvojen tekniikat kehittyvät jatkuvasti ja käyttövoimat muuttuvat vähäfossiiliseemmiksi. Toisaalta esimerkiksi etäkokousmahdollisuudet vähentävät työn takia tapahtuvaa matkustamista ja muun muassa nuorten kiinnostus autoilua kohtaan on muuttumassa. Traficomien tilastot vuodelta 2020 kertovat, että 18-vuotiaista vain 54 % ajaa ajokortin. Vaikka tässä ilmenee alueellista vaihtelua, osuus vähenee kaikilla alueilla (Traficom 2021).

Liikennepalveluilla liikenteen markkinoita uudistamaan

Sipilän hallituksella (2015–2019) oli muutamia vahvoja kärkiteemoja, joista kaksi liittyi sääntelyn vähentämiseen ja digitaalisuuden edistämiseen (Valtioneuvosto 2019b). Liikennepalveluiden tuottamisessa haluttiin vähentää julkisen sektorin säätelyvaltaa, lisätä markkinaehtoisuutta sekä edistää digitaalisten välineiden käyttöä liikennemarkkinoilla. Liikenne- ja viestintäministeriön (LVM) vetämänä käynnistyi vuonna 2015 liikennepalveluihin liittyvä suuri lainsäädännön päivitys eli liikennepalvelulain (laki liikenteen palveluista) valmistelu. Alkuvaiheessa lainvalmistelun nimi oli liikennekaari, mutta nimi muuttui prosessin aikana

liikennepalvelulaksi, ja sitä nimeä käytetään tässä puheenvuorossa kuvaamaan koko valmisteluprosessia.

Liikennepalvelulaki valmisteltiin kolmessa osassa vuosina 2015–2019. Eduskunta vahvisti lait vuosina 2018–2019. Tiivistäen todeten niiden aiheet olivat (Valtioneuvosto 2019b):

- **Liikennepalvelulaki vaihe I (Lipa I):** Tieliikenteen lainsäädännön yhtenäistäminen koskien joukkoliikennettä, taksiliikennettä ja tiellä kulkevia tavarakuljetuksia. Tavoitteena parantaa markkinoiden toimivuutta, helpottaa markkinoille pääsyä sekä mahdollistaa jouhevammin henkilö- ja tavarakuljetusten yhdistäminen.
- **Liikennepalvelulaki vaihe II (Lipa II):** Lento-, meri- ja raideliikenteen markkinoita koskevat säännökset, kuljetusalan ammattipätevyyssääntelyn uudistaminen ja kansallisen lisäsääntelyn purkaminen.
- **Liikennepalvelulaki vaihe III (Lipa III):** Logistiikan digitalisaation edistäminen, vaiheiden I ja II mahdolliset muutos- ja täydennystarpeet, poikkeusolojen varautumisvelvoitteet.

Liikennepalvelulain ensimmäinen vaihe tuli suurimmilta osin voimaan 1.7.2018. Tällöin astuivat voimaan sen hetkisten ennusteiden mukaan selkeästi maaseutualueillakin näkyvät muutokset eli erityisesti taksi- ja linja-autoliikennettä koskevat muutokset. Lipa I hallituksen esityksen (Valtioneuvosto 2016) tietojen mukaan aiemmin takseilla oli asemapaikkavelvoite, jolloin niiden pääasiallinen toiminta-alue oli yhden kunnan alue. Taksilupien määrän kunnittain eli taksiryttäjien määrän päätti ELY-keskus. Takseilla oli päivistysvelvoite, velvoite käyttää taksamittaria ja viranomaisten säätämät taksipalveluiden maksimihinnastot. Taksiryttäjäkurssin suorittaminen ei ollut tae siitä, että pystyi ryhtymään taksiryttäjäksi, vaan se edellytti kunnassa ”vapaana” olevaa taksilupaa.

2010-luvulla alkoi kehittyä tilanne, jossa joillakin maaseutupaikkakunnilla taksiryttäjiä oli vähemmän kuin saatavilla olevia lupia: taksiryttäjistä alkoi olla pulaa. Kun Lipa I poisti muun muassa asemapaikkavelvoitteen, päivistysvelvoitteen, taksamittarin pakollisuuden, ryttäjäkurssin suosittamisvelvoitteen sekä viranomaisen hintasääntelyn (Valtioneuvosto 2016), olivat maaseudunkin taksialan toimijat uuden edessä: milloin kannattaa päivistää, miten hinnoitella taksipalvelut, löytyykö lähi-alueelta tarpeeksi työtä vai pitääkö lähteä ajamaan viikonloppuisin

keskuskaupunkiin tai kenties naapurimaakuntiin suurtahtumien yhteyteen.

Lipa I:n myötä Kela kilpailutti SVL- eli sairausvakuutuslain mukaisten matkojen tuottamiseen liittyvät tilauskeskukset ja palveluntuottajat. Kelan korvaamat matkat ja muut julkisen sektorin korvaamat matkat ovat erittäin merkittäviä tulonlähteitä erityisesti maaseutualueiden takseille (mm. Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2020). SVL:n mukaisten Kela-korvattujen matkojen määrä on noussut maaseutualueilla muun muassa heikentyneen joukkoliikennetarjonnan vuoksi. Keskimäärin suurimmat Kela-matkojen korvaukset maksetaan pienten kuntien asukkaiden tekemistä matkoista. (Valtioneuvosto 2016.) Nämä kaksi asiaa yhdessä, liikennepalvelulain tuomat laajat muutokset sekä Kelan SVL-matkojen uudelleenorganisointuminen, aiheuttivat eri puolilla Suomea vaihtelevia vaikutuksia, niin kaupungeissa kuin maaseutualueilla.

Tarve maaseututarkasteluun

Olen tarkastellut, kuinka liikennepalvelulain eri valmisteluvaiheissa otettiin huomioon tulevan lakiuudistuksen vaikutukset liittyen muun muassa erilaisten maaseutualueiden liikennepalveluiden tarjontaan, siellä sijaitsevien kuljetusyritysten toimintaan ja yleensäkin maaseutualueiden arjen sujumiseen. Tekemäni tarkastelutyö on ollut osa Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmän käyttöä, kokemukset ja vaikutukset Suomessa -hanketta¹ (ks. myös Muilu & Voutilainen 2021).

Liikennepalvelulain valmistelun maaseutuvaikutusten arviointia voidaan perustella monin tavoin. Liikennepalvelulain tultua voimaan heinäkuussa 2018 tartuttiin maaseudun näkökulmasta kenties näkyvimmin ja nopeimmin asiaan Pohjois-Savon maaseutualueilla. Muun muassa alueen kuusi kunnanjohtajaa julkaisi yhteisen kannanoton jo 14.8.2018 otsikolla ”Kelataksiuudistus horjuttaa perusturvallisuutta ja nakertaa elinvoimaa” (mm. Rautalampi-lehti 2018). Tuossa vaiheessa laki oli ollut voimassa vasta 1,5 kuukautta.

1 Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmän käyttö, kokemukset ja vaikutukset Suomessa -hanke (2018–2022). Maa- ja metsätalousministeriö toimii hankkeen päärahoittajana rahoittaen hanketta Maaseutupolitiikan neuvoston asettaman hankeryhmän esityksestä, Mäkelän valtakunnallisiin maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeisiin suunnatuista varoista. Hankkeen toisena rahoittajana on Keskitien säätiö sr.

Elokuun lopussa 2018 pohjoissavolaisen Leader Mansikan hallinnoima hanke järjesti aiheesta keskustelutilaisuuden, jonka osallistujamäärä rajattiin lopulta noin 30:een ja avoimen keskustelun turvaamiseksi tilaisuuteen ei päästetty mukaan mediaa. Tilaisuudessa oli paikalla kunnallisia, seudullisia, maakunnallisia ja valtakunnallisia viranomaisia, taksimuutoksen myötä haasteita kohdanneita yrittäjiä (esim. hoiva-, matkailu- ja taksialan yrittäjiä), taksiasiakkaita sekä maaseudun kehittäjiä. (Lähteenä kirjoittajan tilaisuuteen liittyvät omat aineistot.)

Taksimuutoksen maaseutuvaikutukset koettiin Pohjois-Savossa erittäin moniulotteisiksi, suuriksi ja vaikeasti hahmotettaviksi. Leader Mansikan teettämä selvitys liikennepalvelujen tilanteesta harvaan asutulla maaseudulla jäsentää osaltaan tätä kokonaisuutta (Rautiainen 2020). Lisäksi vetämäni valtakunnallinen viestintähanke ”Maaseudun kuljetusten ja liikkumisen digiboksi (MaasDigiboksi)” vuosina 2018–2021 kerrytti näkemyksiä siitä, miten liikennepalvelulain tavoitteiden muuttuminen konkretiaksi eteni eri puolilla Suomea. Kaikkiaan Suomessa on viime vuosina toteutettu muutamia kymmeniä hankkeita, jotka ovat uudistuneen lainsäädännön aikana edistäneet liikenteen kehitystyötä omilla (maaseutu)alueillaan.

Lakiuudistuksen keskeinen ajatus oli siis lisätä markkinaehtoisuutta liikennepalveluissa. Tähän liittyen tarkastelin, miten markkinaehtoisuuden nähtiin toteutuvan ja toimivan alueilla, joissa asiakkaiden määrä on melko suppea, julkisen sektorin kustantamien matkojen osuus taksiyri-tysten liikevaihdosta suuri, yksityisten taksiasiakkaiden määrä pieni, julkisen joukkoliikenteen tarjonta vähäistä ja etäisyydet erilaisten palvelujen (sote, kaupat, koulut, harrastukset) äärelle pahimmillaan hyvinkin pitkiä.

Arvioinnissa käytetyt aineistot

Tarkastelemani aineistot muodostuivat LVM:n tuottamista kirjallisista aineistoista, hallituksen esityksiin tulleista lausunnoista sekä kahdesta viranomaishaastattelusta. LVM:n aineistot olivat luonteeltaan esimerkiksi valmistelukokouksien muistioita, yleisötilaisuuksien esityskalvoja, muilta viranomaisilta pyydettyjä erityistarkasteluja ja hallituksen esitys-tekstejä. Hallituksen esityksiin oli tullut lausuntoja pääasiassa muilta viranomaisilta, etujärjestöiltä, yrittäjiltä ja yksittäisiltä kansalaisilta. Haastattelemani henkilöt olivat keskeisiä liikennepalvelulain valmistelijoita LVM:ssä. Kokosin aineistot pääasiassa syksyllä 2020.

Liikennepalvelulain ensimmäisen vaiheen hallitukseen esitykseen oli tullut noin 250 lausuntoa, toiseen vaiheeseen noin 130 lausuntoa ja kolmannen vaiheeseen vajaa 60 lausuntoa. Kaikkinsa tarkastellut aineistot olivat arvioni mukaan lähes 2 000 sivua. Käsittelin aineiston NVivo 12 -ohjelmistolla, joka keskittyy laadulliseen data-analyysiin erityisesti kirjallisista aineistoista. Ohjelmistoa hyödyntämällä tavoitteena oli selvittää nopeasti, nouseeko maaseutu esiin näistä aineistoista.

Aineistojen silmäily ennen NVivo-käsittelyä paljasti, että pitkälle ei pääse käyttämällä hakuterminä maaseutu-sanaa. Aineistoissa viitattiin maaseutualueisiin muun muassa käyttämällä termejä harvaan asutut alueet, haja-asutusalueet tai syrjäseutu. Maakuntakeskuksien ulkopuolisetkin alueet oli tuotu esille. Aluenäkökulmaa saatettiin käsitellä myös kirjoittamalla koko Suomesta erilaisine alueineen.

Liikennepalvelulain valmisteluprosessin tarkastelua maaseudun näkökulmasta

Vahvimmin maaseutunäkökulma tuli esille Lipa I -osion valmistelussa ja lausunnoissa. Se oli ennustettava tulos, koska Lipa I keskittyi erityisesti taksi- ja linja-autoliikenteeseen sekä toi uutena asiana digitaalisten välineiden käytön osaksi liikennealan lainsäädäntöä. Lipa II ja Lipa III eivät sisällä asioita, joissa olisi vahvaa alueellista vaihtelua tai erityistä aluenäkökulmaa.

Lipa I -vaiheen hallituksen esitykseen annetuissa lausunnoissa tulivat vahvimmin esille maaseudun (liikenne)palvelut sekä yrittäjyys. Lausujat kertoivat, millä edellytyksillä palvelut ja yrittäjyys säilyvät tai toivat esille huolensa niiden loppumisesta. Toisaalta lausunnoissakin maaseutunäkökulma oli yksi näkökulma monen muun teeman joukossa.

Lainsäädäntöprosessiin kuuluu, että hallituksen esityksessä pohditaan lain eri vaikutuksia. Lipa I -vaiheen hallituksen esitys (Valtioneuvosto 2016) käsittelee omina alalukuinaan vaikutuksia kansantalouteen, kotitalouksille, elinkeinoelämälle, harmaan talouden torjuntaan, hallinnolliseen taakkaan, viranomaisten toimintaan, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä hallinnollisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Erillistä maaseutuvaikutusten arviointia ei ole tehty.

Vaikutuksia käsittelevien noin 30 sivun aikana maaseutu tulee esille 10–15 kohdassa, muun muassa kotitalouksiin kohdistuvien vaikutuksien arvioinnin kohdalla seuraavasti (s. 92):

Maaseutumaisessa asumisessa oma auto säilyttäneen pitkään asemansa, mutta uudet mahdollisuudet voivat pidemmällä tähtäimellä vähentää yksittäisten kotitalouksien tarvetta omistaa useampia henkilöautoja.

Ympäristövaikutusten arvioinnin yhteydessä (s. 117) todetaan:

Liikenne- ja ilmastopoliittisissa tavoitteissa lähtökohtana on harvaan asuttujen alueiden liikennepalveluiden ja liikkumisen kestävyuden parantaminen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi nykymuotoisten kimpakyytien ja systeemisen joukko- ja henkilöliikenteen väliin tarvitaan vaikuttavia, houkuttelevia, toisiaan täydentäviä ja yhteensovitettavia palveluita.

Alueiden saavutettavuuden (s. 121) arvioitiin parantuvan siten, että osa-aikaisen yrittäjyyden helpottuessa on houkuttelevampaa tarjota liikennepalveluita myös harvaan asutuilla alueilla. Asemapaikkavelvoitteen poistumisen (s. 122) arvioitiin vähentävän taksipalveluita harvaan asutuilla alueilla.

Haastattelin kahta keskeistä liikennepalvelulain valmistelijaa osana tätä tarkastelua, jotta saisin syvempää tietoa aiheesta. Haastateltavien mukaan maaseudun liikennepalveluista ja -olosuhteista saatava tieto on hajanaista ja puutteellista. Lainvalmistelijat kaipaisivat konkreettista tietoa maaseutualueiden arjesta, toiveista ja kehittämistarpeista liikennepalveluiden osalta. Heidän mielestään niin tieteellinen kuin kokemustieto ovat tervetulleita. Tämä oli itselleni yllätyksellinen ja mieluisa tieto, koska oletin, että tieteellinen tieto arvotettaisiin selkeästi tärkeämmäksi.

On erinomaista, että maaseutualueiden liikenneasioita käsittelevälle tutkimustiedolle on kysyntää ja lukijoita. Jonkin verran tutkimusta on olemassa, mutta tutkimustarpeita on kyllä edelleen paljon. On myös hienoa, että kokemustieto on arvostettua ja noteerattua. Kokemustieto voi esimerkiksi nostaa esille yksityiskohtia ja asiayhteyksiä, joita ei tieteellisellä tutkimuksella välttämättä voida tavoittaa. Tietoa voidaan näin saada myös parhaillaan käynnissä olevasta tai juuri tapahtuneesta asiasta. Mielestäni on realismia, ettei kaikkea tarvittavaa voida tieteellisesti tutkia. Siihen eivät riitä tutkimusrahoitus eivätkä tutkijat.

Kokemuksellisen tiedon voi esittää vastuullisesti ja fiksusti. Haasteltavat kertoivat, että annetuilla lausunnoilla oli merkitystä maaseututiedon saamisessa hallituksen esityksiin. Näin saadaan näkemyksiä, jotka muuten olisivat jääneet saamatta.

Yhteenvetona aineistoista ja tarkastelusta sanoisin, että maaseutualueet olosuhteineen pyrittiin ottamaan huomioon liikennepalvelulaisissa, mutta tarjolla ollut aineisto ja tieto oli hajanaista ja vähäistä. Mielestäni tietoa olisi tarvittu erityisesti maaseudun kaikkien palveluiden muodostamasta kokonaisuudesta ja liikennepalveluiden roolista osana tätä kokonaisuutta.

Taksisääntelyn korjaussarja palauttaa osan aiemmasta sääntelystä

Kesällä 2019 Rinteen hallitus käynnisti ja Marinin hallitus saattoi loppuun liikennepalvelulain muuttamisprosessin, joka keskittyi varsinkin taksialan sääntelyn päivittämiseen. Jopa ”taksisääntelyn korjaussarjaksi” tituleerattu muutosprosessi käynnistyi vuoden 2018 uudistuksesta saadun palautteen myötä ja eri viranomaisilta, kuten Liikenne- ja viestintävirasto Traficomilta, Kilpailu- ja kuluttajavirastolta ja Verohallinnolta, saatujen selvitysten perusteella. (Valtioneuvosto 2021.)

Lainmuutokset tulivat pääosin voimaan 1.5.2021. Siinä osa aiemmasta lainsäädännöstä otettiin muokattuna uudelleen käyttöön, kuten taksamittaria, taksivalaisinta sekä pakollista taksiyrittäjän yrittäjäkurssin ja -kokeen suorittamista koskevat velvoitteet. (LVM 2021.) Tämä puheenvuoro ei ulotu arvioimaan, kuinka tässä valmistelussa huomioitiin maaseutu ja millainen vaikutus lakimuutoksilla on ollut maaseudun liikennepalveluihin.

Liikennepalvelut ovat yksi osa liikenteen kokonaisuutta. Uusille toimintamalleille liikennepalveluissa on tarvetta maaseutualueillakin, koska tilanne maaseudun liikennepalveluissa ei ollut täydellinen ennen eikä jälkeen liikennepalvelulain. Yhteiskunnan isot trendit ovat sellaisia, että osa niistä vähentää ja osa kasvattaa tarvetta liikennepalveluille. Liikennepalveluiden tarvetta kasvattavat esimerkiksi väestön vanheneminen, harve-neva palveluverkko ja liikenteen kestävyystavoitteet. Toisaalta liikennepalveluiden tarvetta voivat vähentää väestön väheneminen, sähköiset palvelut sekä julkisen sektorien hankkimien kuljetusten tehostuminen.

Kaikki nämä erilaiset muutokset yhdessä tarkoittavat sitä, että tarvitaan yhä enemmän keskustelua, tutkimusta ja kehitystyötä maaseudun liikenteestä osana maaseudun palveluiden kokonaisuutta.

Kirjallisuus

- Kattilakoski, Mari, Antonia Husberg, Hanna-Mari Kuhmonen, Juha Rutanen, Hilikka Vihinen, Päivi Töyli, Tarja Lukkari, Emilia Osmonen, Taina Väre & Christell Åström 2021. Ajassa uudistuva maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163350>. [Viitattu 4.10.2021.]
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2020. KKV:n taksimarkkinaselvitys. Saatavissa: <https://www.kkv.fi/ratkaisut-ja-julkaisut/julkaisut/muistiot/taksimarkkinaselvitys/>. [Viitattu 11.10.2021.]
- Lukkari, Tarja & Christell Åström 2019. Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:22. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161833/MMM_2019_22.pdf?sequence=5&isAllowed=y. [Viitattu 4.10.2021.]
- LVM 2021. Taksilainsäädännön muutokset voimaan pääosin 1. toukokuuta. Saatavissa: <https://www.lvm.fi/-/taksilainsaadannon-muutokset-voimaan-paaosin-1-toukokuuta-1265462>. [Viitattu 12.10.2021.]
- Muilu, Toivo & Olli Voutilainen 2021. Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmän toimivuus ja kehittäminen. Maaseutututkimus 1/2021. Saatavissa: <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/109035>. [Viitattu 4.10.2021.]
- Rautiainen, Simo 2020. Harvaan asutun maaseudun liikennepalvelut Pohjois-Savossa. Selvitys liikennepalvelulain ja Kela-taksiuudistuksen vaikutuksista. Saatavissa: <https://www.mansikkary.fi/files/file/LiikennepalvelutRaportti.pdf>. [Viitattu 11.10.2021.]
- Solakivi, Tomi, Lauri Ojala, Sini Laari, Harri Lorentz, Tuomas Kiiski, Juuso Töyli, Jarmo Malmsten, Anu Bask, Oskari Rintala, Alekski Paimander & Hanna Rintala 2018. Logistiikkaselvitys 2018. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja E-2:2018. Saatavissa: http://www.ytl.fi/files/146/Turun_yliopiston_Logistiikkaselvitys-2018-FINAL.pdf. [Viitattu 5.10.2021.]
- Tilastokeskus 2020. Kulutusmenot kotitaloustyyppin mukaan pääryhmittäin 2012 ja 2016 (vuoden 2016 hinnoin, euroa/kulutusyksikkö, keskiarvo). Saatavissa: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin_Passiivi/StatFin_Passiivi_tul_ktutk/statfinpas_ktutk_pxt_009_201600.px/table/tableViewLayout1/. [Viitattu 4.10.2021.]
- Traficom 2021. Ajokorttilakiuudistuksen seurantatutkimuksen ensimmäinen osa valmistunut. Saatavissa: <https://www.traficom.fi/fi/ajankohtaista/ajokorttilakiuudistuksen-seurantatutkimuksen-ensimmainen-osa-valmistunut>. [Viitattu 5.10.2021.]
- Valtioneuvosto 2016. HE 161/2016 vp. Hallituksen esitys liikennekaareksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_161+2016.pdf. [Viitattu 4.10.2021.]

Valtioneuvosto 2019a. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [Viitattu 4.10.2021.]

Valtioneuvosto 2019b. Hallituksen esitys liikenteen palveluista annetun lain muuttamiseksi, III vaihe. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=LVM004:00/2018>. [Viitattu 4.10.2021.]

Valtioneuvosto 2021. Liikennepalvelulain muuttaminen. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=LVM025:00/2019>. [Viitattu 11.10.2021.]

TORSTI HYYRYLÄINEN
HT, dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti

Omakohtaisesti maaseudun muutoksesta

Silja Keränen: *Missä syrjä sijaitsee? Kun kaupunki ei ole kaikki*. 2021. Kirjapaja. Helsinki. 192 s.

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112223>

Missä syrjä sijaitsee? on kokoelma aiheita ja kysymyksiä, jotka ovat todennäköisesti risteilleet monien mielessä aikana, jolloin kansainvälinen pandemia on pakottanut meidät etsimään uusia näkökulmia omaan elämään, työhön ja ajatuksiin. Silja Keräsen teos on nähtävissä osana laajempaa keskustelua, jossa uutta normaalia jäsennetään omakohtaisesti uuteen asentoon.

Keränen on tehnyt taustatyötä ja kerännyt kunnioitettavan määrän ajan-kohtaista keskustelua ja terminologiaa yhteen. Alkuna on hyvinvointivaltion ”luomiskertomus”. Sen kautta hahmottuu isompi ja monitahoisempi kokonaiskuva, jossa on useita ytimiä ja syrjiä. Julkista keskustelua seuraava lukija tunnistaa tekstissä tuttuja termejä, kuten älykäs sopeutuminen, tietotyö, vihreä siirtymä, kaksoiskuntalaisuus, monipaikkaisuus, ekologisuus ja kuntien elinvoima.

Kirjoittaja ohjaa lukijaa kiinnostavien otsikoiden kautta isoihin ja vaikeisiin kysymyksiin. Tekstissä risteytetään runsasta lähdeaineistoa omakohtaiseen tulkintaan. Tuloksena on sisällöltään moninainen mutta toisaalta yksityiskohdissaan hajautuva kokonaisuus. Aiheeseen vihkiytynyt lukija kyllä pysyy mukana, mutta matkan edetessä juoni hämärtyy: mitä kirjoittaja lopulta haluaa sanoa? Teoksen voi toki tulkita hyvinvointiyhteiskunnan, ympäristön ja maaseudun maltilliseksi puolustuspuheeksi. Vastakkainasettelua kaupungin ja maaseudun välille kirjoittaja ei halua luoda. Kaupunki ei – tietenkään – ole kaikki.

Keränen nostaa rohkeasti esiin näkemyksiään. Konkretiaakin löytyy, esimerkiksi ehdotus kaksoiskuntalaisuusneuvostoista, jotka olisivat ”kaksoiskuntalaisten” edustajistoja paikkakunnilla. Hänen mukaansa ne toisivat kunnille tilaisuuden ajatella ja toimia uudistavasti ja verkottuneesti elinvoiman puolesta. Ehdotus on ajankohtainen esimerkki pyrkimyksestä etsiä ratkaisuja liikkuvan elämämme ja virtaavien paikkojen vuorovaikutukselle. Kiinnostava nosto on Keräsen pohdinta kantatilatarkastelun ja rantarakentamisen vaikutuksista asutuksen muotoutumiseen maaseudulla.

Otsikon kysymykseen – *missä syrjä sijaitsee?* – tullaan oikeastaan vasta aivan teoksen lopussa. Vastausta kysymykseen ei kuitenkaan saada. Ei liene tarkoitukseen. Teoksen kirjoittaminen on ollut ilmeisen henkilökohtainen matka, jonka aikana on varmasti noussut esiin enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Tämä tekee tekstistä sekä päiväkirjamaisen että henkilökohtaisen.

Tutkijan näkökulmasta on ilahduttavaa, että politiikassa aktiivisesti mukana oleva Silja Keränen on nähnyt paljon vaivaa tutustuessaan tutkimuslähteisiin ja rakentanut niistä tulkinnoilleen laajemman viitekehysten. Ahkerasta taustatyöstä viestii suhteellisen pitkä lähdeluettelo sekä verkon kautta tunnistettu ajankohtaiskeskustelu. Kirjoittaja on tehnyt teosta varten lisäksi 29 asiantuntijahaastattelua.

Tekstistä voi tunnistaa myös joitakin maaseutututkimuksen ajankohtaisia keskusteluja ja näkökulmia, kuten koronapandemian aiheuttaman muutoliikkeen sekä monipaikkaisuuden. Keränen on yhteiskunnallinen vaikuttaja, ja juuri siksi tämä teos sopii hyvin Maaseutututkimus-lehdessä esiteltäväksi. Poliitikkona hän on keskustelemassa, vaikuttamassa ja päättämässä myös maaseutua koskevista linjauksista. Hän on esimerkki maaseutua koskevan tutkimustiedon käyttäjästä.

Missä syrjä sijaitsee? on ollut ilmeinen työvoitto tekijälleen, sillä kenelle tahansa näin laajan kokonaisuuden hallinta olisi suuri haaste. Materiaalia on todennäköisesti ollut yhden kirjan ylittävä määrä. Tekstiä lienee tiivistetty, mutta silti jää vaikutelma, ettei mitään lopulta haluttu jättää pois. Lopputulos on teemoiltaan ylitsepuosuava. Ripaus malttia viimeistelyyn ja kerronnan virtaviivaistaminen olisivat lukukokemukseni mukaan parantaneet teosta. Maaseudun asemaa koskevasta 2020-luvun ajankohtaisesta keskustelusta laajasti kiinnostuneelle lukijalle tätä julkaisua voi kyllä suositella.

KATRI LASSILA

Mikko Haiko ja elämä maaseudulla

DOI: <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112224>

Mikko Haiko: Irja lukee lehteä. 2007–2012.

Valokuvataiteilija Mikko Haiko (s. 1984) käsittelee tuotannossaan maaseutua tiuhaan. Voi jopa sanoa, että Haikon taiteen temaattisena selkärankana on maaseutu ja elämä maaseudulla.

"Olen kotoisin Lemiltä, Etelä-Karjalasta. Lapsuuteni maisema oli peltoa, metsää, suota, oja, lampia, järviä, mäkiä, hiekkatietä ja maatilojen piha-piirejä. Olen opiskellut valokuvaa Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa. Projektini ovat usein liittyneet syrjäseutujen kuvaamiseen. Minua kiinnostaa paikan ja ihmisen suhde, se miten paikka koetaan ja miten ympäristö virtaa ihmisen läpi.

Valokuvauksessa kiinnostaa sen ready-made-luonne: Valokuva alleviivaa todellisuudesta palasen ja nostaa sen tarkasteltavaksi. Itselleni se on myös hyvin intuitiivinen väline. Maailma on täynnä puhuttelevia peilejä – hetkiä, jotka haluan ikuistaa valokuviksi – ja joiden ottamiseen en usein löydä järjellistä selitystä. Se on kiehtovaa.

Maaseudussa minua kiinnostaa kuvauskohteena sen yksinkertaisuus. Huomaan kuvattavia asioita helpommin, kun olen maalla. Ympärillä on tilaa. Urbanissa ympäristössä päässäni surisee. Monissa projekteissani maaseutu on myös ikään kuin sattumalta toiminut projektini "raamina", olen esimerkiksi tutkinut kasvuun ja identiteetin kehittymiseen liittyviä teemoja ja kuvannut siksi synnyinseutuani ja se sattuu olemaan maalaiskylä.

Olen pohtinut aiheeni yhteydessä esimerkiksi ylisukupolvista maisemaa ja sielunmaisemaa. Millainen tämä maaperä on, hapekas vai hapeton ja miten maaperää voisi parantaa? Suunnittelen tulevaisuudessa pitkää retkeä vanhoihin kuva-arkistoihini. Yleensä sitä kautta löytyy myös jotain aivan uudenlaista kuvattavaa."

Mikko Haiko: Hiustenleikkuu. 2007–2012.

Mikko Haiko: Helinä. 2007–2012.

Mikko Haiko: Kissa Nisola Lemi 2007–2012.

Mikko Haiko: Lato. 2007–2012.

Mikko Haiko: Omakuva. 2007–2012.

Pohjoismainen maantieteilijätapaaminen 2022

Nordic Geographers Meeting 2022

Yhdeksäs Pohjoismainen maantieteilijätapaaminen (*Nordic Geographers Meeting, NGM*) järjestetään 7.–10. helmikuuta 2022 Joensuussa teemalla Pohjoismaisten maantieteiden moninaisuus (*Multiple Nordic Geographies*).

Ilmoittaudu tapaamiseen 19.12.2021 mennessä!

Tapaamisen teema kumpuaa moninaisista haasteista ja kriiseistä, jotka koskettavat Pohjoismaita ja haastavat muutokseen eri tavoin. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunta ja luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen edellyttävät monipuolisia ympäristöön, politiikkaan ja talouteen liittyviä tutkimuskeinoja ja käsitteitä. Samoin pohjoismaisten yhteiskuntien kohtaamat kompleksiset ja alueellisesti eriytyneet sosiaaliset ja taloudelliset haasteet edellyttävät moninaisia tieteellisiä näkökulmia. Niin luontoon kuin yhteiskuntaankin keskittyvillä maantieteellisillä lähestymistavoilla on keskeinen rooli näiden ajankohtaisten teemojen tutkimuksessa.

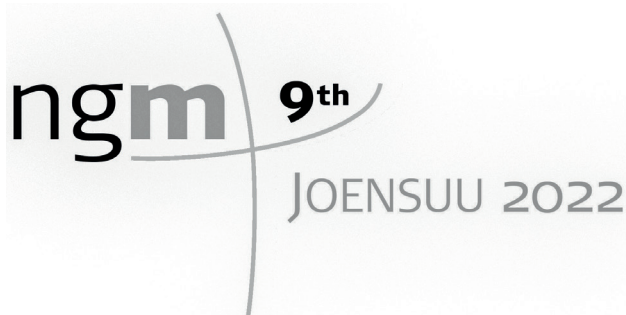
Tapaamisen pääpuhujat Tim Cresswell, Josefina Syssner, Carolin Schurr, Lina Polvi Sjöberg ja Benjamin Burkhard edustavat tapaamisen teeman mukaisesti maantieteiden laajaa kirjoa. Myös moninaiset maaseudut ja maaseutuja koskettavat ilmiöt näkyvät eri tavoin ohjelmassa luennoista työryhmäesityksiin.

Pysy ajantasalla tapaamisen pää- ja oheisohjelmasta, työryhmistä ja ilmoittautumisesta:

- tapahtuman kotisivut <https://www.ngm2022.fi/>
- tapahtuman tiedotus Twitter [@NGM_Joensuu2022](https://twitter.com/NGM_Joensuu2022)
- yhteydenotot s-postitse NGM2022@uef.fi

Tervetuloa Joensuuhun!

Tapahtuman järjestävät Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitos sekä Historia- ja maantieteiden laitos.

Nordic Conference for Rural Research: Rural Truths

23rd – 25th May 2022, Tahko village, Eastern Finland

Call for [working groups](#) is now open!

The 6th Nordic Conference for Rural Research is an interdisciplinary forum with an emphasis on research relevant to the Nordic countries, this time with special focus on “Rural Truths”. We are challenging all researchers and developers from different disciplines with an interest in the Nordic rural areas as an empirical field to discuss rural truths. You are all warmly welcomed to give presentations and discuss your ongoing research and projects with key scholars of the field.

More detailed description about the conference topic can be found under the section [Theme](#).

The conference is organized by Department of Geographical and Historical Studies (University of Eastern Finland) and The Finnish Society for Rural research and development in co-operation with The Rural Policy Council, Foundation of Joensuu University and Keskitie Foundation.

<https://sites.uef.fi/ruralities>

mua.fi

Kiinnostaako toimitussihteerin tehtävä?

Etsimme uutta toimitussihteerää 2022 alkaen

Maaseutututkimus-lehti tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden tutustua monitieteiseen maaseutututkimukseen alan johtavassa kotimaisessa julkaisussa.

Toimitussihteerin tehtävänä on viimeistellä ja taittaa tekstit julkaisukuntoon sekä verkossa että painotuotteina. Toimitussihteerä on päätoimittajan työpari, ja he tekevät yhteistyötä toimituskunnan ja taustayhteisön kanssa. Toimitussihteerä vastaa yhdessä päätoimittajan kanssa siitä, että lehteen tulevat jutut ovat ajoissa valmiina.

Toimitussihteerille maksetaan tehtävästä palkkio.

Maaseutututkimus-lehti ilmestyy kahdesti vuodessa. Lehden numerot ovat vapaasti luettavissa tieteelliseen julkaisemiseen tarkoitettun Journal.fi -julkaisu-alustan kautta. Tämän lisäksi julkaistaan erillisiä teemajulkaisuja, kuitenkin korkeintaan yksi numero vuodessa.

Lehti ilmestyy verkkojulkaisun lisäksi myös painettuna. Yksittäiset numerot ovat laajuudeltaan noin 100 sivua. Paperipainos on 300 kappaletta. Toimitussihteerin työhön kuuluu myös painettun lehden julkaisuvalmistelu ja yhteistyö painotalon kanssa. Lehden kustantaja ja taustayhteisö on maaseutututkijoiden ja kehittäjien yhteisö, Maaseudun uusi aika -yhdistys.

Jos olet kiinnostunut toimitussihteerin tehtävästä, ota 15.12.2021 mennessä yhteyttä lehden päätoimittajaan, Torsti Hyyryläiseen torsti.hyyrylainen@helsinki.fi, 044 3085322.

MAASEUTUTUTKIMUS
Finnish Journal of Rural Studies

Maaseudun uusi aika ry

Liity MUA:n jäseneksi tai tilaa lehti

Maaseudun uusi aika -yhdistyksen jäseneksi voit hakea sivuillamme olevalla sähköisellä lomakkeella tai lähettämällä vastaavat tiedot sihteerille. Henkilöjäsenmaksu 25 euroa sisältää painetun *Maaseuduntutkimus*-lehden. Yhteisöjäsenmaksu 100 euroa vuodessa sisältää viisi kappaletta *Maaseuduntutkimusta* yhteen osoitteeseen postitettuna.

Ilman jäsenyyttä *Maaseuduntutkimuksen* vuosikerran hinta on 30 euroa. Lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa. Tilaus hoituu mua.fi-sivujen kautta tai ottamalla yhteyttä yhdistyksen sihteeriin.

Yhteystiedot

Puheenjohtaja Olli Lehtonen: pj@mua.fi

Sihteeri: sihteeri@mua.fi

Pidä tietosi ajan tasalla

Muista osoitteenmuutos, jotta lehtesi ja muut tärkeät tiedotteet tulevat perille.

Päivitä sähköpostiosoitteesi! Ilman ajantasalla olevaa osoitetta jäsenkirjeesi jää bittiavaruuteen.

Jos haluat erota yhdistyksestä, ilmoita asiasta kirjallisesti yhdistyksen hallitukselle.

Timo Haapasalo

YTM, FM, ympäristöpolitiikan jatko-opiskelija
Itä-Suomen yliopisto
thaapasa@student.uef.fi

Torsti Hyryläinen

HT, dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
torsti.hyrylainen@helsinki.fi

Tuomas Honkaniemi

HTM, projektitutkija
Vaasan yliopisto
Tuomas.Honkaniemi@uwasa.fi

Päivi Kujala

HTT, MMM, agronomi
Vaasan yliopisto
paivi.kujala@uwasa.fi

Ilkka Luoto

FT, yliopistonlehtori
Vaasan yliopisto
ilkka.luoto@uwasa.fi

Katri Lassila

TaM, tohtorikoulutettava
Aalto yliopisto
Elokuva- ja lavastustaiteet
katri.lassila@aalto.fi

Heli Siirilä

HTM, projektipäällikkö
Vaasan yliopiston tutkimuslusta InnoLab
heli.siirila@uwasa.fi

Maarit Sireni

Dosentti
Itä-Suomen yliopisto
Karjalan tutkimuslaitos
maarit.sireni@uef.fi